

शिव

वर्ष : १७ अंक : १०

जानेवारी १९९१

मोल रु. ४-००

जानेवारी १९९१

वर्स १७ वें ❀ आंक १०

वर्सुकी पटी : रु. ४०-००

किरकोळ आंक : रु. ४-००

ह्या आंकांत

- नदर संपादप्याची
- वाचपी कळयतात
- विचारां-धार
- हुतात्म्यांक अर्गा : सुमन्त केळेकार
- तासप-एक कला : महादेव नाडकर्णी
- बाबू : शैलेश राऊत देसाय
- आमोरेवयले तुलोवपी खीण : रवीन्द्र केळेकार
- इतिहासाचीं पानां : डॉ. सुमित्र मं. कत्रे अध्यक्ष,
कोंकणी परिशद, सवी बसका हांचें उलोवप
- साहित्य-नियाळ
- कवीत : शंकर रामाणी, यन. सुहास, शीला,
परेश नरेन्द्र कामत, महादेव नाडकर्णी

संपादपी :

रवीन्द्र केळेकार

वावुरपी संपादपी :

सुमन्त केळेकार

उजवाडावपी :

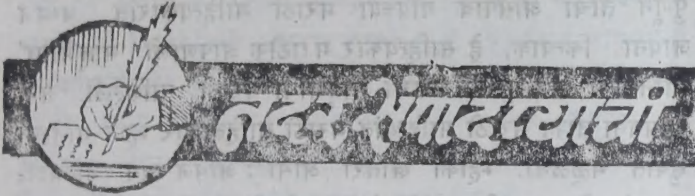
सुमन्त केळेकार

जाग प्रकाशन,
प्रियोळ, म्हाडोळ, गोंय
२०३ ४०४

छापपी :

एस. जे. हुंद्रे

रवि मुद्रणालय,
कडोलकर गल्ली,
बेळगांव ५९० ००२-

अुदयवाव

वालावलीकारान कोंकणीची पणटी पेटयल्ली. हे पणटेंतली जोत पालोवंक पावची न्हय म्हूण तातूंत तेल घालीत रावप हें हांवें म्हजें 'मिशन' मानलें आनी 'मीर्ग' सुरू केलें. हें अेकूच काम करीत रावलें जाल्यार अेक दीस हांगा अेक देवूळ अुबें जातलें, हो भयर्ता मनांत बाळगिल्लो. वर्ध्याक आनी दिल्लीक रावन हें काम सारकें जाय नाशिल्लें आनी गोंयांत ते मुस्तींत तें करूंक मेळनाशिल्लें म्हूण मुम्बय वचून रावलें. मुम्बयंत दोन अडेज लाख कोंकणी भाशीक रावतात. तांच्यांत कोंकणीची जाग हाडपा खातीर 'गोमंत भारती' नांवाची अेक संस्था चलोवपाक लागलें. दोन मळां वावरा खातीर वेंचून काडलीं. अेक धोबीतलाव, चिराबाजार वाटारांत वेगळ्या वेगळ्या 'कुडां नी रावतल्या किरिस्तांव' भावांचें आनी

दुतरें, मुम्बयंतल्या वेगळ्या वेगळ्या कॉलेजांनी शिकतल्या कोंकणी विद्यार्थ्यांचें. किरिस्तांव भावां खातीर 'गोमंत भारती' नांवाचें कोंकणींत आनी रोमी लिपींत अेक सप्तकी नेमाळें चलोवपाक लागलों आनी विद्यार्थ्यांखातीर 'स्टडी सर्कलां' आनी शिबिरां चलोवपाक लागलों. मुम्बयंतल्या कॉलेजांनी कोंकणी 'मंडळां' चलतालीं. ह्या मंडळांच्या सेक्रेटारिच्यो मदीं मदीं मिटिंगो घेतालीं.

असलेच अेके मिटिंगेक अेक दीस अेकलो अनवळखी भुरगो आयलो. हांवें नांव विचारलें. 'अुदय भेंब्रो' म्हाका जाप मेळ्ळी. कोणालो ? हांवें परतो प्रस्न केलो. लक्ष्मीकांत भेंबरचांचों म्हूण जाप मेळ्ळी. म्हाका अजाप जालें. लक्ष्मीकान्त भेंबर्न्यांक हांव अेक खांपो मराठीवादी म्हूण वळखतालों. हांवें आनीक दोन चार प्रस्न विचारले आनी म्हाका खातरी पटली : अेका खांप्या मराठीवादी फुडाऱ्याचो हो पूत हांगा चुकून पावूंक ना. येवजून करून मुजरत आयला. हो मराठीवादी न्हय, आमचो. त्या दिसा म्हाका अेक साक्षात्कार जाला : मराठीवादी लोक केदेय व्हडले आसले आनी गोंयच्या जन-मानसाचेर तांचो केदोय व्हडलो प्रभाव आसलो तरूय तांची फुडली पिळगी म्हजो. कोंकणीची. आयच्यो अडवणी पळोवन

हांवें निशेवंक फावना. नियतीन कोंकणीचे जैत निश्चित करून दवरलां. तेन्ना पसून आतां मेरेनच्या ह्या काळांत- सुमार बत्तीस तेत्तीस वर्सांच्या काळांत अदयबाबाची 'करीयर' हांव लांगिच्यान पळेत आयलां. आयज वालावलीकारान पेटयल्ले पणटेचे सुवातेर कोंकणी सरस्पतिचें अक दिव्य मध्य देवूळ अुबें जालां आनी ह्या देवळाचो सगळो कारभार - फांतोडच्या चौगुड्या पसून रातचे पालखे मेरेनचो - अदयबाब आपणाल्या आंगार घेवन जापसालदारकेन चलयता तो पळेतां. कोंकणीची चळवळ अेका निश्ठावंत, कर्तृत्वी आनी चारित्र्यवान मनशाच्या हातांत आसा.

कोंकणीची चळवळ जैतवंत जावंक पावली ती तिच्या नेतृत्वाच्या चारित्र्याक लागून. आमचें नेतृत्व चारित्र्यान अूच पांवड्याचें आशिल्लें. आमच्या नेतृत्वाच्या चारित्र्यांत अिल्लें-शें जरूय छिद्र मेळिल्लें जाल्यार महाराष्ट्र आमची चळवळ ना-नपयत करून अुडयतलो आशिल्लो. अुडोवंक पावलो ना, आमचें चारित्र्य पळोवन. आमच्या चारित्र्यामुखार तो नमलो. आमची खरी पुंजी- खरें मांडवल तें हें. तें तशेंच अुरूक जाय. जाल्यारूच आमी फुडली जैतां जोडूंक पावतले.

चारित्र्यवान आमी कोणाक लेखतात? जो सोरो पियेना तो चारित्र्यवान, जो सिगरेट ओडिना तो चारित्र्यवान. जाका कसलेंच व्यसन ना तो चारित्र्यवान, चारित्र्यांत ह्या सगळ्या गुणांचो आसपाव जाताच. पुणून चारित्र्य म्हळ्यार अितलेंच हें न्हय. चारित्र्यांत दुसऱ्यो जायत्यो गजाली येतात. लोहियांक अेक खेपे गांधींनी म्हळें, 'तू शूर. पुणून तुज्या सांगल्या मजगतीं दुसरे जायते शूर आसात. आनी वागूय शूर आसता. तू बुद्धिमान पुणून बुद्धिमान दुसरे जायते आसात. वकिलूय बुद्धिमान आसतात, पुणून तुज्यांत अेक गजाल आसा, जी म्हाका तुज्या हेर सांगल्यांत पळोवंक मेळूंक ना. तुज्यांत शील आसा. शील म्हळ्यार अिन्टेग्रिटी. अुदयबाबांत तुमकां ही अिन्टेग्रिटी बेस बरी दिश्टी पडटली. अुदयबाब आयज अेक, फाल्यां अेक, अशें केन्ना करचो ना. तत्त्वाकडेन केन्नाच तडजोड करचो ना. फायदो जाता म्हूण हांगा थंय अुडयो मारचो ना. फट केन्ना अुलोवचो ना. गीतेंत सोळाव्या अध्यायांत दैवी गुणांचें वर्णन आयलां. सब्बीस दैवी गूण सांगल्यात. ह्या सब्बीस गुणांत 'अभया'क धिटायेक आघाडेर दवरला आनी नम्रतेक, नमळायेक पाखाडेर दवरला. धिटाय मुखार, नमळाय फाटल्यान. हीं दोन तोंकां मनशान सारकीं सांबाळ्ळीं जाल्यार अुरिल्ले चोवीस गूण मदीं बेस बरे वाडूंक पावतले अशें म्हळां. अुदयबाब धीट. वागाचे धोलींत भितर सरून ताचें तोंड अुकतें करून ताचे दांत मेजपाची अुदयबाबाची धिटाय आमी ओपीनियन पोला वेळार पळेल्ली. आनी नमळाय? ताका पळेल्यारूच पुरो, तुमकां ती स्पस्ट बरी दिश्टी पडटली. नमळायेक मनशाचें रूप घेवन जल्माक येवचेंशें दिसले आनी ती अुदयबाबाच्या रुपान जल्मा आयली, अशेंच म्हणचेंशें दिसतलें. अुदयबाबाक कोणाचोच केन्ना मत्सर दिसूंक ना. कोणाचोच केन्ना ताणें दुस्वास करूंक ना. विरोध केला. कडाडून केला. खासा बापायचोय केला. पुणून तत्त्वाक

घरून केला. विरोध करूनूय बापायमुखार तो जसो नमळायेन अुबो रावला तसोच तो हेर विरोधकां मुखारूय रावला.

ताच्या ह्या दैवी गुणांक दुसऱ्या दोन गुणांनी सोबा हाडल्या. अेक वक्तृत्व. दुसरी, लिखणी. अुदयबाब गोंयचो अेक बऱ्यांतलो बरो वक्तो. गोंयांत वक्ते जायते आसात. पुणून कोणे अेकल्यान म्हळां ते भाशेन **They speak well, but say nothing.** वक्त्याकडेन सांगपा सारकें कितेंय आसूंक जाय तेन्नाच तो अुलयता ताका अर्थ येता. अुदयबाबाक कितें सांगचें तेंय खबर आसा, आनी तें कशें सांगचें, हीय कला ताचेकडेन आसा. तो अुलोवपां करता तेन्ना तो कसो अुलयता हाचे परस तो कितें सांगता हाचे कडेन आमचें लक्ष वता. देखूनूच तागेलीं अुलोवपां आयकुपा सारकीं जातात. जाचे कडेन सांगपा सारकें कितेंय आसता ताका बरोवकूय बरें येता. अुदयबाब अेका काळार 'ब्रह्मास्त्रां' बरयतालो. ह्या ब्रह्मास्त्रांक लागून 'राष्ट्रमता'ची पत वाडिल्ली. कांय लोकांन तागेलीं ब्रह्मास्त्रां झोंबतालीं. मागीर ते 'हें खालच्या पातळीवरील लिखाण आहे' अशी टिका करताले. हांवें अुदयबाबाक अेक दीस विचारलें, तुंवें शिवरामयंत परांजपे वाचला? ना, म्हूण ताणें जाप दिली. सावरकर वाचला? ना. टिळक वाचला? ना. खाडीलकर? ना. अुदयबाबान मराठी पत्रकारांचें खंयचेंच बरप वाचूंक नागिल्लें. तरी आसतना तो व्हडांतल्या व्हड मराठी पत्रकारांच्या पांवड्याचेंच बरप बरयतालो. ब्रह्मास्त्रांतली मराठी भास लेगीत तोखणाय करपा सारकी आसताली हाचें कारण, अुदयबाबाच्या काळांत कितें तरी खतखततालें आनी तें लिखणेंतल्यान भायर सरतालें. जाच्यांत conviction आसता. ताचेच लिखणेंतल्यान असलें प्रभावी बरप येवं येता. गोंयचे मराठीचें दुर्दैव म्हळ्यार, बऱ्यांतली बरी मराठी, कोंकणी-पंगडांतलेच लोक बरयत आयल्यात. स्वतंत्र गोंयांत बऱ्यांतलें बरें मराठी बरप तांचेंच लिखणेंतल्यान भायर सरलां. पुणून तांचो आसपाव गोंयच्या मराठी साहित्यकारांत आयज जायना. कित्याक, हे साहित्यकार मराठीक आपणाली 'मातृभाषा' मानिनात. थॉमस् स्टीवन्सची मातृभाषा मराठी नाशिल्ली तरी आसतना ताका मराठी साहित्यांत मराठी साहित्यकार म्हूण मानाची सुवात मेळ्ळ्या. म्हाका खातरी आसा : आयज न्हय जाल्यार, फाल्यां, केन्नाय तरी, असो कोणूय तरी अेक समीक्षक येतलो की जो आयच्या ग्रह-आग्रह-पूर्वग्रह-दुराग्रहां पसून 'मुक्त' आसतलो आनी तो जेन्ना आमच्या काळांत गोंयांत निर्माण जाल्ल्या मराठी साहित्याचें मूल्यमापन करतलो तेन्ना कोंकणी-भक्तांनी बरयल्लें मराठी साहित्यूच ह्या काळांतलें बऱ्यांतलें बरें मराठी साहित्य म्हूण वेंचून काडटलो. आनी तेन्ना अुदयबाबाच्या ब्रह्मास्त्रांक टिळक, परांजपे, सावरकरांचे बरपावळिचेच परंपरेंतलें मानून ताका फावो तो भौस दितलो. तेन्ना मागीर हें 'खालच्या पातळीवरील' बरप 'श्रेष्ठ प्रतीचें' म्हूण लोक मानपाक लागतले हे विशीं म्हाका अिल्लोय दुबाव ना.

अुदयबाब आज राजकर्णांत आसा. राजकी मळ ताका जाल्ल्या लोकांच्या हातांत. वचचें न्हय म्हूण बऱ्या लोकांनी तातूंत पडूंक

जाय, अशें सांगून राजकर्णांत पडला. ताका दुशण दिवंक येना. ताका आमदार, खासदार, मंत्री जावपाचो हावेस आसा, अशेंय म्हणूंक येना. आमदार, खासदार मंत्री ह्या पदांक आयज पत अरुंक ना. पत होगडायल्ल्या पदांचो हावेस धरपा अितलो अुदयबाब ल्हान न्हय. तो कोंकणी खातिरूच राजकर्णांत पडला, अशें मानूंक जाय. कोंकणी शाळेंत वचूंक जाय, सरकारी कामांत ती चलपाक लागूंक जाय, नोकऱ्यां खातीर ती सक्तिची करूंक जाय. त्या कामाक आपणालो हातभार लागचो म्हण गेला. हय, कोंकणीक ह्यो सगळ्यो सुवाती मेळूंकूच जाय. पुणून ते खातीर गोंय हें गोंय अरुंक जाय, आयजूच गोंयांत गोंयकाराक सोदचो पडटा. येत्या त्या धा वर्सांत तो बंड बुडत, सांगू नज. तुर्तुकि गोंयांत 'विकासा च्या नांवान जो हुंवार आयला, तातूंत गोंय हें गोंय अुरतलें काय तें मुम्बय जातलें, सांगूंक येना. गोंयचेर हें जें विकासाचें अरिस्ट कोसळ्ळां ताचे कडेन अुदयबाबाचें लक्ष गेलां काय कितें, म्हाका खबर ना. ह्या विकास कार्या आड अुदयबाबाचो आवाज आयकूंक येना. हो आवाज कोणे काडपाचो? जे भारताच्या नकशा वयलें गोंयचें नांव-निशाण पुसून अुडोवपाक भायर सरिल्ले तांणी? काय गोंय हें गोंय अुरचें म्हूण जे रातिचो दीस करून झुजिल्ले तांणी? कित्या खातीर अुदयबाब विलीनीकरणाआड झुजिल्लो? कित्या खातीर तो कोंकणीक राज-भाशेच्या पाटार बसोवपाक वावुरलेलो? कित्या खातीर? गोंय हें गोंय अुरचें म्हणूच मू? मागीर, आयज जेन्ना गोंयांक विकासाच्या हुंवारांत बुडोवन मारपाचो यत्न चल्ला तेन्ना अुदयबाब वोगी कसो? अुदयबाबान अुठूंक जाय. जे पोटतिडकेन तो ओपीनियन पोला वेळार झुजिल्लो ताचेकूय दोट्टी वेगान ताणे आयज ह्या विकासा आड झुजूंक जाय. आयज जे आमी हांगा जमल्यात ते फाटल्या काळांत ताणे जो वावर केल्लो ताची तोखणाय करपाक फकत न्हय. मुखार ताणे जो वावर करूंक जाय ताचीय ताका जाणवीक करून दिवपाक जमल्यात. पन्नास जानकूच जो धा वर्सांचो काळ येता तो मनशाच्या जिवितांतलो अेक म्हत्वाचो काळ. अुदयबाब आपणाल्या जिविताच्या अैन कर्तृत्वाच्या काळांत भितर सरला. देखून ताचे कडेन आमी सगळे दोळे लावन बसल्यात. ताची कूड भाराची. ती कुदोवपा खातीर आयज आमी हांगा आयल्यात. अुदयबाबाक ही प्रेरणा मेळू अशें आयज हांव मागतां. आनी निमाणे-

गालीबच्या अुतरांनी ताका हजार वर्सांचें आयुश्य मेळचें, तांतल्या दर अेका वर्साक पन्नास हजार दीस आसचे आनी येद्याय ह्या काळांत ताका किशोरीबायचो अखंड सांगात मेळचो म्हूण आंवडेतां.*

आमचें दायज, आमची दायकी

जियेवप कशें आनी कित्या खातीर, हें कोणूच आमकां सांगिना. आमीय केन्ना ताचो विचार करिनात.

* अुदय भेंब्रो हांच्या ५१ व्या जल्मदिसाच्या सुवाळ्यांत केल्लें अुलोवप.

आमी जल्मा येतात. ल्हानाचे व्हड जातात. शिकतात, वेपार अुद्येग वा चाकरी करतात. लग्न जातात. मुरगीं जल्माक घालतात. तांकां ल्हानाचीं व्हड करतात. तांकांय वेपार अुद्येगांत वा चाकरेक लायतात आनी-

अेक दीस मरतात. हाका जियेवप म्हणूं येत व्हय?

हे तरेचें जिवीत हेरूय जीव जियेत आयल्यात. मनशाच्या जिविताचो मोख हेर जिवां भाशेन जियेवप ही आसूच नज.

आयचो कावळो आनी पांच हजार वर्सां पर्यालिचो कावळो हांच्यांत फरक ना. पांच हजार वर्सां पर्यालिच्या कोल्यांत, वागांत, हतींत, शिवांत आनी आयच्या कोल्यांत, वागांत, हतींत, शिवांत फरक ना. आयच्या सोरपा वरीव पांच हजार वर्सां पर्यालिचो सोरोप हुंदीर गिळटालो आनी आयच्या मुंगसा वरी पांच हजार वर्सां पर्यालिचें मुंगूस सोरोप गिळटालें. सुकणीं-साबदां, जीव-जिवाणी, किडी-मुयो हांच्यांत पांच हजार वर्सांत कसलोच फरक पडूंक ना. ह्या जिवांक अितिहास ना. तांणी आपणाली संस्कृताय रचूंक ना.

मनशाक अितिहास आसा. संस्कृताय आसा. आयचो मनीस आनी पांच हजार वर्सां पर्यालिचो मनीस अेक न्हय. तांच्यांत भूय मळबा येदो बदल जाला. मनीस बरें वायट येवजूंक जाणा. तांच्यांतल्या ह्या येवजुपाच्या गुणाक लागून तो सैमांतल्या हेर जिवां पसून वेगळो सरला. तो प्राकृत अवस्तेंत अरुंक ना. अेक तर तो सु-संस्कृत जाला वा विकृत जाला.

हें खरें आसत जाल्यार-

जियेवचें कशें आनी कित्या खातीर हें सोंपेपणी आमकां कळटलें. संस्कृतायेचें जें शेत आमच्या म्हालगड्यांनी रोवन आमकां दायजान दिलां तातूंत वाडोवपा सारकें जें आसा ताका अुदक सारें दिवपा खातीर आनी हे वाडीक जें आडखळ हाडटा तें हुमटावन भायर अुडोवपा खातीर आमी जियेवपाचें, म्हणपाचें स्पस्ट जातलें.

मनशान अशे तरेन जियेवंक जाय की मरता आसतना ताका म्हणूंक मेळूंक जाय-

हांव जल्मा आयिल्लों त्या वेळार म्हजो समाज संस्कृतायेच्या ज्या पांवड्यार आशिल्लो ताच्याकूय आयज तो खूब वयल्या पांवड्यार पावला आनी ताच्या ह्या आरोहणांत म्हजोय थोडो भोव हातभार लागला.

मरता आसतना जाच्या तोंडांतल्यान हे तरेचीं अुतरां संतोसान भायर सरतलीं तोच जल्माक येवन सारको जियेलो अशें म्हणूंक जाय.

जियेवप संस्कृतायेचे वाडी खातीर.

संस्कृतायेचीं आंगां दोन-

अेक भायलें. दुसरें भितरलें. वापरून वापरून गुळगुळीत जाल्ले भाशेंत सांगचें जाल्यार-

अेक भौतीक. दुसरे अध्यात्मीक.

दोनूय आंगां म्हत्वाचीं. दोनूय गरजेचीं. दोनांकूय साहकीच पोसवण मेळत रावूंक जाय. म्हणटकूच, संस्कृतायेची वाड सारकी संतुलीत जावंक पावता.

पुणून—

दोनूय आंगां म्हत्वाचीं आसलीं तरूय दोनूय अक न्हय. हांतलें अध्यात्मीक आंगचड म्हत्वाचें. ताची सुवात भौतीक आंग घेवंक पावना.

पाश्कालान म्हळां— निनेवे लेगीत आयज अरुंक ना. निनेवे हें अेका काळा वयलें मध्य अुदेन्न आशिया खंडांतलें अेक व्हडलें शार आशिल्लें. दोळे दिपकावपी. ते मुस्तींतल्या संवसारांत तें भौतीक वैभववाच्या तेमकार पावल्लें. आयज ताचे अवशेश लेगीत खंयच पळोवंक मेळनात.

भौतीक वैभव दिवकावपी आसलें जाल्यारूय तें सासणाचें अरुंक पावना.

धरंया, फाल्यां भारताचेर कसलेंय अेक संकड्ट कोंसळ्ळें. आनी तांतूंत अुपनिषदां, गीता, रामायण, महाभारत, भागवत, कालिदास, भवभूती, रवीन्द्रनाथ सगळें ना जालें. जाल्यार भारतवर्ष अुरतलो न्हय? भूंय अुरतली, तिचे अुत्तरे कडलो अुत्तूंग हिमालय अुरतलो. तिचे तिनूय वसत्यान सागर गाजत रावतलो. पुणून ज्या कारणाक लागून भारतवर्ष हो भारतवर्ष जावंक पावला, तो अुरपाचो ना.

हाचे अुरफाटें, धरंया, भारताचेर दोनचार न्यूटन बॉम्ब पडले (थुमेकाल, अशें अुलोवचें न्हय. तरी आसतना धरंया, पडले) आनी तांतूंत मुम्बय, कलकत्ता, मद्रास सगळ्या शारांचो लासून गोबोर जालो; फकत अुपनिषदां, गीता, रामायण, महाभारत, भागवत हीं ना कालिदास, भवभूती, रवीन्द्रनाथ, गांधी हांणीं बरयल्लीं पुस्तकां अुरलीं जाल्यार—

भारतवर्ष हो भारतवर्षूच अुरतलो.

हाचो अर्थ भारतवर्ष हो भारतवर्ष तागेल्या संस्कृतीक दायजाक लागून जावंक पावला. भारतवर्षाचो प्राण ह्या दायजांत आसा. हें दायज ताचो आत्मो.

आत्मो अुरलो जाल्यार तो नवी कूड घेवन जियेवपाक लागतलो.

भारतवर्षाचें हें दायज हांसोवपी, खेळोवपीच फकत न्हय. जिविताक दिशा दाखोवपी, जिविताक अर्थ जोडून दिवपी, जिवीत घडोवपी दायज हें.

जियेवप तें ह्या दायजांत भर घालपा खातीर.

वाल्मीकी पसून रवीन्द्रनाथां मेरेनचें दायज जांच्या वांट्याक आयलां तेच संस्कृतायेचे नदरेन भारतीय. ते मागीर खंयूय रावूं, खंयचीय भास अुलोवं, खंयच्याय धर्माचे आसूं.

ह्या दायजांत भर घालून तें गिरेस्त करप ही जण अेकल्या भारतियाची लागणूक. भर घालपाक अनुकूळ अशी अेक परिस्थितीय आयज आमकां निर्माण जावन मेळ्ळ्या.

आयज आमचे संस्कृतायेक नवीं परिमाणां — नवीं डायमेंतां मेळ्ळ्यांत.

पांच शेंकड्यां पयलीं आमी फकत भारतांतूच रावताले. हे धर्तरेचे फाटीर युरोप नांवाचो अेक खंड आसा म्हणपाचें आमचे राजा-म्हाराजा लेगीत नकळ आशिल्ले. येरादारीचीं साधनां आयचे वरी नाशिल्लीं देखून आमकां भायल्या संवसारांतलें कितेंच खबर नाशिल्लें.

आयज विमानां आयल्यांत.

फांतोडेर भायर सरले, ब्रेकफास्ट काअिरोक घेतलो, दनपारचें जेवण लंडनांतल्या खंयच्याय रेस्तोरांतांत घेतलें आनी रातचे न्हिदपाक न्यूयॉर्काक गेले, हे तरेन नित्य नेमान जियेवपी लोक आमच्या ह्या गरीब देशांत लेगीत आयज कितलेशे मेळटले.

आयज आमी फकत भारतांत न्हय, पुराय धर्तरेर जियेतात. ‘माता: भूमि पुत्रोऽहं पृथिव्या:’— ही धर्तरी म्हजी आवय, हे आवयचो हांव पूत हो आमचो आयज फकत आंवडो अरुंक ना. ती अेक वस्तुताय जाल्या. खरेपणानशी आमी व्हड जाल्यात. वाल्मीकी पसून रवीन्द्रनाथा मेरेनचें आमचें दायज हें आमचें दायज खरेंच. पुणून ते भायर संवसारभरचें दायज आयज आमचें दायज जालां. आमचीं पाळांमुळां आमचे मुंयेंत खोल रिगोवपाचीं. पुणून वोट, वारो, पावस संवसारभरचो झेलीत रावपाचो.

विनोबांचीं अुतरां आपलींशीं करून सांगचें जाल्यार—

आमी अनादी काळाचे यात्रीक. आयची यात्रा आयज लेगीत अेका सारकी चलत आसा.

असलो यात्रीक खंयच्याच अेका देशाचो अभिमानी आसचो ना. तो खंयच्याच अेका धर्म-पंथाच्या वा जातिच्या जाळांत आपणाक घुस्पावन दवरचो ना. संवसारान सत्-विचारांचें अेक पोरसूं फुलयलां. ह्या पोरसांत भोंवप हो ताचो स्वाध्याय आसतलो. खंयचोय बरो विचार आपणालो करप हो ताचो अभ्यास आसतलो. आनी वेगळ्या वेगळ्या मत्तांच्या लोकां मजगतीं अेकचार घडोवन हाडप ही ताची साधना आसतली.

आयचें आमचें दायज हें आयची आमची दायकीय ही.

० ० ०

राजकर्णाक आतां अेक होमियोपॅथीक अुपाय

हांव ताचे कान पिळटलों म्हूण गेल्लों. हांवें म्हळें, ‘तुका पार्टीन तिकेट दिली. आतां तूं पार्टी फोडटा?’

तो हांसलो. म्हणपाक लागलो, ‘म्हाका पार्टीन तिकेट दिल्या म्हूण तुका कोणे सांगलें? हांवें बरे तीन लाख पार्टीक दिवन ती विकती घेतल्या आनी म्हजे वेंवणुकेचो सगळो खर्च म्हजो हांवेंच केला. हांव पार्टीक कांय देणो ना. आनी म्हाका विचारपाचो पार्टी-कूय कसलोच अधिकार ना.’

हांव गेल्लों ताचे कान पिळपाक.

ताणे म्हजे सणकुटेर फुलयल्लें.

हांव गाल चोळीत चोळीत अेका अिस्टागेर गेलों. तो तागे-लोय अिस्ट. ताणे म्हळें, ‘ताका रखांव आसा. ताणे तीन लाख पार्टीक दिल्यात. ते म्हर, सात आठ लाख वेंवणुकेंत खर्चिल्यात.

जो धा बारा लाख खर्चून आमदार जाता तो कितें, विधानसभेंत गोंयची 'सेवा' करपाक वता ? तो दुडू करपाक वता. हेर खंयच्याय धंद्यांतल्यान मनशाक जाता ताच्याकूय धा, दीस, शंबर वांट्यांनी चड जोड आमदार मंत्री जातकूच करूं येता म्हूण वता. बेकारांक चाक-यो आमदारांच्या वशिल्यांनीच हालीं मेळपाक लागल्यात. जण अकल्या कडल्यान पांच म्हयन्याचो पगार 'अँडवान्स' घेतकूच जालो- घे म्हूण पयसो करूंक येता. अि. डी. सी., आय. डी. सी. हाअुसिंग बोर्ड, हीं सगळीं आमदारांक चरपा खातीर तयार केल्लीं कुरणां. खंयूय अके कडेन चॅर-मेन म्हूण सुवात मेळटकूच जाली. खोऱ्यांनी दुडू ओड... पी. डब्ल्यू. डी. खातें आपणाक मेळचें म्हूण मंत्र्या भितर सर्त कित्याक लागता ?... थंय कोटिनी पयसो करूंक मेळटा... आमदारकी, मंत्रीपद हीं 'सेवे'चीं मळां अुरुंक नात, थोड्याच दिसां भितर लाखांनी कोटिनी रुपये करपाचीं थळां जाल्यांत... स्मगलर वेंचणुकेंत अुबे रावतात ते बेस्टे न्हय...

ताणे, मागीर, आमगेल्या अिश्टाची आनीक अेक खबर सांगली, .. 'ताणे अमके कडेन अमक्या कडल्यान जमीन घेतल्या... अितल्या लाखांची... तो कित्याक पार्टी-शिस्त मानतलो ? ताका फायदो जाता तेंच करतलो...'

हांवें म्हळें, 'गोंयच्या राजकर्णाची गत अशी जावची ? अुणाकपणाच्या ह्या तळाक तें पावचें ? वायट दिसता. तिडकूय मारता.'

'तिडक तुमकां खासा तुमचीच मारूंक जाय आशिल्ली. तुमी कुशीन रावल्यात. फकत बरोवन समाधान मानतात.' ताणे म्हळें.

'आमी कितें करपाचें ?'

'अेकांतवासांतल्यान भायर सरपाचें. भोंवन लोकांक समजावन सांगपाचें- गोंयचें राजकर्ण वयर काडपाचें काम म. गो. कूय आतां जमपाचें ना, काँग्रेसीक तर नाच ना. दोनूय पक्षांनी दशा होगडायल्या. दोनूय पक्षाच्या ध्येय-धोरणांतूय फरक ना, आचार-विचारांतूय ना. दोनूय पक्ष गोंयचे ना जावंक जाय. कोणेच तांकां आसरो दिवंक जायना ' ताणे निर्वाळो दिलो.

'हाचो अर्थ अेक तिसरो पक्ष अुबो करूंक जाय, असो जालो ना ?'

'हय ..'

'म. गो. आनी काँग्रेसी भायर गोंयांत आनीक कितलेशे पक्ष आसात... राष्ट्रीय तशे थळावे. तांच्यांत आनीक अेका पक्षाची भर घालप, अितलेंच मू ?'

ताणे नित्श्यान जाप दिली, 'आनीक अेकाची न्हय, सगळ्यांक विकल्प जावं येता असल्या अेकाच पक्षाची... हांव तुमकां सांगतां, तुमी जे अितलींय वर्सां गोंय राखपाक वावुरलेले, विलीनीकरणा आड झुजिल्ले आनी जे आयज काँग्रेसींत वचून निर्वीर्य जाल्यात तांणी काँग्रेसींतल्यान पयलीं मायर सरचें. अेकठाय येवचें. आनी 'आमी गोंयांक आयचे दुर्दशेंतल्यान वयर काडटले' ह्या नित्श्यान वावुरचें .. लोक तुमचे फाटल्यान येतलो... तुमचे कडेन आसा तसल्या निश्ठावंत कार्यकर्त्यांची फौज गोंयांत दुसऱ्या

कोण्णाकडेन ना... तुमकां लोक ध्येयवादी म्हूण वळखता. चारित्र्यवान म्हूण तुमचे कडेन पळेता... तुमी सगळे चारित्र्यवान जाल्ल्यानूच तुमची चळवळ जैतवंत जावंक पवल्या... देवान तुमच्यांतल्या कांय जाणांक लिखणेची तांक दिल्या. कांय जाणांक वक्तृत्वाची दिल्या... तुमकां लोक विद्वान, व्यासंगी म्हणूय मानतात... तुमी संघटीत जाशात जाल्यार, लोक तुमचे फाटल्यान आपसूक येतलो, खातरी दवरात...'

हांवें म्हळें, 'आमचे कडेन पयसो ना. पयशां बगर येदी व्हडली जापसालदारकी आमकां घेवंक येवाची ना आनी पयसो आमकां खंयचोच पयशेकार दिवपाचो ना...'

ताचेकडेन हाचीय जाप आशिल्ली. तो म्हणपाक लागलो, 'पयसो येतलो. पयशांखातीर खंयचेंच बरें काम आयज वेर अड्डा अुरुंक ना. आनी तुमकां म. गो.क वा काँग्रेसीक जाय तितल्या पयशांची गरजूय ना तुमी म. गो. काँग्रेसीकडेन सर्तीत देवंक जायना... तुमी त्या त्या मतदारसंवांत वचतात. आमी मतां मागूंक येवंक नात. आमी तुमचेकडेन अेक बरो मनीस मागपाक आयल्यात म्हूण लोकांक सांगात... तुमकां कसलो आमदार जाय तें सांगात. स्मगलर नाका. रियल अिश्टेटवालो नाका. हाँटेलकार नाका. अुद्योगपती व्यापारी नाका. पयशेकार नाका. दोतोर अुपकारता. आद्वोगाद चलता, शाळा-मास्तर कोंता येता... पुणून मनीस चारित्र्यवान आसूंक जाय... अशें सांगात आनी लोकांकूच मनीस सुचोवंक लायात...'

'मागीर ?'

'तुमचीं ध्येय-धोरणां स्पस्ट करात. आमी निवळ राजकारभार दितले, करप्शन ना करतले, गोंयचो विकास घडोवन हाडटले, असलीं वापरून वापरून गुळगुळीत जाल्ली आनी आतां अर्थ ना जावन पडिल्ली आश्वासनां दिवं नाकात... स्पस्ट सांगात, आमी गोंयांत माती, अुद्रक, वारो विखाळ करपी अेकूय अुद्योगधंदो चलूंक दिवचे नात, गोंयांत भायल्या लोकांची गर्दी घडोवन हाडपी अुद्योग अुबे जावंक दिवचे नात... गोंयांत गोंयकाराक अल्पसंख्य जावंक दिवचे नात... असलेंच कितेंय तरी सांगात. ...हें सगळें लाअुड-स्पिकरांतल्यान न्हय, लोकांक मेळून तांच्या काळजांत भितर सरून समजावन सांगात... तुमी राजकर्ण निवळ करूंक भायर सरूंक जाय.

गोंयचे मतदार संघ अिल्ले अिल्ले. आकारानूय आनी लोक संख्येचे नदरेनूय. ह्या मतदार संघांत लाअुडस्पिकरांनी बोबो मारपाची गरज ना, पोस्टरांची ना, वॅनरांचीय ना. मोटारी भोंवडावपाची ना... फकत कार्डी तयार करचीं, अुमेदवारान आनी तांच्या कार्यकर्त्यांनी घरां-घरांनी भोंवचें... ह्या कामाक चड खर्च येवचो ना... आनी तो जमोवपाक तुमकां कोणाच्या दारांनी भोंवचें पडचें ना. आपशीं येतलो.

आनी ताणे अेक गजाल सांगली. म्हणपाक लागलो, 'अॅलो-पॅथीक अुपाय करून करून मनशाक जेन्ना कांयच गूण पडना तेन्ना तो होमियोपॅथीक अुपाय करूंक लागता... हांवें सुचयला तो

राजकर्णातलो होमियोपॅथीक अपाय... तुमी पळेतले, गूण येतलो. अक लक्षांत दवरात- गोंय असल्या अका पक्षाची वाट पळेता. काळाची गरज ही. ही तुमी भागोवचे नात, जाल्यार कोण भागयतलो... ? तुमची निंदा खूब जातली. तरांतरांचीं बगलाटां तुमचेर येतलीं. तुमकां नाका पुरो जाय सारक्यो करण्या घडटल्यो. पुणून विसरूं नाकात; गोंयकार लोकांक वळखता. तुमकांय वळखता. आत्म विस्वासान मुखार सरात. जैत तुमचेंच. तुमी जैतवंत जाले जाल्यार देशाकूय अक देख मेळटली

आनीक अक गजाल लक्षांत दवरात- आमदार ताच्या मतदार संघांतल्या मतदारांक जापसालदार आसूंक जाय. तो कित्याय कितें करपाक लागलो जाल्यार ताका परतो आपोवपाचो- recall करपाचो अधिकार आसूंक जाय. ते खातीर म्हत्वाची गजाल म्हळ्यार, वेंचणुकेचो खर्च अमेदवारान करूंक जायना. ताच्या मतदार संघातल्या 'वोटर्स कौंसिल'न करूंक जाय. तेन्नाच तो मतदारांक भियेतलो. ना जाल्यार, आयज जाता तशें जातलें. वेंचून येतकूच जाय थंय वतलो, जाय तें करतलो...

असलें कितें कितें आयकून परतलों. घरा येतना मनांत म्हळें, देवूच हाच्या तोंडांतल्यान अुलोवंक ना मू? देव खंय असोच अुलयता. असोच शिटकायता. हो जें सांगता तो आमकां देवाचो आदेश बी न्हय मू?

० ० ०

रमेश

फाटल्या बीस पंचवीस वर्सां पसून रमेश कवितेची अपासना करीत आयला. कवितेक अकनिश्ट रावला. आनी म्हत्वाचें म्हळ्यार कवितेंत तरेतरेचे प्रयोग करीत रावला.

प्रयोग करीत रावपी मनीस सप्सप् सोपना. वाडत वता आनी रमेशाची आयज मेरेनची साधना पळेत जाल्यार तो वाडत गेल्ल्याचें दिसून येता.

सुरवातीचे तागेले कवितेंत कोणाकोणाचे प्रभाव दिश्टी पडटाले. ताका अपाय नाशिल्लो. प्रभाव पडटाच. पडुंकूय जाय. प्रभाव हें अक टांकीक. वाडपाक आधार दिवपी. पुणून प्रभाव घेत घेत अक दीस कवीक सगळ्या प्रभावांतल्यान मेकळोय जावंक येवंक जाय. तेन्नाच कवीक ताचो खाशेलो सूर मेळटा. रमेशाक स्वताचो सूर मेळ्ळा-म्हूण तागेले कवितेंत काव्या वांगडा संगीतय आयकूंक मेळटा.

रमेशाची कविता ही निखटी कविता न्हय. गितूय बी. निखटें गीत न्हय, कविताय बी. तें कित्याक, रमेशाचे कवितेंतलीं अुतरां भाव, राग, ताल, मुद्रां, सयत नृत्यूय करपाक लागतात.

रमेश वाचप म्हळ्यार अक अॅस्थॅटिक अेक्स्पिरियन्स.

रमेश हो गोंयचे मातयेंतल्यान वयर सरिल्लो कवी ताचीं पाळां मुळां गोंयचे मातयेंत खोल गेल्ल्यांत. देखूनच ताचे कवितेचो रूख खांदयां ताळ्यांनी आनी पानां फुलांनी वयर आयस-पयस पातळूंक पावला.

देवान मनशाक जीं कांय अिनामां दिल्यांत तांतलें सगळ्यांत सुंदर अिनाम म्हळ्यार expression. काळजाच्या खोल तळाचें अुक्तावण. कविचें भितरलें जिवीत जितलें गिरेस्त तितलें ताचें अुक्तावण खोल. तें वाचप्याच्या काळजाक खोलायेंत ओडून व्हरता. तेन्ना मागीर तागेली कविता ही कवी जे भाशेंत बरयता तेच भाशेची अुरना. ती universal जाता- विश्वजनीन जाता.

रवीन्द्रनाथ बंगालींत बरयताले. पुणून तांगेली कविता फकत बंगाली कविता अुळूंक नाशिल्ली. ती संवसारभरच्या लोकांची जाल्ली. ती पयसल्या अेजरा पाअुंडाच्या वा वितोरिया ओ-काम्पोच्या काळजाक स्पर्श करताली. कवितेंतूच न्हय, गद्यां लेगीत ही तांक आसा. तॉल्लस्तॉयचें गद्य रशियेंतल्या लोकां खातीर बरयल्ले रशियन भाशेंतलें आसूं, ताणे रशियेपसून हजारांनी पयशिल्ल्या महात्मा गांधीक घडयला. रमेशाची कविता हेव दिकेन चलपाक लागल्या.

साहित्य अकादेमीचें ताका अिनाम मेळ्ळें तातूंत अजाप करपा सारकें कांय ना. हें अिनाम ताका केन्नाय तरी मेळपाचेंच आशिल्लें. साहित्य अकादेमीचीं अिनामां कोणाकूय मेळटात म्हणटात तें खरें न्हय. जांकां फावता तांकांच तें मेळटा. जांकां फावता त्या सगळ्यांक तें मेळना हें खरें. पुणून जांकां फावड जालां तांकां फावड नाशिल्लें अशें म्हणूंक येना. म्हणपी मनशाक 'मत्सरी' लेखचो पडटलो. कोंकणी भायर मराठी, गुजराती, हिन्दी साहित्याकडेन म्हजो खूब लागींचो संबंद आसा. हांव 'अधिकारा'न सांगीन- कोंकणींत साहित्य अकादेमीचेंच न्हय, ज्ञानपीठ अिनाम लेगीत फावड जावंक जाय अशे साहित्यकार आसात.

रमेशाचे बाबतींत अितलीच खंत धरपाची- पंचवीस हजारांचें मोल अडेज हजार जालां त्या वेळार ताका हें अिनाम मेळ्ळां. पुणून फाट्यां अडेव लाखांचें जें मोल जातलें तितल्या मोलाचें आज मेळ्ळां म्हूण समाधान मानताचें.

रमेशाचें अभिनंदन करता आसतना दोन विभुतींचें अभिनंदन करूंक जाय. अक, गोंयचे मातयेंतल्यान वयर सरिल्ल्या कविचें आनी ताच्यांत कविच्या रुपान अुक्ताडा आयिल्ले गोंयचे मातयेचें.

—[३]—

उजवाडा येता-

जाग प्रकाशनाचो

नवो काणयां-झेलो

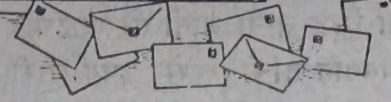
तरंगां

बरोवपी : महाबळेश्वर सॅल

✿ कारवार-माजाळी वाटारांतल्या लोकांच्या जिविताचीं तासा पर्जळून काणयां वाटयां मुखार दवरपी सर्जनशील असो आयचो नामनेचो कथाकार

✿ एकापरस एक अश्या सुरस आनी ओडलायण्या सतरा कथांचो झेलो.

वाचपी कल्यतात...

अंधेरी, मुम्बय.

ता. १५-१-९१

संपादपी 'जाग' हांकां नमस्कार.

जायत्या दिसांनी ही चीट धाडटां. वांगडा एक लेखय धाडला. केन्ना छापपाचो तें तुमीच थारायात. हाली दुसऱ्या कांय म्हत्वाच्या कामांक लागून नवे लेख बरोवपाक एक तर सणसणीत विशय मेळनात आनी मेळटात तेन्ना मूड नासता. 'जागा'चे आंक मात हांव नेमान वाचतां. दर एक फावटी आंक आयलो की ना, कितेंय तरी बरोवंक घेवचेंय मनांत येता, बरोवंची लूव येता पूण हेर गजालीक लागून फुडें फुडें करतां आनी तें तशेंच उरता. हे फावटी ही चीट धाडून तरी इल्ली जाग हाडची अशें दिसलें.

आमचे मुम्बयच्या बि. इ. एस. टी. च्या बसिनी जायत्यो सुचोवण्यो तांबड्या-काळ्या पेन्टान बऱ्यो पितारिल्ल्यो वाचूंक मेळटात. तांतले एकेचेर जेन्ना नदर वता तेन्ना बशिल्लेकडेन कांटे रोमिल्लेवरी म्हाका जाता आनी हांव चुळबुळटां. गर्देक लागून उबें आसतां तेन्ना तितलिशी नदर ते सुचोवणेचेर वचना आनी गर्दी म्हज्या पथ्याक पडटा. ही सुचोवणी आसा मराठींत ती अशी :- 'कृपया वृद्ध, अपंग व महिलांसाठी जागा रिकाम्या करून द्या.' बि. इ. एस. टी. चो कारभार बॉम्बे कोर्पोरेशनचो आनी तो सद्या शिवसेना पळयता. शिवसेना ही तशी व्हडले विचार करपी लोकांची न्हय-तेन्ना शिवशाहींतले आदर्श हेच आयचे तांचे आदर्श आसले जाल्यार तातूंत अजप करीसारकें कांय ना. पूण जिका व्यक्तित्व आसा ते बायलमनशेक म्हाताऱ्यांच्या आनी मोडिल्ल्या मनशांचे पंगतीक बसयतना मनाक कितेंय तरी दिसूंक जाय अशिल्लें तें दिशिल्लें दिसना. स्त्री मुक्तीचे चळवळिचें मुम्बय म्हळ्यार एक म्हत्वाचें ठाणें. ग्रंथालीची चळवळ जाल्यार हांगाच्यानच चलत आसा. पूण इतलें हें बायलांचो अवमान करपी बरप निवळ पितारिल्ल्या उतरांनी दर एके बसिनीत प्रदर्शनाक दवरिल्लें आसतना ताचेर हे चळवळितल्या बायलांची नदरच वचप ना हाचेंच अजाप करीन दिसता. काय हे चळवळितल्या महिलांनी बसो सोडून आतां हेर साधनां धरल्यांत काय कितें तें कळपाक मार्ग ना. खंयचेय व्यक्तीक म्हातारी जावं मोडकी म्हणिल्लें केन्ना सोंसत व्हय ? म्हाताऱ्याक म्हातारो आनी मोडक्याक मोडको म्हणिल्लें लेगीत केन्ना सहन जायना आनी सरसकट सगळ्या धड बायलांक तांचे तोडीर व्हरून बसयल्लें कशें सहन जातलें, हाचेर विचार जावपाक जाय. गोंयांत बसिनी फकत बायलांखातीर सीट तितले आडावन दवरिल्ले सारकें केलां. ताचेर मागीर कोणय बसू. आमची मुम्बय मात विचाराचे नदरेन फाटीं सरत आसा, हाचें वायट दिसता. ही मुम्बयची री ओडपाचें थंयच्या

कोर्पोरेशनान धाडस केल्यार ताका पानवळ दिवपाखातीर तयारी दवरची अशें हांव म्हज्या समस्त गोंयकार भयणीलागीं मागतां.

हे चिटयेवांगडा 'लिंग' ह्या विशयाचेर विस्तारान बरोवन एक लेख धाडला. हो विशय म्हाका सुचलो तो अचकीत. 'लिंग' हें उतर SEX ह्या इंग्लीश उतराचें भारतीय भाशांतलें समर्थी उतर म्हणपच पयलीं बरोबर न्हय. लिंग हें आसता दादल्याक-तें बायलेक नासताच. तशेंच नपुंसकाकय लिंगाचो अहेर करप हाका आनीक म्हणपाचें कितें ? तेन्ना आयचे कोंकणीत SEX क लिंग हें सम वाचक उतर दिवन आमी चूक करूंक फावना. नवें उतर रचून आयच्या कालाक सोबसारकें उतर घडोवपाची गरज आसा. भारतीय संस्कृतायेंत दादल्यांतच बायलेचो आस्पाव जाता-तिका वेगळें अस्तित्व ना अशें मानपी आमच्या दायजान बायलांचे योनीकय लिंगांत आस्पावन घेवन तिचें वेगळें अस्तित्वच ना करून उडयलां अशें बी न्हय मू ? म्हाका सुचतात ते विचार हांवें ह्या म्हज्या लेखांत मांडपाचो यत्न केला. 'जागा'च्या धोरणांत हे असले विचार बसतात तेन्ना तुमी तो लेख मानून घेतले अशी आस्त धरतां.

बरें मागून,

तुमचो

- विनया नाडकर्णी

० ० ०

खोला, काणकोण

ता. १२-१-९१

संपादपी 'जाग'

'जागा'चे आंक हांव नेमान वाचतां. म्हजो एक अिष्ट ताचो वर्गणीदार आसा. ताचे कडल्यान हाडून हांव ते वाचतां. म्हाकाय वर्गणीदार जावपाचें आसा. पूण हे घटकेक म्हाका तें शक्य ना.

'जागा'त येतात त्या लेखांनी जायतें विचार करूंक लावपी साहित्य आसता. संपादकीय लेखांवरीच हेर लेखय तितलेच नवें नवें सांगपी आसतात. कथा लेगीत कांय आडवाद सोडल्यार बऱ्यांतल्यो आसतात. आनी सगल्यांत म्हत्वाचें म्हळ्यार 'जागांत' उजवाडा येतना खंयच्याच विचाराक संकोच करीन दिसना. तो आसा तसो, नागडो आसलो जाल्यार लेगीत तसोच, कसलीच भीड मूर्त धरिनासतना येता. थंय दंभीकपणाक कसलीच सुवात ना हेंच जागाचें वैशिष्ट्य.

हांव हालींच कितें तरी बरोवपाचो यत्न करूंक लागलां. हांव ग्रॅज्युएट आमां-आनी सध्या नोकरेखातीर धडपडटां. यश मेळूंक ना. थोडीशी निशेणी मात मनात भोंवूंक लागल्या. अशा वेळार 'जागांत' येवपी विचारांचें खरेंपण दिसूंक लागता. एका काळार हांव कोकणी विरुद्ध आशिल्लों. पूण आतां म्हाका तिचें म्हत्व पटूंक लागलां. एक भास म्हण आनी आमची मायभास म्हणुनय. म्हजे तकलेंत येवपी विचारांक सारको बरो आकार येनाफुडें हांव बरोवपाचो यत्न करतलों आनी धाडन दिसलें जाल्यार म्हजें बरप तुमचेकडेन धाडटलों. पळोवया केन्ना जमता तें.

तुमचो

अमर नाईक

जाग : जानेवारी १९९१

वनमहोत्सव सप्तक

मी

गं येता. हां हां म्हणटां पावस सुरू जाता. आनी 'वनमहोत्सव' सप्तकाचें परिपत्रक सरकार दरबारांतल्यान भायर सरता. ही आतां वर्सावळ जाल्या. गोंयांत जाल्यार जण एका तालुक्यांत तरेकवार झाडांचे रोपे मेळपाची वेवस्ता वनखातें करता. तशेंच रानांत झाडां लावपाचें काम खासा वनखात्याचे वतीनच सुरू जाता. आनी अशे भशेन हो वनोत्सव दर वर्सा ह्या कानाची खबर त्या कानाक नासतना बरे भशेन पार पडटा.

हो वनमहोत्सव मनोवपाचो हेत इतलोच की ह्या सप्तका भरयान जाता तितलें अदीक रूख लावपाचें काम शेतकामत्यांनी, सरकारी यंत्रणेन तशेंच हेर नागरिकांनी करचें आनी इल्लीं इल्लीं करून जी आयजमेरेन आशिल्लीं आमचीं समृद्ध रानां ना जायत चल्ल्यांत तीं परतीं वयर सरचीं. पर्यावरणाचे नदरेन रानांचें म्हत्व जण एकाक समजावपाखातीर जाल्यार खाशेली यंत्रणा वावुरलेली दिसूंक लागल्या.

सगल्यांच्या हिताचे नदरेन पर्यावरणाचो विचार करपी तज्ज्ञांच्या म्हणण्याप्रमाण दर वर्सा आमच्या देशांतलीं १३ लाख हेक्टर रानां उजाड जावंक लागल्यांत. रानां-अधिकारी दर वर्सा उजवाडा हाडटा त्या आंकड्या-परस हो आंकडो आठ पटिनी अदीक आसा. सवे पांच वर्सुकी येवजणेंत रानांचेर खर्च केल्लो दुडू फाटल्या ३० वर्सांत खर्च केल्ले रकमे परस ४० टक्के अदीक आशिल्लो. अशें आसुनय रानांवनानीं सोदूंक गेल्यार मात थंय व्हडलिशी उदरगत जाल्ली दिश्टी पडना अशी करंदाय आसा. आनी हीच तर खरेली वेथा जावन बसल्या.

पर्यावरणाच्या प्रस्ना संबंदीं विचार करतना, रानां-वनां कापून ना केल्ल्या प्रस्नाचेर अदीक ध्यान दिवचें पडटा. आनी पर्यावरणा संबंदान जितले म्हूण नवे कायदे पास जाल्यात तांतूंत रानांचे राखणे संबंदान अदीक आसात. रानां तयार करपाचे येवजणे खाला कांय राज्यांनी जाल्यार दुडवांचो पालव मेळटा म्हूण शेतां तशेंच पंचायतिच्या वाटारांतली भूंय रानांची म्हूण सांगून थंय रानां वसोवपाची माण्णी केल्ली दिसून येता. कांय राज्यांत सरकारी खातेंच रानां वाडोवपाचें काम करता. आनी

झाडां कापून उडयल्ल्या रानांनी परतीं झाडां लावपाचें काम कंत्रटान उद्योगीक कंपन्यांक दिल्लें आसा.

ह्या रानां-उदरगतिचे येवजणे फाटलो म्हत्वाचो असो एक हेत सिद्ध जाता आनी तो म्हळ्यार ह्या रानांनीं जीं झाडां लायतात तांचो खरो उपेग शारी वाटारांतल्या लोकांक जावचो. मोट्या मोट्या उद्येगांक लागता त्या कच्च्या मालाचें पीक मोट्या प्रमाणांत काडचें. हाचो परिणाम असो जाल्लो दिसता की गांवगिऱ्या वाटारांतल्या लोकांक भौच गरजेचो असो जळव आनी पशूप्रण्यांक लागता तो चरोव दिशिदिशीं उणो जायत आसा. येवकालिप्तस- म्हळ्यार निलगिरीचीं झाडां, जावं सायलाचीं झाडां हांचीं रानां लावपाखातीर सरकार जो पालव आनी आधार दिता, तीं पर्यावरणाची राखण करपी झाडां न्हयत म्हणपाचें तज्ज्ञांचें म्हणणें आसा निलगिरी म्हळ्यार पर्यावरणाचो खरेलो दुस्मान म्हणपाचें सिद्ध जालां. हीं झाडां तांच्या मुळांसकयलें उदक आटोवन उडयतात. तशेंच तीं रोयिल्ल्यान माती कस वगडावन बसता. एका रोपा लागसार दुसरो रोप वयर सरूंक पावना. इतलेंच न्हय जाल्यार निलगिरीच्या राना लागसारचे भुंयेचेर शेतकाम कशेंच जावंक पावना इतली माती सत्वहीण जाता.

रानांतली संपत आयज वेपार उद्देगाची वस्त जावन पडल्या आनी तशें जाल्ल्यान देशांतलीं तरतरिल्लीं दाट दाट रानां आयज रितीं रितीं जायत भकास जायत चल्ल्यांत. वनोमहोत्सवा फाटलो खरेलो हेतय आतां लोकांचे नदरेंत येवंक लागला. रानां संवर्धना वांट्याचें रानां-विनाश करपाची ही येवजण अशें सामान्य मनशाक दिसूंक लागलां जाल्यार ती तांची चूक न्हय.

जळव, चरोव ह्यो गांवगिऱ्या लोकांच्यो खरेल्यो गरजो. त्यो मेळोवपाखातीर रानां लावपाची येवजण जाल्ली जाल्यार लोक आपूण जावन उत्साहान फुडें सरतले आसले. गरिबांच्या नांवान सुरू केल्ली ही येवजण- व्हडा लोकांच्या फायद्याची जावन पडल्या. तशें नाशिल्लें जाल्यार 'वनमहोत्सव सप्तक' मनयल्ल्याचें सार्थक जावपाक अदीक काळ वाट पळोवपाची गरज उरचिना आशिल्ली.

वनमहोत्सव हो जावंकूच जाय पूण तांतूंत भौसाचें हीत आस्पावंक जाय. आनी तांचें हीत पळोलेबगर देशाचें हीत सादतलें अशें मानप केन्नाच समा जावचें ना. -*

इतिहासाक आशी

-सुमन्त केळेकार

३० जानेवारी १९४८. सांजच्या पांच वरांच्या सुमाराक महात्मा गांधीचेर प्रार्थनेच्या वेळार कोणेंतरी गुळयो जोखल्यो आनी खिणाभरयांत त्या महामानवाचे प्राण पंचतत्वांत विलीन जाले. एक युगपुरूस आमच्यांतलो सासणाचो उठून गेलो. खऱ्यांनीच एका युगाचो अन्त जाल्लो.

ह्या अहिंसेच्या पुजाऱ्याक मारपाचें कर्तुप करपी तरी कोण असो, हें पयल्याच फाराक कळूंक पावलेंना. ताका लागून जो तो आपलो तर्क लडयतालो. १५ आगस्ट १९४७ ह्या दिसा देशाक स्वतंत्रताय मेळिल्ली आनी ती एका अखण्ड देशाचे दोन कडके जावन. पाकिस्तानांतल्या हिन्दू शिखांची जिवाच्या भंयान भारताकडेन रीग लागिल्ली. तांतल्या एकाद्र्या हिन्दून जावं शिखान रागाच्या किवाट्यान हें कृत्य केलेंना मू ? नाजाल्यार कोणाय एका कट्टर हिन्दुदुस्वासी मुसलमानाचें हे कर्तुप न्हय मू ? पूण अशें कशें जायत ? त्या वेळार जाच्या ताच्या तोंडात एकच वाक्य आयकूंक येतालें : भारतांत एक असो नीज मुसलमान कोणय आसा जायत जाल्यार तो एक महात्मा गांधीच. दुबळ्या पंगडाचो पाखो घेवप हें तांच्या सभावांतच मुरून गेल्लें. आनी दुभंगलेल्या ह्या देशांत मुसलमानाचो आंकडो हो आसलो तरी कितलो ? देश त बहुसंख्य हिन्दुंची सत्त्या चलताली आनी केन्ना केन्ना ते अगतीक जाल्ले दिसताले. अशा वेळार अन्याय जाता तांची कड घेवप हें आपलें कर्तव्य अशें तांणी मानिल्लें. हाचे मदल्या कोणाचेंच तें कर्तुप नासलें—पाकिस्तानांत आपलें कितें आशिनाशिल्लें थंयचे थंयच उडोवन निराश्रित म्हूण भारतांत आयिल्लो एकाद्रो रेफ्यूजी तो नाशिल्लो तशेंच तो धर्मकोल्ली मुसलमानय नासलो. तो आसलो ह्या देशांतलो एक सुबुद्द पूण वाट चुकिल्लो हिन्दू नागरीक. पंडित नेहरुंनी जेन्ना तशें जाहीर केलें तेन्ना सगळ्यांचो जीव थान्यार पडलो. आनी धर्मा-धर्मांमदीं जावपाच्या दंग्यांतल्यान देश बरे तरेन वाटायलो.

गांधीजींच्या ह्या बळिदानान तांकां एक हुतात्मो घडयला. कित्याक म्हूण कोण जाणा, ह्या देशांतल्या एकान एक मनशाक त्या खिणाक अशें दिसलें की ह्या मनशाचीं राजकी मत्तां कितेंय आसना आसलीं, तीं कोणाक पटूं वा ना, ताका जिवानिशीं मारून उडयलें हें बरें केलें ना. दुबाव नासतना म्हणू येत, ती एक

वायटांत वायट कसायाची करणी जाली. आनी ताचो परिणाम असो जालो की ह्या देशांतल्या जण एका मनशाक आपूण कितें तरी वगडावन बसलों अशी भावना जावन ताणें संतापान आनी दुखान, जे तरेन आपणाली प्रतिक्रिया अुकतायली, ताका आर्विल्ल्या इतिहासांत तोड ना.

३० जानेवारीक, दर वरसा, गांधीजींच्या ह्या महाप्रयाणा दिसा, आमचे देशवासी तांच्या बलिदानाची तशेंच देशाखातीर जांणी जांणी प्राण ओंपले तांची याद करून हो हुतात्मो दीस मनयतात.

हे आमचें भारतमातेची बंदेपणांतल्यान सुटका करपाखातीर जांणी आपले प्राण पणाक लायले तांचें व्हडपण सांगपाक अुतरां उणीं पडटलीं म्हणपाचें सांगूंक नाका. ह्या स्वतंत्रताये संग्रामाची सुरवात १८५७ वरसा जाली अशें मानलें जाल्यार १९४७ वरसा भारत स्वतंत्र जायमेरेन जांणी आपणाल्या प्राणांच्यो आहुत्यो देशाखातीर दिल्यो त्यो परके सत्येआड आशिल्ल्यो. साम्राज्यशाही सरकाराआड वावुरिल्ल्यान शासनकर्त्यांनी दिल्ल्या ख्यास्तींक ते बळी पडिल्ले. स्वराज्याचो मंत्र जपत तांणी ब्रिटीश सत्येक हालोवपाचो पण केल्लो. हे खातीर साधनेचें पावित्र्य तांणी केन्ना पाळ्ळेंना. आपल्या देश-भावांमयणींच्या हालांक कारण जाल्ल्या इंग्रज सरकाराक धांवडावन दिवपाखातीर क्रान्तिचो मार्ग तांकां खबर आशिल्लो तो म्हळ्यार ब्रिटीश अधिकाऱ्यांक जिवानिशीं मारून अुडोवपाचो. तांचे नदरेन कांती म्हळ्यार फकत सशस्त्र कांती आशिल्ली आनी ते विचार-सरणीचें नेतृत्व त्या वेळार बंगाल, पंजाब, महाराष्ट्र ह्या प्रदेशांनीं रुजूंक लागिल्लें.

१८५७ च्या संग्रामाचो, जाका इतिहासांत बंड म्हूण पाचारतात, तांतलो बंडवालो तात्या टोपे हो ब्रिटीश सरकारान घेतिल्लो स्वतंत्रताये संग्रामाचो पयलो बळी. १८ एप्रील १८५९ वरसा, न्यायदानाचे पुराय सोपस्कार करून, सरकारान ताका गोळाक लावपाची ख्यास्त फर्मायली.

१८५७ उपरान्त देशांतली आस्पत सामकीच घसरूंक लागिल्ली. ब्रिटीश सरकारान बंडवाल्या संस्थानांचें अस्तित्व ना करून अुडयल्लें. परतें बंड जावंचें न्हय हे खातीर ब्रिटीश सत्या दोळ्यांत तेल घालून आशिल्ली. आनी अशा ह्या वेळार ब्रिटीशांचे

आड वावरप म्हळ्यार तें कशेंच जमपाचें न्हय अशें लोक मानूंक लागिल्ले. इतलेंच न्हय जाल्यार इंग्रजाचें राज्य म्हळ्यार 'एक वरदान' होय विचार मुखार घेवन ताकाय लोक उखलून धरूंक लागिल्ले. अशी ही परिस्थिती आसा तेन्ना इंग्रजांलागीं झुजपाचें जाल्यार तें शिवाजी महाराजान आपणायल्ल्या तंत्रान म्हळ्यार गनिमी काव्यान अशें थारावन स्वतंत्रताये झुजांत उडी घेतिल्लो वासुदेव बळवंत फडके हो आशिल्लो कुलाव्या जिल्ह्यांतलो शिरदोण गांवचो चितपावनी ब्राह्मण कुटुंबांतलो एक तरनाटो. तांचें शिकप आनी वास्तव्य पुण्यांतच जाल्लें. ह्या बंडांत घवाड्या लोकांचो आधार मेळप शक्य नाशिल्ल्यान तांणी पुणें सातारा वाटारांतल्या अशिक्षीत पूण स्वाभिमानी रामोशांक लागीं करून बंडाचो उठाव केलो. फुडें तांकां हजारांनी कोळी आनी भिल्ल लोकांचो वांगड मेळ्ळो. अशे भशेन तांणी खानदेश, वऱ्हाड, नाशीक मेरेन लोकांक संघटीत केले. खेड्यापाड्यांनी भोंवन, लोकांक स्वतंत्रतायेची जाग हाडून तांचे वरवीं बंडाचें निशाण खोवपी हो पयलो राष्ट्रपुरूस. लोकमान्य बाळ गंगाधर टिळकांचो काळ तो. स्वतंत्रतायेची प्रतिज्ञा, सत्तावनच्या बंडाचो उल्लेख आनी शिवाजी महाराज स्फूर्तीस्थान ह्या म्हालवजार तांणी बंड सुरू केलें. ह्या कामाक दुडवांची गरज आशिल्ली. ते पुजावपाखातीर लूट करपाचें सत्र सुरू जालें. हाचो परिणाम देशभर जालो. हें बंड आटापा हाडपाखातीर सरकारान फडकेक धरून दितल्याक दुडवांची तस्वीप दिवपाची मागणी केली. आनी ते आशेन निमाणें फडकेक धरपाच्या कामांत तांचे वळखिचे एके बायलेनच सरकारक मदत केली. ख्यास्त जावन तांकां एडनाक व्हरून बंदखणींत दवरलें. बंदखणींत तांच्या हालांक पारावार नाशिल्लो देखून बेड्यो तोडून ते बंदखणींतल्यान पळून गेले. पूण बारा मॅलांचेर तांकां आडावन परतें बंदखणींत हाडून अडयलें. फुडें दोन वर्सां तांचो अतोनात छळ जालो. इतलो की तांणी अन्न लेगीत घेवपाचें सोडलें. निमाणें १७ फेब्रुवारी १८८३ त अस्थिपंजर जावन तांणी एकदांची मरणाक वेग मारली.

क्रांतीवीर वासुदेव बळवंत फडके हांच्या बंडाचो परिणाम नव्या रगताच्या तरनाट्यांचेर जावंक लागिल्लो. ते भायर लोकमान्य टिळकांच्या फुडारपणाखाला पुणे आनी महाराष्ट्राक जाग येवंक लागिल्ली. १८९४ त मुम्बयत जाल्ल्या हिंदू-मुसलमानांच्या दंग्यांक लागून हिंदू तरनाट्यांभितर आपल्या धर्माची जाणवोक किल्लू आशिल्ल्यान ते भोवच उमेदीन शिवाजी आनी गणेश उत्सवांत वांटो घेवंक लागिल्ले. ह्या अशा २०-२५ तरनाट्यांचो जोमो एकठांय येवन तांणी पुण्यांत एक संस्था निर्माण केली. लोक तिका 'चापेकर क्लब' ह्या नांवान वळखूंक लागले. ह्या क्लबाचो मुखेली आसलो दामोदर हरि चापेकर. तांचे दोग भाव वासुदेव आनी बाळकृष्ण, तेभायर महादेव वि. रानडे, विनायक आपटे, खंडेराव साठे बी हेर वांगडी. दामोदर हांणी सैन्यांत भितर सरून बंड करपाचो बेत केल्लो. पूण ब्राह्मण जाल्ल्यान तांची निवड जाली ना. टिळकांचे विचारसरणिचे ते भायर टिळकांचो आर्त्तिवाद आशिल्ल्यान 'मुधारक' गुटाच्या लोकांचेर वक्रदृष्टी. तांकां मारपेट

दिवपाचीय कामां. मुम्बय राणयेच्या पुतळ्याचेर डांबर ओतून तिका जोत्यांची माळ घालपासारकीं कामां केलीं. उपरान्त मुम्बय-पुण्यांत प्लॅग सुरू जालो. डॉक्टर चार्ल्स रँड ह्या सनदी नोकराची प्लॅग कमिटिचो मुखेली म्हूण नेमणूक जाली. व्कारंटायनांत गेल्ले लोक परते येनात असो समज जावन रोग्यांक घरांत लिपेवन दवरपाक लागिल्ल्यान शिपायक घरांनी रिगून तांकां सोदून काडूंक लागले. टिळकांनी हे वेवस्तेचेर टिकेचो भडिमार केलो. घरांत रिगतल्या शिपायकांक बुद्द शिकोवपाचो आपलो बेत दामोदरान टिळकांच्या कानार घालो. 'पूण शिपायक हे हुकूम पाळपी- तांचो दोश कितें? दोश आसा जाल्यार तो मुखेल अधिकाऱ्याचो' हें टिळकांचें विधान आयकून दामोदरान रँडाकच मारून अडोवपाची यवजण आंखली. ह्या कामाची जापसालदारकी आपल्या वांगड्याचेर सोंययली. दोग भाव, रानडे, आपटे आनी साठे हांचेर. निमाणे रँडा-वांगडा चुकून आयस्ट हाकाय ताणीं मारून अडयलें. खुना उपरान्त दोन म्हयने मेरेन खून करतल्याचो सोद लागलोना. ते सोदिच्या कामांत पुलीस अधिकाऱ्यांक शेजरा त्या वाटारांत रावपी दोगां द्रवीड बाह्यणांनी आधार दिलो म्हण वासुदेवान आनी रानडेन तांचोय खून केलो. तिगय चापेकर भाव, वांगडा रानडे स्वातंत्र्यवीर जावन फांसार गेले.

खुदीराम बोस आनी प्रफुल्ल चाकी दोगूय बंगाली. एक मिदनापूरचो जाल्यार दुसरो बंकीपूरचो. युगांतर हे क्रांतीकारी गुप्त संस्थेचे बाबू ज्ञानेंद्रनाथ बोस हांच्या कार्याचो तांचेर प्रभाव पडिल्लो. तांच्या मनांत बंगालचे फाळणेचो राग आशिल्लो आनी तो राग फाळणेक जापसालदार आशिल्ल्या क्रिस्फोर्ड आड आशिल्ल्यान ताका मारपाचो बेत दोगांयनी आंखलो. खुदीरामय, वासुदेव बळवंत फडके वरी दुडू जमोवपाखातीर लूट करूंक लागलो. उपरान्त मुझफरपूर वचून ते एके धर्मशाळेंत रावले. क्रिस्फोर्डचे घोड्या गाडयेर बाँब उडोवन ताका मारपाचो तांणी बेत केलो. खुदीरामान क्रिस्फोर्डची गाडी समजून तिजेर बाँब उडयलो आनी फुकटच्यो दोन इंग्लीश बायलो मात त्या स्फोटांत मरून गेल्यो. मिस कॅनेडी आनी मिस कॅनेडी. दोगांय क्रांतीकाऱ्यांचे पांयांतले चडाव आनी ताणी पांगुरिल्ल्यो बोंदयो चादरी थंय पडिल्ल्यो मेळ्ळ्यो. खुदीराम बोसाक गेल्ल्या गेल्ल्या धरलो. चाकीन पोली. फाटीं लागल्या तशें पळावन पयलीं तांचेर गुळयो सोडल्यो आनी निमाणें आपणाचेरच गुळयो सोडून आत्महत्या केली. खुदीराम बोसाक न्यायालयान गोळाक लावपाची ख्यास्त फर्मायली.

ह्या खुदीराम बोसाच्या बाँबाचो आवाज पावलो इंग्लंडाक मदनलाल धिग्राच्या कानांत. २१ वर्सां विरायेचो मदनलाल आशिल्लो मूळचो पंजाबी आनी इंग्लंडांत तो शिक्षण करतालो. थंय सावरकरांच्या सहवासांत आयिल्ल्यान ताचेर तांच्या अलावपाचो प्रभाव पडटालो. इंग्लिश अधिकाऱ्यांचे खून करून क्रांती घडोवन हाडपाच्या विचारान धिग्रान सर कर्जन वायली हाका मारपाचें थारायलें. ताचेर ताणें पिस्तुलांतल्यो पांव गुळयो सोडल्यो आनी सवी आपणाचेर मारून आपणालें जिवीत सोंगोवपाचो ताचो बेत

आशिल्लो पूण तें काम ताचें सादलेंना. निमाणे कोर्टान ताका मरसर गोळाची ख्यास्त दिवन तें सोंपयलें.

जॅक्सन हो एक इंग्रज जज. ताका मारपाचो कट करपी आशिल्ले अनंत कान्हेरे, अण्णा कर्वे आनी विनायक देशपांडे. किलॉस्कर कंपनीचें 'शारदा' हें नाटक पळोवपाक नाशिकच्या विजयानंद थिएटरांत आयिल्ल्या जॅक्सनाचेर गुळयो घालून ताका तांणीं मारून अडयलें आनी हौतात्म्य पंकरलें. वांछिनाथन अय्यर हो स्मार्थ ब्राह्मण कुटुंबांतलो एक तरनाटो, शिक्षण नाशिल्लो, अशें नांवाच्या अधिकाऱ्याक तिनेवेल्ली स्टेशनाचेरच गुळयो घालून ताका जितो मारता आनी स्टेशनावयले मुतारेंत आपणाचेरच गुळी सोडून मारून घेता.

लॉर्ड हार्डिजच्या दबाजाच्या वेळार बाँब अडोवपाचो कट करपी आशिल्ले लाहोरचो मास्टर अमीरचंद, अवधविहारी, पंजाबचो बालमुकुंद, आनी वसंतकुमार विश्वास हो एक नोकर. तांकां सगळ्यांक फांशीची ख्यास्त जाता.

अमेरिकेंत शिकूंक गेल्लो विष्णू गणेश पिंगळे 'लाहोर कटांत' वांटो घेता आनी स्फोट घडोवन हाडटा. परिणाम, तो फांसार चडटा.

सरदार भगतसिंग, राजगुरु मुखदेव आनी चंद्रशेखर आझाद ह्या हुतात्म्यांची याद केले बगर भारतीय स्वतंत्रताये संग्रामाचो इतिहास पूर्ण जावंकच पावचोना. भगतसिंगाचो जल्म पंजाबांत एका देश-भक्तांच्या घराण्यांतच. १९२० त गांधीजींनी सुरू केल्ले असहकाराचे चळवळींत सारस्य दिसूं नाशिल्ल्यान ताणें हिंसेच्याच क्रांतीमार्गान वचपाचो बेत केलो. त्या कामाक 'हिन्दुस्थान सोशॅलिस्ट रिपब्लिकन आर्मी' नांवाची संघटना स्थापन केली. तिचो मुखेली आसलो चंद्रशेखर आझाद. राजगुरु हो वांगडी मूळचो पुणेचो. मुखदेव आशिल्लो बाँब तयार करपांत खांपो. भगतसिंगाक 'हात' अशें मानलें जाल्यार मुखदेवाक 'तकली' म्हणची पडटली इतलो तकलेचो आनी हुशार. सायमन कमिश्नावेळार सुपरिटेंडेंट ऑफ पुलीस स्कॉट हाणें लाला लजपतराय हांचे छातयेर मुठी घाल्यो आनी तेच दुखीन ते भायर पडले. ही गजाल घडली १७ नोव्हेंबर १९२८ ह्या दिसा. अखेरे हिन्दुस्थान ही घटना आयकून खवळ्ळें. त्या रागान ह्या चौगांनीय स्कॉटक जिवानिशीं मारपाचें थारायलें. सगळो बेत थरलो पूण स्कॉटाच्या जाग्यार डेप्युटी साँडर्स पयलीं भायर सरलो आनी ताचेरच स्कॉट समजून तांणी गुळयो घाल्यो. ही गजाल घडली १७ डिसेंबर १९२८ ह्या दिसा. पूण तांचा सोद लावपाच्या कामांत सरकाराक कांय म्हयने वाट पळोवची पडली. ह्या काळांत तांणी भारतभर भोंवडी केली.

१९२९ वर्सा आठ एप्रीलाक केन्द्रीय विधीनंदाळाचे अध्यक्ष विठ्ठलभाई पटेल Trade Dispute Bill आनी Public Safety Bill चेर निर्णय दिवपाचे आशिल्ले. आपले क्रान्तिचो आवाज विधिमंडळांत पावचो अशें भगतसिंग आनी वांगड्यांनी थारायलें. तांचेकडेन भितर गेल्लेकडेन दोन बाँब, भिस्तुला, कार्तीशी बी साहित्य आशिल्लें. पब्लीक सेफ्टी बिलचेर निर्णय दिवपाच्या

दर्याक भरती आयली

अेक आशिल्ली कुल्ली
दर्यादेगेर रावताली
सकाळीं उठून रांगोळी
दर्यादेगेर घालताली.

अेकदीस आयली अेक चली
तिणे पळेली रांगोळी
तिका भोव मानवली
कुल्लेक पळोवंक धांवडी
कुल्ली साप्प भियेली
चलयेक वचून चाबली
चली रड रड रडली
तशी दर्याक भरती आयली.

— शीला

वेळार एक बाँब सभासदांच्या बांकांमदीं शेंवटिल्ल्यान ताचो स्फोट जालो सभाघर धुंवरान भरलें. लोक पळूंक लागले. भगतसिंगाचो एक वांगडी बटुकेश्वर दत्त हाणे दुसरो बाँब मोखलो. मागीर पिस्तुलाचे बार- आनी तांबड्या पत्रकांचो पावस. आपणाक धरपाक येतले तांकां बुद्द शिकोवपाक पिस्तुलाच्या चापाकडेन खेळत थंयच भगतसिंग उबो रावलो. Down with imperialism म्हणत ते आड्डूंक लागले. 'आमीच हें सगळें केलां' तांणीं म्हळें. जॉन्सन निटेरी हो सार्जेंट थंयच आशिल्लो. ताणें तांकां धांवून वचून घट धरलें. आनी ते ताचे सुवादीन जाले. भगतसिंग आनी बटुकेश्वर दत्त हांणी विधिमंडळांत शेंवटिल्ल्या बाँबाचो आवाज संवसारभर गाजलो. बाँब शेंवटिल्ल्याची ख्यास्त जाली काळ्या पाण्याची. पूण साँडर्सच्या खुनाच्या प्रकरणांत भगतसिंग, राजगुरु आनी मुखदेव हांकां २३ मार्च १९३१ ह्या दिसा फांसार दिलें. आल्फ्रेड पार्कांत आझाद आसा म्हणपाचें कोणेंतरी पुलिसेक कळयलें आनी पुलीस आनी आझाद हांचेमदीं गुळ्यांचें झूज पेटलें. निमाणे आपल्याच पिस्तुलान आपणाचेर गुळी मारून घेवन चन्द्रशेखर आझादान ह्या संवसाराचो निरोप घेतलो.

क्रान्ती म्हळ्यार 'सूड घेवपाचें तंत्र' ही विचारसरणी आपणावन लेगीत जांणी आपले प्राण आपल्या देशाखातीर ओंपले तांची नांवां इतिहासांत अजरंवर जालेबगर रावचीं नात. पूण ज्या महात्म्यान एक क्रान्तीचें नवें शास्त्र आमचे मुखार दवरलें आनी एक नवलचें अस्त्र आमच्या हातांत दिलें ताका मानव समाजच केन्ना विसरूंक पावचोना. 'वैरान वैर ना जायना' हें तत्वज्ञान सगपी बुद्धांची ही भूय- गांधीजीन ह्या तत्वज्ञानाक क्रांतीचें रूप

माकडाचें लगीन

हुनतान पावस
माकडाचें लगीन
खेतें जालां व्हंकल
सगळेंच आपलें मुरगुट्टा.

घोडो जालां धेडो
सगळ्याक बाबडो बोवाळटा
फाताची संवय नासून
भितल्ले भितर घुस्मट्टा

कोलूग जालां धेडी •
दाव्या पांयान कुट्टा
कांजीवरम् साडयेची
देगूच बाये दोडटा.

न्हवऱ्याचे आवयची
तकली मातशी फोड्टा

तें पळोवन व्हंकले बापूय
सोदाबाटली फोड्टा.

व्हंकलेची आवय
हळूच दुकां पुसता
धूव सोडून वता म्हूण
भितल्ले भितर रड्टा.

न्हवऱ्याचो बापूय
सगळोच आपलो उड्टा
इंजीनेर पूत म्हजो
हजारांनी जोड्टा.

हुनतान पावस
माकडाचें लगीन
कोणाक तुमकां येवचें आसल्यार
पणजेसान बस सुट्टा.

— शीला

सांजवेळ

रात सकाळीं, उठून दनपरां....
सानवेळ ती आयली
फुलोवन फुलांक...
पानां गावंक लागलीं
जागोवन कोंबऱ्यांक....
आंकऱ्यो सादल्यो
सूर मारून धांव....
शेवण्यांच्या गळ्यांनी एक जाले
धोलोन वाऱ्यार....
साद दिलो वालींनी
दंवाच्या शेंब्यांचीं मोतयां केलीं....
आळवाच्या पानांनी
एकरूप जावन गेलीं.....
पावतकीर धर्तरेच्या पोटांनी.

— यन्. सुहास

दिवन तें आमचे जिणेच्या पुराय आंगांत रिगोवपाचो यत्न केलो. सत्य आनी अहिंसा ह्या मुळाव्या तत्वांचेर अधिष्ठित जाल्लें 'सत्याग्रह' चें एक आगळेच शक्तिमान आनी परिणामकारी अस्त्र दिवन स्वतंत्रतायेच्या झुजा मळार आमच्या लाखांनी देशभावाभयणीक उबे करून, अन्यायाचो प्रतिकार करपाचो तांक तांच्यांत आसा हाचो विश्वास तांचेमदीं जागो केलो.

भारताच्या राजकी मळार गांधीजींनी पावल दवरलें आनी क्रांतीच्या विचाराकच एक नवी दिशा मेळत गेली. हातांत शस्त्र घेवन लिपचोरयां दुसऱ्याचेर वार करिनासतना एके बलाढ्य शक्ते-मुखार छाती उकती करून निडरतायेन गुळयो झेलपाची प्रतिकार-शक्त भारतीय जनतेंत रुजोवपाचें काम हे नवे क्रांतीन केलें. शस्त्र हातांत घेवन झुजूक मुखार सरिल्ल्याक ना नपश्चात करपाचें बळगें सरकारालागीं अनंत पटिनी आशिल्लें. पूण निशस्त्र सत्याग्रहींचेर गुळयो सोडटना सरकाराचे हात थरथरपाक लागले. हिंसेचेर अहिंसेन राजकी मळार जैत मेळयल्लें. ह्या झुजांत परकी सत्येक एके विराट शक्तीचे दर्शन घडलें आनी ताचो परिणाम अखेरेक, ह्या देशाक स्वतंत्रताय दिवन ब्रिटीश सत्येक हांगचो पांय अचळय उखलचो पडलो.

अशे हे आमचे हुतात्मे. परकी सत्ये आड झुजून प्राणार्पण केल्ले तशेच स्वजनांकडेन सत्य अहिंमेचो आग्रो धरून म्हाबलिदानाक प्रवृत्त जाल्ले. महाप्रयाण करचे दोन दीस पयलीं आपल्या मरण-पत्रावरी केल्ल्या एका बरपांत गांधीजी म्हणटात, 'भारतान राजकी

स्वतंत्रताय मेळयली खरी पूण ताणें अजुनय समाजीक, नितीक आनी अर्थीक स्वतंत्रताय मेळयली ना. ती प्राप्त करपाखातीर ताणें एकासारके प्रयत्न करपाची आज नितांत गरज आसा. 'स्वतंत्रताये-कडेन एके निजी, चिरंतन आनी दिव्य नदरेन पळोवपी ह्या पूणवान महात्म्याक निमाणें मरण आयलें तें तरी कोणाच्या हातान? बंधा भारतांत परकी अधिकाऱ्यांक जिवानिशीं मारपाक क्रांतीकार्य मानपी, हिंसेचेर निश्ठा आशिल्ल्या एका कर्मठ आनी पिंसाट विचारसरणेच्या कपूतल्या एका हिदूकडल्यान. अहिंसेच्या मंत्राचो आख्या संवसाराक संदेश दिवन दीपस्तंभावरी निशिल्ल्यांमुखार उजवाडाचे किरण फांकारपी ह्या प्रेक्षिताचे नश्वर कुडींतलो जीव घेवपाचें काम मात अखेरेक भारताचे स्वतंत्र भूंयेचेर आपल्याच देशभावाकडल्यान घडटा. हातूंतच रक्तलांछीत क्रांतीची पोकळसाण सिद्ध जाता आनी ताचो अणभव आयज परतो घेवपाक संवसार फुडें सरिल्लो दिसूंक लागला. नशीब फुटके आमी !

आजच्या देशाखातीर प्राणांची आहुती दिवपी एकापरस एक अशीं हीं नररत्नां— स्वातंत्र्यदेवतेच्या मळबांत लकलकपी दिव्य नखेत्रां. तांकां मरणचें कसलें भंय ? मरणाकच मारून जे मुखार सरले तांकां आनीक मरण कसलें ? मृत्युंजय वृत्तीन तांणी मरणाकच लजयलें. ज्या खिणाक तांच्यो प्राणजोती पालवल्यो त्याच वेळार त्यो अमर जाल्यो. ह्या सगळ्या हुतात्म्यांक आमचीं हीं अर्गां.

(आकाशवाणी, पणजी हिचे बरेपणान)

तासप-एककता

- महादेव नाडकर्णी

पुतें आक पोपाय तासूंक फिशाल तर भिकू म्हालो खाडां बोडां तासूंक फिशाल. आमच्या आज्यालीं आनी बाप्पालीं खाडां आनी बोडां ताणें तासचीं. तासतकर दोगांयले भोंवरे उदेवन दिसताले. तबल्याच्यो शायो कश्यो !

तासपाचो वावर ठवयय करतात.

फूंक मारून तासप हाका कांय जाण 'कात काडप' म्हणटात.

तासप हे कलेक आनीक एक तास आसा. विप्रिताचें. म्हळ्यार कांय लोकांक सूख आनी कांय जाणांक दूख दिणें. हातूंत एकलो दुसऱ्याचें तासता. तासता आसतना ताका अुदक जावं शाबू बी कांयच लागना. भिकू म्हाल्यावरी वाखरय लागना. गावप्यांत जशीं आग्रा, किराणा, ग्वाल्हेर, जयपूर बी घराणीं आसतात तशींच तासप्यांतय जायतीं घराणीं आसतात.

लगतांत घाल्लो मणी गळ्यांत आसले बगर खंयचीय चली पानार बशिल्ली केन्ना कोणे पळयल्या ? उपाशीं रावत. पुणू जेवचीना म्हणचे ना ! समजा मणी कोंवलो (हांव कोणालोय मणी कोंवचो म्हूण मागिना आं. पुणून समजा-) आनी शेटीन तो सारको करूंक कळाव लागतलो म्हूण सांगलें तर ती चली दोन्यार निखटो मणी गुथून गळ्यांत घालूनच जेवतली ! आर्य पतिव्रतेचें लक्षण जाका म्हणटात तें हें ! आर्या संबंदान आनीक अेक लक्षण मतींत धरपासारकें म्हळ्यार तांचे आत्मे अेकवेळ मळबार हुमकळत रावत. पुणून हे भुंयेचेर जर जल्म घेतले तर कसलीय नाजाल्यार कसलीय तरी कला पदरांत घेतलेबगर जल्मुवेच नात ! सांगल्यार कट दिसता. पुणून हांव सांगतां तातूंत खातरीन तथ्य आसा ! तुमी पळतलेच जाल्यार सगळ्यांक वळीन उबे करात आनी जण अेकल्याक पारखियात. अेकलो चित्रां काडपी, दुसरो मूर्ती करपी, तिसरो गवय, चवथो नाचपी जाल्यार पांचवो आपूण सोडून हेरांक नाचोवपी दिसतलो. अशे तरेन जणांअेकल्यांत तुमकां तरेतरेची कला दिसून येतली. आतां अेक गजाल खरी. कांय जाणांच्या

खुमण्यावेल्यान तांची परिक्षा जायना. पुणून मनीस दिसता तमो नासता हें तुमी नकळ अशें न्हय ! मायल्यान कोणय कसोय दिसलो तरिकय भितरल्यान तांच्यांत कसलीय तरी कला आसताच हातूंत दुबाव ना.

तें कित्याक ? तुमी फट म्हूण आयकयात. भुरगेपणांत म्हज्यांत चित्रां काडपाची कला आशिल्ली म्हूण जाणांत मू ? सुर्वेक हांवें चवथी परबेनिमतान तये दिसा पुजूंक गवरणा काडचीं. हावें कितलीय करांत केली तरिकय शंकराचें आनी पार्वतीचें तोंड अेकेच तरेचें येवचें. त्या तोंडाच्या माथ्यार भिरकटायलें तश्यो त्यो जठा दिसच्यो आनी ओंठार मिशयो काडून गळ्यांत रुद्राक्षांची माळ चितारली की बद्द शंकर प्रसन्न जावचो ! तेच जठेच्या जाग्यार जर हावें मुकूट चितारलो, मिशयो तासून उडोयल्यो आनी रुद्राक्षांचे माळी जाग्यार गळसरी चितारली आनी कपलाक अेक, नाकार अेक आनी दोनय कानांच्या पाळ्यांनी दोन मेळून चारकडेन चार तिबके रंगयले की जाल्ली पार्वती कितली सुंदर दिसताली म्हूण सांगूं ? वाड्यावेल्या सगळ्यांनी म्हजी मनासावन तोखणाय करची ! कितलीं वर्सां तरी हावें गवरणा चितारपाचो उद्देग केलो. हांवें आमचेखातीर गवरणा रंगोवचींच पुणून शेजारीय म्हजे फाटल्यान लागिल्ल्यान तांकांय रंगोवन दिवचीं. फुडें फुडें म्हज्यात गवरणा काडूंक जमच ना जालें. कितें घडलें कोणाकच कळलें ना. शेजाऱ्यांली दिश्ट जाली जावंये घडये. कारण हांवें काडिल्ले चित्र धड शंकराचेंय न्हय आनी धड पार्वतीचेंय न्हय, तांचे फुडल्या नंदीचें दिसचें. घरच्यांनी म्हजी दिश्ट काडली, झाडू घालून पळेलो आनी खूबशें कितें कितें केलें. पुणून म्हज्यांतली कला गेली ती गेलीच. आत्मो मात आतां भितरल्यान पस्तावता आनी उपाय नासून कुडीक घट्ट धरून जियेता.

म्हजें कशेंय आसूं. सांगपाचें म्हळ्यार ह्या संवसारांत जल्म घेवपी आमी आर्य आपणाले कलेंत फिशाल आसतात हातूंत दुबाव ना. पुणून खेद जाता तो अेके गजालीचो. सगळे कलेची हो ना जाल्यार तो तोखणाय करता पुणून 'तासप' ही जी कला आसा तिका कला म्हणपाक कोण व तयार जायना. जालेंय जाल्यार बेटेच तिरमुवादपणान पळेतात ! पळोवं बाबडे !

आतां हेंच पळयात. कांय वर्सां फाटीं आमी ज्या पुतेंआकाल्या घरांत बिराडान रावतालीं तागेर फाटल्या दारांत खू पोपाये झाडां वाडिल्लीं आसतालीं. लांब लांब मळबाक तेंकिली.

पिकिल्ली पोपीयं काडटलो म्हळ्यार केल्याबडी पाव नाशिल्ली आनी म्हजेबगर पोपायेचेर चडपाची कला कोणाकय जम नाशिल्ली. (कितें? झाडार चडप ही कला न्हय? आतां कितें म्हणचें? झाडार चडप ही कला तर खरीव, खेरीत दुसऱ्याक चण्या झाडार चडोवप ही कला ताच्याकय वयल्या पांवड्याची.) तर हांवें वयर चडून पिक्यो पोपायो काडच्यो आनी म्हजे आवडिची म्हूण तांतली अक अमुरपिकी पोपाय काडची. पुतेंआक अमुरपिकी पोपाय म्हाका तासून दितालें. म्हजेकडेन मोगान खबरी उलयतां उलयतांच ताणें आदोळेचेर पोपाय अशे रितीन तासची! कात सामकी कांड्या सोल्ला इतली पातळ काडची! जमत ही कला कोणाकडेन? हें पळोयात भयणांनो. आपणालें बोट वयर करून 'आपूण तासून दाखयतां.' अश्या नेटार बेठींच मुखार सरूं नाकात. बोटचें तेमूर उडयतलीं आनी रगताचें कोण जाल्लें पळोवन फुगडी घालेबगर अकलेंय रावचें ना! पोपाय थंयच उरतली आनी बोट दाखोवन अवलक्षण करून घेतिल्ल्याचें पातक मात कारणाबगर पदरांत उडोवन घेतलीं!

पुतेंआक पोपाय तासूंक फिशाल तर भिकू म्हालो खाडां-बोडां तासूंक फिशाल. दर आयतार-बुधवाराक सकाळीं फुडें तो आमगेर येवंचो. आमच्या आज्यालीं आनी बाप्पालीं खाडां आनी बोडां ताणे अशीं तासचीं! म्हाका दिसता, तशीं आनी संवसारांतल्या खंयच्याय म्हाल्याक जमचें ना! तासतकर दोगांयचे भोंवरे सामके उदेवन दिसताले! तबल्याच्यो शायो कश्यो! आनी भोंवतणूचो घेर तणशेन घांसून चक्क केल्ल्या तांब्यावारी चक्ककोत! फजेंत मात आमची मुरग्यांची जावंची. कारण खाड-बोड तासतकर खंयचो आजो आनी खंयचो बाप्पा आमकां कळव नाशिल्लें. आमी जें जे करूंक वताले तें तें करता आसतना बाप्पाक लिपोवपा वांट्याचें आमी आज्याक लिपयताले आनी आज्याक लिपोवपा वांट्याचें बाप्पाक लिपयताले. परिणाम आमकां धरतकर आज्यान 'तशें कन्नये रे पोरानो' इतलेंच म्हणचें. पुणून बाप्पान मात आमकां सगळ्यांक बरेच कड्डे घालचे. कड्डे पडटकर दुखाविल्लें आंगपांग पोशेतां सांसपितां आमी भिकू म्हाल्याक रागान गाळी संवच्यो भुरगेपणांत आमकां घोसांच्यो गाळी घालूंक येना आशिल्ल्यो. आमच्यो गाळी शिवराक जाल्ल्यान भिकू म्हाल्याक त्यां कश्योच बाद नाशिल्ल्यो आनी ताका लागून दर आयतार-बुधवाराक तो आमगेर येवपाची पावट चुकयनाशिल्लो.

तासपाचो वावर ठवयय करतात.

आमच्या गांवात कितलेशेच ठवय आशिल्ले. आपणाले कलेंत फिशाल. पुणून बाबलीक लाग सारको अकलोय नाशिल्लो. तागेलां वावर सगळ्यांकच मानवल्ल्यान गांवांतलें गिरायक ताकाच पडटालें आनी ताका लागून बाकीचे ठवय बेकार पडटाले. वर्सासंकिणी बाबडे अकासारके बाबलीक गाळी घालताले आनी उपाय नासून आपणाले कुले ताशीत बसताले. बाबली सदां सकाळीं किसळीचें पातें साणेन घांसतालो. धारेर आंगठी भोंवणावन धार आयिल्ल्याची खातरी करतालो. आनी किसळीर चडोवन अक दोळो धांपून

दुसऱ्या दोळ्यान पातें सारकें बशिल्ल्याची खातरी करतालो. उपरांत फळें तो अशे रितीन तासतालो! अका धपक्याक निगूत. हेर ठवयांक ही तासपाची करामत बाबली इतली जमनाशिल्ली. बाबलीन ताशिल्लें फळें पळेतकीर खूब जाणांक आपणाल्या जांवयाक दिवपाक बाबलीकडल्यान म्हाणाय कन्न घेवचेली उमळशीक लागताली. पुणून बाबलीन केल्ले म्हाणायेचेर बसून अकलोय जांवय जेवपाक पावलो ना अशें हेर ठवय गांवांत उलयताले आनी बाबलीचें तासताले. हाची फोडणिशी करतना ते सांगताले, कण्णाक वा मणगण्याक नेटान मुरको मारतना बाबलीन सुळसुळीत केल्ले म्हाणायेवेलो निसरून पानांत नाक मारलेबगर अकलोय जांवय रावता!

रुजार ठवयान तातूंतले तातूंत बरी माणी केल्ली. फाटलीं चार वर्सांसावन ताणें तेळिल्लें. बाबलीमुखार आपणाली शीत-कडी मेळूंक जड वता. पोट भरचें तर चुकना. ताणे बरें येवजिल्लें आनी निमाणेकडेन मरणाचे कायशांव करचेलो वावर धरिल्लो. ह्या संवसारांत उपाशीं पडटल्याक आदार दिवपी कोण मेळना. उरफाटें, आपणाले हातपांय धोडावन चार पयशे जोडटलो म्हणटल्याचे फाटल्यान कोलावपी चड. असल्या लांकांचो धग रुजारीक कसो चुकत? अक दीस तो कायशांव करूंक बशिल्लो आनी वावर करतना ताचो इश्ट रांकी हाचेकडेन तो गजाली करतालो. इतल्यान सांतान थंय पावलो.

'वो रुजार, तुजे वावर केसो चोलताय रे सोगळ्यांक फोंडांत पावोवपाचो? सारके तोरी जाताय मूरे कायशांव?' सांतानान भगल्यो मारूंक सुरवात केली. रुजार तोंड धांपून वोगी रावचो. पुणून रांकीक राग आयलो. ताणे मदेंव पडून म्हळें 'कित्याक? तूं वांचो सोदिता फोंडांत? रुजार, काड मुरे तेचें माप. चोयता कितें? कायशांव सारकें जातय काय म्हुंटा? तुजे सारक्या दोग जाणांक घायल्यार लेगीत कांय जावपार ना! चोयतोलो? यो 'अशें म्हणीत रांकी बशिल्लो थंयचो उठलो. तें पळोवन सांतानान थंयच्यान कूस मारली.

रुजारीन येवजिल्लें, कायशांवांच्यो फळयो बाबलीमाशेन कित्याक तासपाक जाय? ताचेपरस मरतण्यांच्या सोयऱ्यांचें बोल्स बेस वरें ताशिल्लें बरें. आयिल्ल्या गिरायकाकडेन ताणे मेळो मनीस कांण, खंयचो हाची पयलीं बारीक चक्कशी करची. सगळ्यो खांचीखांची कळटकीर आपणालो तो सामको वळखिचो अशें वयलेवाराचें नाटक करचें आनी 'हायरे जेजू! काय बोरो मांगरासारको मोनीत आसलोरे' हांगा सावन सुरवात करून 'म्हजे पुता, म्हजे धुये' अशे तरेचे विकळाप करून ताणे थोडें रडचें, नाक पिळचें, रोजार केल्ले वरी करून 'निमाणेकोडेन बोखदान लेगीत कांय गूण कित्याक येयलो नारे देवा?' अशें म्हणीत आनी थोडें रडचें आनी 'जाणा? बोरे मोनीस सोदांव देवाक जाय जातात. देखून ओशें घोडटा. येसो मोनशांतल्या सोयऱ्यांकडेन चोड पांयशे घेवंक येतात रे मुज्या पुतानो?' म्हणीत म्हणीत ताणे कायशांवाक फाव ताचेपरस पांय पांयवीस चडव घेवचे.

फूंक मारून तासप म्हणटात तें अशें ! कांय जाण हाका 'कात काडप' म्हणटात ! दुसऱ्याचें बरें जाल्लें पळोवंक नज असल्या पाडे लोकांकडच्यान बऱ्याचो इत्सा कोणे धरचीच न्हय. तें कितेंय आसूं. पुणून हे कलेक खरें म्हणशात जाल्यार रुजारीनच प्रतिश्ठा हाडली हें मान्य करचें पडटा.

तासप हे कलेक आनीक अेक तास आसा. विप्रितांचें ! म्हळ्यार कांय लोकांक सूख आनी कांय जाणाक दुख दिणें. हातूंत अेकलो दुसऱ्याचें तासता. तासता आसतना ताका उदक जावं शाबू बी कांयच लागना. भिकू म्हाल्यावरी वाखोरय लागना. अशें करतना तासपी आपणाक देड बुदवंत समजता जाल्यार जाचें तासता ताका मॅगो लेखता. गावप्यांत जशीं आग्रा, किराणा, ग्वाल्हेर, जयपूर बी घराणीं आसतात त्याच जिनसान अशे रितीन तासप्यांतय जायतीं घराणीं आसतात.

गोपाळ शणै, भगवंत शणै, सोयरूबाब हीं घराणी तासपाचे कलेंत अेकापरस अेक ! गोपाळशणैलें घराणें तासपांत अेकावेळार बरेंच गाजतालें. त्या घराण्याक चड करून नांवारुपाक हाडलें तें घनान ! घरचें खावंक-जेवंक जायतितलें आशिल्ल्यान घनाक वावर जावं हुसको कसलोच नासतालो. सकाळसावन तीनसानमेरेन ताणे घराकडच्यान तिठ्यार खेपोच घालच्यो आनी येतना वतना वाटेर मेळटल्याचें फुकेंसवाय तासचें ! असोच अेक दीस तो घरच्यान तिठ्यार वचपाक भायर सरलो. मुखेल मार्गार पावपाक सांकवार बस येवन थांबिल्ली ताणे पळयली. देंवतात तीं कोण काय ?-- असो वास घेत तो सांकवार वचूंक गेलो. पळोवंक गेल्यार बशीतल्यान मर्तुबाबाली चली आनी जांवय आयिल्लीं. जांवय चल्याक घेवन फुडें वचूंक लागलो जाल्यार कमल हातांत मुस्तायकी घेवन फाटल्यान वता तें घनान पळयलें.

'आगो कमल, पापया, सोबलें मुगो तुका हें ? पळय. तुगेलो घोव चल्याक घेवन फुडें आनी तूं मुस्तायकी घेवन ताचे फाटल्यान ! मर्तुबाबान इतलें घालून करूनय बी तुवें भाडेलपणां करप मुगो ? पळेता कितें ? तापय घर आनीक घोवांक ! लोक आपणाक हांसतात म्हणचे ! वर्सा फुकट वतात मुगो पापणी ! शीः शीः शीः !'

भोंवतणचे लोक हांसूंक लागिल्ले पळोवन कमल लजेलें आनी उमथे मानेन चलूंक लागलें.

वयल्या वाड्यावेलो तुळसो. अपूण जावन कोणाचेच वाटेक वचपी न्हय. पुणून कसो म्हूण कोण जाणा, संवसारांतल्या वास्कळ व्यसनांनी उपाट बुडिल्लो. अेक दीस तीनसनां बराबर खाक्यांत कसली तरी पोटली मारून ताकतिकेन घरा वतालो तो घनान मेलो.

'आरे तुळशा, खंय रे ताकतिकेन हांतूणा कवळोसो घेवन ?' घनान हटकिलो.

'ना, घरा वयतां...'

'आयज न्हिदूक घरा वता ? जांव. अशी बुद्द दीगे नवदुर्गे सायबिणी' म्हणीत घनान आपणाले पोले कोडिल्लेवरी केलें.

जाग : जानेवारी १९९१

वाटेवेळे लोक अेकामारके हांसपाक लागिल्ले पळेनाफुडें तुळशाक तिडक मारली. पुणून मोन्यानी तो चलूंक लागलो.

गोपाळशणैल्या घराण्याची तासपाची कला ही अशी. जीव घेणी पोजडी जाल्यार भगवंतशणैली मातशी वेगळे तरेची, धवाडी. तागेलो नातू जना म्हळ्यार आज्याच्या शिष्याचो शिष्य ! तो आयकता ? ताणे लोकांचें अशे रितीन तासचें, सांगपाची माणसुकी ना. दिसपट्टें कोणाचेंय नाजाळ्यार कोणाचेंय तरी तासलेबगर तागेलें जेविल्लें जिरव नाशिल्लें. अेकल्याची फाट धरतकीर जना ताका नाका धर्म करतालो.

आमच्या वाड्यावेलो नागूबाब पयशांनी गडगंज. पुणून ताचे इतलो विकू कोणेच पळेयलो ना जायत. तागेल्या चिकूपणाच्यो खबरो सोंपून सोंपच्यो नात. ताणे आपणाल्या लग्नांत केल्ल्या जोत्याक हो वेळमेरेन म्हळ्यार तीस वर्सां जालीं तरिकय कांयच जावंक नाशिल्लें. कारण कितें काय म्हळ्यार खंयय वतना चडशे ताणे जोतें पांयांत घालचेंच न्हय. सदांच चलतना दाव्या हातान दोनय व्हाणो धरच्यो आनी अनवाणी पांयांनी भोंवचें. वाड्यार पावत आयलो तसो ताणे त्यो पांयांत चडोवच्यो. घरा पावतकर त्यो उखलून मुखावेल्या पाऱ्यार दवरच्यो. सदां रुंद वालो तो न्हेसतालो. पुणून खंयय वतना न्हेशिल्लें पुडवें परतें घरा येतकीर तशा तशें घडी मारून कत्रेलांत दवरचें. जेवणाकडेनय अशींच हिमटेपणां. पानार वाडिल्ल्या नुसत्याचो कसो ताणे खावंचोच पुणून कंटे हजार फावट चोखले बगर तो सकयल उडय नाशिल्लो ! तोंड धुतना वा आंवतना हालपी दांत ताणे चिमटेंत धरूनच निखळा-यल्यात ! कसो सभागी सोंसतालो, देव जाणा ! सभाव आसता अेकअेकल्याचो. पुणून जनाक तो आयतोच सावज मेळिल्लो. सगळे दांत निखळावन बोंचो जाल्लें तोंड घेवन नागूबाबान भोंवचें. अेक दीस चवगजाणां मुखारच जनान म्हळें...

'नागूबाब, पोल्याचीं सामकींच पाकिटां जाल्यांत मरे तुज्या ! दांतां कवळच्यो तरी वैजाकडच्यान घालून घेतलो मरे ?'

'खरेंच नागूबाब, कवळच्यो घालव तूं. तोंड पळोवंक नज रे तुजें !' कवळच्यान बाबुशबाबान म्हळें.

'हें पळय बाबूशबाब, तूं बेठोच हुसको कर नाका. आमचें कशेंय आसूं, पुणून दांतोळच्यो घालतना तुका आपयलेबगर नागूबाब रावत रे पापया ?' जनान तासपाक सुरवात केली.

'नागूबाब, कवळचां हाडिल्ल्यो न्हय रे तुवें ?' मदेंच अजाबान राणूदादान म्हळें.

नागूबाब बोल्सांतल्यो कवळच्यो काडून वेगवेगीन चडयता त्यो पळोवन सगळेच अजापले.

'आरे कवळच्यो हाडल्यो मरे तुवें ! खंयचे शिमितरींतल्यान हाडल्यो रे पापया ?' जनान अजाबान विचारलें आनी वाकीचे खो खो कन्न हांसूंक लागले.

'राणूदाद, कवळच्यो चडयल्ल्यान नागूबाब सामको न्हवरो कसो दिसला ना ? 'शारदा' जी खंयय मेळ्ळ्यार कोणाली खपत

हिंदू भितर आयज लग्नां जातात तीं समजिकाय आयिल्ल्या वाडिल्ल्या चल्या-चल्यांचीं. न्हवऱ्यावरी आयच्यो व्हंकलोय शिकिल्ल्यो सवरिल्ल्यो आसतात. तो जोडकार आसल्यार तीय जोडकान्न आसता.

लग्ना उपरांत फुडेंफाटीं तांचें पटना जालें आनी तांणी थारायलें जाल्यार एकामेकांक सासणाचें सोडपाची कायद्यानच तांकां मेकळीक दिल्ली आसा. अितलेंच न्हय जाल्यार पयलीं एका काळार दुसरी बायल हाडपाक ताकाच तितली जी समाजान मान्यताय दिल्ली ती आयज परतें लग्न करपाचें आसल्यार तिकाय समाजान दिल्ली आसा.

अशें आसतनाय 'ब्राह्म्य' तरेचोच लग्ना-विधी आयज जो हिंदू भितर दिसून येता ताका कितें अर्थ आसा व्हय ?

व्हय ? कितें, नागूबाब आसा व्हय तसो विचार ?

'चल रे जना, चड जालें तुजें...' नागूबाब ताणशेलो.

'तें कशेंय आसूं. पुणून कवळचो मध्यम मापाच्योच हाडल्यात मरे नागूबाब ?'

अजापान सगळे जनाच्या तोंडाकडेन पळोवंक लागले.

'मध्यम मापाच्यो ? ... म्हळ्यार रे जना ?' बाबूशबाबान विचारलें.

'तशें म्हय रे बाबूशबाब. म्हगेलो म्हणपाचो अर्थ फाल्यां त्यो कवळचो नागूबाबाल्या पुताक दिस्त वसूंक नाकात ? खचितलो पयसो वाशील जावंक जाय मरे !'

'पाड पडिल्लो, उंवाळण घाल्लो' अश्या गाळिचो शिवर घालीत नागूबाब थंयच्यान चलूंक लागलो आनी जनासयत सगळे हांसून हांसून जार जाले.

गावपी खंयच्याय घराण्याचे आसले तरिकय सगळ्यां मजगतीं अके गजालींचे सारकेपण आसता. आपणाल्या घराण्याची बंदिशी गायले उपरांत सगळे जाण निमाणेकडेन मरवी म्हणटात. आनी ती गावपाक सुरवात केली म्हणटकीर आयकुपी आपणालें ब्रिटकें कवळुपाचे तयारेक लागतात. तासवीय खंयच्याय घराण्याचो आसूं, तागेणें सावज सोसूंक नज जावन गाळी संवूंक जशें लागलें तशें समजुपाचें, प्रकरण इतल्यान सोंपलें.

-३३-

जे कुटुंबसंस्थेन बायलमनशेचे कुडीचेर दादल्याक धनीपणाचो अधिकार दिलो तो निणें हे फुडें मान्य करूंक जायना. लिंगीक सुखांत तिणें दादल्यावरी आश्रय वांटो सोदूंक जाय. कुटुंबाची बुनयाद हे फुडें तिच्या त्यागाच्या फातरांचेर उबारिनासतना थंय मोगाचे घट चिरे बसोवंचे पडटले. ताचो दरकार खंयच चलचो ना-थंय दगदारच आसचो ना. दोगांय जाणां जियेतलीं तीं दोगांय खातीर. दुसऱ्याच्या प्रमाणीक मत्ताचो आदर जण एकलें करतलें.

हे फुडें कुटुंब हो एक-खांबयो तंबू आसचो ना. तो आसतलो दोन म्हेडयांचेर उबारिल्लो एक माटोव-आनी ते दर एकले म्हेडयेक आसतलें खाशेलें अस्तित्व आनी व्यक्तित्व.

काव्य

—शैलेश राऊत देसाय

भुरग्यां-बाळांच्या बलायकी केंद्रांतली ती बरी बायल आमगेर पावली. आनी हेरांभशेनूच तिणें आमकां विचारलें: 'तुमगेर अशीं हीं चड भुरगीं जातात तीं कशीं?' म्हजे बायलेक त्या दिसा भोवच विव्वाग आयिल्ले. तिणें तिका भीड मुर्वत धरिनासतना सरळ खरें तें मांगलें, 'आमचे लागीं दुडू आशिल्ले जाल्यार आमी सद्दां सांजचीं सिनेमाक वतलीं आशिल्लीं. पूण आमचे लागीं ते नात देखून आमी बेगीन न्हिदतात आनी भुरगीं जल्माक येतात.'

हीं तिचीं नागडीं अुतरां आयकून ते बरे बायलेचें आंग लजेन चिके शिरशिरलें आनी कांयच अुलयनासतना मोन्यानी ती चलूंक लागली. म्हाकाय तिचें तें उलोवप मानवलेंना. ती गेले उतरांत हांवें बायलेक मातशें तिडकुनूच म्हळें; 'खरें उलोवप सदांच कितें बरें आसना आनी तें सांगतना आपूण कोणाक तें सांगतां हें मनशान मतींत धरूंक जाय.'

हांव वयार आयिल्लों आनी काजार जावंक नासलों. तेन्ना नेमाळ्यांनीं उजवाडाक येताल्यो त्यो गांवच्यो खबरी वाचून सद्दां हांव जिवाची खोशी करून घेतालों. ह्यो खबरी असताल्यो चोरयो-लुटिच्यो, खुनाच्यो, जीव दिल्ल्याच्यो नाजाल्यार रस्त्यांवयल्या वायट घडणुकांच्यो-जांकां लागून मनीस हालउपाद्र्यांनी पडटात, नशीब-फुटके जातात असल्यो. आनी ह्या सगल्या नशीब फुटेकपणां भितरलें अेक म्हज्या नशिवांत म्हज्या वांट्याक केन्नाच येतलें अशें हांवें यवजूंक नासलें तें म्हळ्यार नेमाळी भाशेंत सांगतलो जाल्यार अेक 'काकुळटेचो मनीस' जावप. ह्या असल्या मनशाक वयर सांगिल्ले खंयचेय घडणुकेचो बादिकार जायना आनी तरूय तो त्रासा-जंवजाळांत हुलपता. सगल्यांनी काकुळट करी अितली ताची दशा जाता-म्हळ्यार संवसारांत ताचें जियेवप लेगीत भाराचें आनी भोवच कठीण जाता. हांवें सांगलां ते भशेन हांव तेन्ना वयावयलो आशिल्लों आनी एका मोट्या कुटुंबाचो भार घेवप म्हळ्यार कितें करप तेंच म्हाका खबर नाशिल्लें. पूण आतां म्हाका अजाप दिसता तें हेंच की अिल्लो अिल्लो करून त्या काकुळटेच्या मनशाचे दशेर पविल्लों हांव म्हाका दिसतां. तेन्ना हांव वावतालों. कांय पती सांगतां. नेमाळ्यांतले खबरी काडे लापताले: 'अमके अमके कोण सामके हाला-उपाद्र्यांनी आनी भिकाड्डेपणान दीस काडटात.'

हय. आयज हांवूय तशेन हाला-उपाद्र्यांनी, भिकाड्डेपणान दीस सारतां. दुसरी पन. नेमाळ्यांनी येतालें: 'ते अशा घरांनीं रावतात की तांकां घरां हे फकत नांवूच आसा.' खरें आसा. हांवूय, म्हजी बायल आनी स काचीबुचीं हांचे वांगडा तमल्याच एका नांवाच्या घरांत रावतां. घरांत कसलो, अेके कुडींत, जंय कितेंच ना; आसा फकत भुंयेर शेंदऱ्यो पातळेल्ल्यो आनी जेन्ना पावस पडटा तेन्ना ओलो-चिप्प करीमर तो आमकां सोडिना. तिमरी पत. नेमाळ्यांतली खबर सांगतां: 'आपूण गुरवार आसा अशें ते अेके वायट चलणुकेचे बायलेक जेन्ना समजलें तेन्ना तिका एक घातकी विचार यवजलो; तो म्हळ्यार आपणाले वासनेच्या फळाक काडून पयस खंय तरी अुडोवपाचो.' तेंच- दिसत तेंच. आमीय असलोच विचार केला. हांवें आनी म्हजे बायलेन. दोगांयचे मान्यतायेन. जेन्ना आमकां कळलें की ती स जावन सातवे पावट गुरवार आसा तेन्ना. खऱ्यानीच आमी थारायलां की भायर जशी हवा निवळ्ळी, शियां शेळावाची भिरांत ना जाली म्हणटकूच आमगेल्या सातव्या भुरग्याक अिगजेंत व्हरून सोडप. जो कोण पयलीं ताका पळेता ताचे सुवादीन देवा-धर्माचो म्हूण ताका सोंपोवचो असो आमी बेत केला.

भुरग्यां-बाळांच्या बलायकी केंद्रांतल्या त्या बऱ्या आनी मायेस्त बायलांच्या बरेपणान म्हजी बायल बाळंटेराक ऑस्पितालांत गेली आनी बाळंत जातकूच कांय दिसांनी बरी जाली तशी नव्या भुरग्याक घेवन घरा आयली. कुडींत पावल्या मात तिणें म्हळें: 'जाणां तूं, ऑस्पिताल हें कितलेंय बरें जालें तरीय ते ऑस्पितालच हें हांव जाणां; पूण हांगा येवचे परस हांव थंय भोव खोशयेन रावीन आशिल्लें. हीं तिचीं उतरां आयकना फुडें नव्या बाबून जशी काय ताका ती भास समजली जावंये, अितले मोट्यान रडून आकान्त केलो की कोणाक सांगल्यार लेगीत खरें दिसचेंना. बाय दिसतालो बरो, आशिल्लो बरो गुबगुबीत आनी आवाजानूय विवाळूंक नाका. रातिचो मदींच उठून रडूंक लागल्यार हेरांच्या दोळ्याक पाती लागूंक दिनाशिल्लो.

उबाळाचे दीस आयले आनी भायले हवेंत हुनसाग आयली. शिया शेळावाचा भिरांत गेली आनी गांवांतल्यान गारांत वचपाक आमी भायर सरलों. म्हजे बायलेन वावूक हड्ड्याकडेन घट धरलो. ताका अितल्या वादरांनी गुठायल्ला की शीं-शेळाव सोडूच,

झोलाचे फातरावर दवरल्यार लेगीत ताका कांयच जावंक पांवड्याना आसलें. कांय वेळान आमी शारांत पावलीं. वाटेर थारनासतना ती एकासारकी उलयत आशिल्ली. जें काम करूंक भायर सरिल्ली तें तिच्या मनाक मानूंक नासलें आनी ताची विसराय पडपाखातीर ती तशी उलयत राविल्ली अशें दिसतालें. उलोवन उलोवन तिका इतलें पुरो जालें की मानेर लोमकळटल्या केसांची तिका साबुद उग्ली ना आनी दोळे कोंचून काडिल्लेवरी तिची काया दिसूंक लागली. खिणा कणकणी तिका तरेकतरा यवजतालें. शारांतल्या इगर्ज्यांविशीं उलयतना ती म्हाका एकासारकी समजायताली. - 'आमी बाबूक सोडटलीं ती इगर्ज गिरेस्त लोकांच्या वाटारांतली आसूंक जाय. नाजाल्यार कोणे सांगचें, आमचे भशेनूच एकाद्र्या भिकाड्या मनशान ताका उखलून व्हेलो जाल्यार तो ताचेलागीं घाडचेपरस आमचे लागींच आशिल्लो कितें वायट?' दुसऱ्या खिणाक, सायबिणीक ओंपिल्लीच ती इगर्ज आसूंक जाय हाचो ती आग्रो धरताली सायबिणी ही एका भुरग्याची आवय जाल्ल्यान अेके आवयक आपणाल्या भुरग्यांविशीं जें कितें मागता तें तिकाच दिस्त कळटलें आनी आपणाक जाय तशें सायबिणी करतली हाचेर तिचो भावार्थ आसलो. ही तिगेली उलोवपाची तरा पळोवन हांव खुबूच वाजेलों. आनी निमाणे तिजेर तिडकलोंय. चड करून इतलेंच खातीर की तिच्या उतरांनी म्हजीव दशा बता अशें म्हाका दिसतालें. पूण म्हज्या मनाक हांव एकासारकें अेकूच समजायतालों की म्हजी तकली हांवें थान्यार दवरूंक जाय, थण्ड दवरूंक जाय आनी तिचेकडेन काळजा-दोळ्यांनी पळोवंक जाय. सुरवेक हांवें तिच्या उलोवपाचे व्हांवतेक वांदली घालपाखातीर आडमेळ हाडलो आनी उपरांत कितेंय तरी सांगूंक जाय म्हण सांगलें : 'म्हाका एक कितें यवजलां. आमी ताका सांव पेद्रूले अिगर्जेत सोडल्यार कशें जायत ?' म्हजीं हीं उतरां तिणें आयकल्यां आयकूंक नाशें केलें आनी कांय वेळान जाप दिली. 'ताका, थंय ताका, ते येदे मोटे अिगर्जेत तो लोकांक दिश्टी लेगीत पडचोना. म्हाका दिसता आमी ताका ते गिरेस्ती वाटारांतल्या ल्हान कपेलांत दवरल्यार बरें जातलें. थंय भायर सोबीत बरी लोजां-पसरे आसात आनी दुडवाकार लोकूच तातूंत देवाक वतात. तीव सुवात बरी.'

आमी रोखडीच बस धरली आनी तातूंत बशिल्ल्या हेरा लोकांभशेन तिकाय मोन्यानी वसचें पडलें. बसल्या थंय ती परतो परतो बाबू भोंवतणचा रंग काडो, परतो सारको करो-मामकी ल्हंव लेगीत वाऱ्याक लागूंक जायना इतलो ताका आंवलून गुठलायी वा ल्हवूच रंग सोडोवन दोळे मरून ताका पळोयी. वाव सुस्त न्हिदिल्लो. ताचे गोरेंगुलाबी तोंड गुबगुबीत मोव घडयांनी घुंगरून तो न्हिदिल्लो. आमचे भशेन ताचीय आंगलीं म्हेळीं जाल्लीं. एकूच बरी वस्त ताच्या आंगार आशिल्ली ती म्हळ्यार तागेल्लीं निळशीं माणकुळीं लांची लुवां. आनी ताका तीं दुसऱ्यांक दाखोवपाचीं आशिल्लीं देखुनूच काय कितें आपणाले हात ताणें भायर सोडिल्ले. उपरांत बस थांबली तशीं आमी देवलीं आनी म्हजे बायलेक परती वाचा फुटली. वतां वतां ती एका शेटिल्या शापा मुखार थांबली आनी तांबडे व्हेलवटेचेर आरमारीनी माडून दवरिल्ल्या भांगरा वस्तीकडेन बोट

दाखोवन तिणें म्हाका म्हळें, 'ह्यो पळेल्यात कितल्यो सोबीत वस्ती आसात त्यो. ह्या वाटाराक लोक येतात ते भांगरां-शिंगरां आनी दुसऱ्यो सोबीत वस्तू घेवंक. भिकाड्ये हांगा फिरकनात. आपणाक जाय तें सामान घेवन मागीर ह्या दोन भाणांमजगतल्यान भितर सरून ते लोक खीणभर देवाक आळोवंक कपेलांत वतात. असल्या वेळार, बरे खोशयेंत, उमेदींत आसतना कपेलांत तांच्यांतल्या कोणा एकाक बाबू दिसलो जाल्यार रोखडोच ताका तो घेवन वतलो.' हें सगलें तिणें त्या भाणांत आशिल्ल्या वस्तींकडेन पळेत उबी रावल्या थंय सांगलें. एके वटेन बाबूक तिणें काळजाकडेन घट्ट धरिल्लो आनी मोटे दोळे करून आपले आपणालागींच उलयल्लेवरी ती दिसताली. तिका हूं ना चूं म्हणपाक म्हाका काळीज जालें ना. आमी कपेलांत गेलीं. ल्हानच पूण चोंय वाटांनीं लाजी घाल्लेवरी दिसता अशे तरेन रंगयल्लें तें कपेल आशिल्लें. भोंवतणी वण्टीचेर कांय कडेन कपेलाचें रंगकाम केल्लें आनी मुखार आशिल्ली एक अूच बरी माची. तें सारकें बरें पळेलें उपरांत बायलेन म्हाका सांगलें की तिचे यादी-भशेन तें तिका आतां दिसना. आनी तें वेगळेंच तरेचें जाल्ल्यान तिका तें मत्त लेगीत मानवलेंना. तरीय पूण तिणें थंय आशिल्ल्या पवित्र उदकांत बोटां बुडयलीं आनी देवाक आळयलें. उपरांत बाबूक घट वेंगांत धरून कपेलांत भितर सगल्याक ती भोवंक लागली. पूण पळेता तितली तिच्या तोंडावयली उमेद झडूंक लागिल्ली. अविश्वासाचो वारो तिच्या दोळ्यांर झापडूंक लागलो. कळसाचेर पेटिल्ल्या दिव्याचो थंड आनी नितळ उजवाड भितर शिवरतालो. थंय आशिल्ल्या वसकांक, माचयांक, पांयजेलांक, वचत तांकां पळेत कपेलाचे अेके व्हटेतल्यान दुसरे व्हटेन ती भोवंक लागली. बाबूक थंय दवरपाक तो सुवात बरी आसा काय ना हेंव ती पळेताली. हें सगलें घडटना कांय सुवात सोडून हांव तिचे फाटल्यान भोंवतालों. पूण म्हजी नदर अेकासारकी आशिल्ली ती फुडल्या दरवट्याचेर. अितले म्हणसर अवकीत तांबडो विहस्तीद घाल्ली एक लांब शिडशिडीत तरणी बायल भितर सरली. तिचे केंस भोवत सोबीत आशिल्ले. तिणे भितर सरून देवाफुडें दिमी मोडली. तशें करतना धोंगराकडेन तिचो विहस्तीद घट्ट आंवुळ्ळो. हयन्हय अेक मिनीटभर तिणें देवाची प्रार्थना केली आनी आमचो मुलूम घेनासतना ती भायर चलूंक लागली म्हजी बायल तिका अेके नदरेन पळेत आशिल्ली. ती गेली तशें तिणें म्हळें. 'ताका, हांगा नाका हांगा आयिल्ले लोक ते तरणे बायलेवरी आसतात. तांकां ताकतीक आसता ती भायर वचपाची आनी थंयचे माण पळोवन खुशालकाय भोगपाची. या आमी.' अशें म्हणून ती तडक कपेलांतली भायर सरली.

आनीक कांय वाट आमी चल्लीं. एकासारकीं ताकतिकेन. ती फुडें आनी हांव फाटल्यान. दुसऱ्या एका वाटाराक आमी पावलीं आनी थंय आशिल्ल्या कपेलांत भितर सरलीं. हें कपेल पयल्या परस जायते मोटें आशिल्लें. भितर बरोच काळोख दाटिल्लो. कपेलभर हाग्यांच्यो आनी हेर तरांच्यो वस्तू हुमकळटाल्यो. आनी भितरल्या अंदुकशा उजवाडांत त्यो चकचकताल्यो. थंय लोकूय खुबूच आशिल्ला. ते सगले मुखवरून दिसताले. तांच्या आंगार बरी मुस्तायकी

आशिल्ली. माचयेर रावन पाद्री सेरमांव सांगतालो थंय जण एकल्याची नदर आशिल्ली. म्हाका दिसलें, ते आमकां पळेनात तेन्ना हीच बरी संद आसा. बाबूक आमी हांगाच दवरुंया अशें हांवें ल्हवूच फुतफुतून तिका शिटकायलें. तिणें 'हय' म्हणून आपणाली मान्यताय दाखयली. उपरान्त आमी दोगांय कपेलाचे उजवे दिकान गेलीं. थंय खुबूच काळोख आशिल्लो आनी आमकां पळेतलो जाल्यार कोणूच नाशिल्लो. रगाच्या तोंकान तिणें बाबूचें तोंड धांपलें आनी ताका अेका कदेल्याचेर दवरलो. हात विसकळ करपाक अेक जड पोटली काडून सकल दवरतात तसो. मागीर तिणें दिमी मोडली आनी दोनूय हातांनी तोंड धांपून कितलो तरी वेळ ती देवाचो प्रार्थना करूंक लागली. आनी कितें करचें तें समजना जाल्ल्यान वयर हुमकळटा त्या तरातरांच्या रुप्यावस्तूंचेर हांव नदर भोंवडावंक लागलों. निमाणें, सामकें पडिल्लें तोंड करून ती उबी रावली. परतें अेक फावट देवाक आळयलें आनी सवकासायेन जडगुळो पावलांनी ती वचूंक लागली. तिचे फाटल्यान पयशिल्ल्यान हांवूय वचूंक लागलों. त्याच खिणाक पाद्री मोट्यान सांगतलो. '—आनी जेजून सांगलें, पीटर तूं खंय वता ?' ह्या उतरांनी हांव मातसो धमकलों. म्हाका दिसलें, तो तें म्हाकाच विचारता. पूण दिस्त दाराचो पड्डो उखलून म्हजी बायल भायर सरता अितले म्हणसर फाटल्यांतमावन आयिल्ल्या आवाजान आमकां कच्च करून आंग काडूंक लायलें : 'आगे, त्या भितरल्या कदेलार तुमी एक पोटली विसरल्यांत.' ती बायल काळें न्हेशिल्ली आनी पळेल्लेवरसून ज्यो कांय बायलो देव बेव नी देणें—धर्म करून दीस सारतात तातुंतली दिसताली. 'हय, खरेंच भोव उपकार जाले आं तुमचे' म्हजे बायलेन म्हळें, 'आमी खरींच विसरली' हांवें मम म्हळें आनी अशे तरेन कपेलांत दवरिल्ली ती पोटली परती उबारून जेन्ना आमी भायर सरलीं तेन्ना जित्यापरस आमी चड मेल्यांत अशें आमकां दिसलें.

भायर गेलीं तेन्ना तिणें म्हळें : 'ह्या म्हज्या भुरग्याक कोणूच व्हरूंक तयार ना दिसता. मनशान आपूण रेंखडेंच वाटायतलों म्हूण कितें तरी विकूंक व्हरचें आनी बाजारांत ताच्या मालाक गिरायकूच नासचें तशें आमचें जालां.' इतलें हें तिणें चलतां चलतां हुस्वास सोडनासतना म्हळें आनी ती परती धांवून चलपाक लागली. ती चलताली तेन्ना तिचीं पावलां भुंयेक लाभतात काय ना हेंच कळनासलें. वतां वतां आमी आनीक अेका वाटाराक पावलीं. थंयचें कपेल उकतेंच आशिल्लें. ते पळोवन आमी भितर सरलीं. कपेल आयस—पयस आनी अंदूक उजवाडाचें आसा म्हणपाचें तिका रोखडेंच दिसलें. तें पळोवन म्हाका तिणें फुतफुतून म्हळें : 'आमकां जाय तसली सुवात हीच बरी आसा. कितेंय तरी थारायल्लें यवजून ती देवीकुडी कुशीन गेली. थंय आशिल्ल्या अेका बांकार बाबूक दवरलो आनी देवाक गाराणेंसांगणें असलें कांयच करिनासतना जावं बाबूची निमाणी पापी लेगीत घेना आसतना नेटान ती कपेलाच्या मुखावयल्या दवरट्यादिकान चलूंक लागली. तो तिचो नेट आनी ताका तीक पळोवन तिच्या पांयापांदा हुलोप बी पेटुंन मू अशें दिसतालें. कांय पावलां घाल्यांत मात अचकीत अेके रडगडीन अख्यें कपेल

गडगडून गेलें. बाबूचो पोट्याक घेवपाचो वेळ जाल्लो. आनी सामको वेळेक राखपी जाल्ल्यान मुकेंन तो मोट्यामोट्यान हुयेली मारून करंदाय करूंक लागलो. ताचे ते मोटे होळोप आयकून ती साबुद्दीर उरली ना. कितें करचें तें समजना जाल्ल्यान काचेकियार जावन ती पयलीं नेटान दरवट्याकडेन धांवली आनी परती तितल्याच नेटान बाबू म्हऱ्यांत येवन तिणें ताका उखल्लो. आनी आपूण खंय आसां, कितें करता हाचें कांयच यजिनासतना थंयच बांकार फतकल मारलें. बाबूक मांडयेर धरलो आनी ताका दुदाक धरपाखातीर ब्लावजाची मोलां ती सोडूंक लागली. मोलां पुरतीं सोडचींच आसा, बाबून अधाशी वागाभशेन दोनय हातांनी तिचें हड्डें घट्ट धरलें आनी तेन्नाच ताची रड थांबली. ती रड थांबता थंय आसा एक खटखटीत आवाज तिजे दिकान घडघडतो : 'देवाच्या पवित्र घरांत तुज्यान हें असलें करूंक नजो. लाग चलूंक पयलीं. भायर रस्त्यार वचून तें कर.' तो आशिल्लो, एक साक्रिस्तांव. खाडके सकल धवें फुल्ल करड कशें खाड आशिल्लो, मोटवोच जाणटो मनीस पूण ताचो आवाज आशिल्लो ताचे परसूय मोटो. तें आयकून तिणें तकली वयर काडली, बेगिबेगीन हड्ड्याच पालोव घेतलो आनी जाता तितली बाबूची तकली धांपून ताका म्हळें : 'पूण पांयजेलांनीं सायबिणीचे वेगेंत सदांच भुरगें आसता. तुमकां खबर ना ?'

'तूं कितें तुका सायबीण बी समजल्या व्हय ? मदेल्या खंयची !' ताणें तिडकीन म्हळें.

उपरांत त्या कपेलांतली आमी भायर सरलीं आनी लागसार आशिल्ल्या एका जादीनांत वचून बसलीं. थंय तिणें बाबूक परतो दुदाक धरलो. दूद पियेवन धादोम जातकूच तो सुस्त बरो न्हिदलो.

अितलें जातासर सांज जालो आनी कपेलां नी अिगर्जी धांपूंक लागल्यो. आमकां खूब पुरो जाल्लें आनी कितें केल्यार आमचो बेत तडीक वचत हाचें कांयच येवजना जाल्ल्यान आमी गोंदळिल्लीं. जें जें कितें करूंक सोदता तें जायता आनी करता तें घडून येना हाका लागून हांव तर पुराय बेजार जाललों. अखेरेक हांवें बायलेक म्हळें, 'हें पळे, आतां खुबूच वेगेंत जाला आनी अशे तरेन चलोवपांत कांयच अर्थ ना. आमी आमचीं मनां घट करूंक जाय.' तिका हीं म्हजीं उतरां मानवलीं नात. वांकड्या तोंडान तिणें जाप दिली : हो तुज्याच रगताचो मू ? माजराक कोणूय बचकभर भोपशीं अुडयतात तशें खंयचेय एके खडखडीत खांची-फोणाऱ्यात अुडोवन चलूंक लागप तुका मानवतें ?'

'ना, तशें न्हय' हांवें म्हळें. 'पूण कांय गजाली अशो आसतात की त्यो रोखड्या रोखड्यो, चड कळाव लायनासतना आनी चड यवजिनासतना करच्या पडटात. ना जाल्यार त्यो तूं केन्नाच करूंक पावना.'

'बरें आसा. पूण खरें कितें आसा तें म्हाका कळ्ळें.' तिणें जाप दिली. हांव म्हजें मन बदलतलें आनी बाबूक परतो घरा व्हरतलें, हाचीच मू तुका भिरांत दिसता ? तुमी दादले खंयानी सगले फातरा काळजाचे.'

वारो

जातीचोच नावाडगो,
दुश्ट, विव्दाटो वारो केन्नाकेन्ना
अच्छेव आयिल्ले वरी येतालो...
मागीर-
हें मोड;
तें तोड;
हाका आपट,
ताका धोपट;
अशीं धुमशेणां काणटालो...
देखीक :
शियां-भारार
निक्त्याच चंवरेल्ल्या आंब्यांक,
काजींक सैतानसो बुड्डितालो;
ज्येष्ठ-आशाढांतल्या नागड्या-
बेताळ पावसांत पोविल्ल्यांत मुत्तालो आनी
अकस्मात
तोण घेवन वतालो,
नाच्च जातालो.

वाच्याच्या धेंकान
आमी भुरगीं रातीचीं
सपनांत लेगीत कांचवेतालीं
आनी दाट्ट गोयड्यो कामरून गच्च
एकामेकांक वेंगून न्हिदतालीं.

एक दीस
आज्जेन म्हळें :
कसो कोण जाण !
अचकीत
वारो मुरलीधर कसो
शियोणी घालीत आयलो...आनी
दिशी दिशीं
ओड्टा-पोरसांतलीं झाडां
फुलत...फळत गेलीं...
चैत्र खूब पयस आसूनय
सैमाक कोगळाचो सूर फुटलो...
पूण आमकां माणकुल्यांक त्या
वाच्याची मातय सुलूस लागलीना;
आमी फक्त पळेले ते
आज्जेन भरिल्ल्या दोळ्यांनी
अदृश्टाक जोडिल्ले हात...

— शंकर रामाणी

त्या खिणाक तिच्या सांगण्याआड वचप बरें न्हय अशें म्हाका दिसलें. आनी भोवच थण्डसाणेन हांव तिचो समज घालूंक लागलों. 'तू कांयच हुसको करूं नाका. तुका भितर कितें भोगता तें म्हाका कळटा. पूण तुवें मतींत धरूंक जाय तें हेंच की आमी रावता त्या बरांत जंय रांदची कूड जावं मात्रें नांवाक लेगीत ना आनी शियां-दिसांनी मिकून आनी जुवाळांत जळारां हांणी भरिल्ले अंके कुडींत वाडचे परस मायर खंयूय तो कसोय आसल्यार सुखान आसतलो.' ह्या म्हज्या उलोवण्याक तिणें जाप दिली ना.

खंय वतांत तें खबर नासतना आमी मुखेल रस्त्यावयल्यान चलूंक लागलीं. चलतां चलतां रस्त्या कुशितल्यान एक ल्हानशीच आनी अशीर वाट मनीस-मायच्या रस्त्याक धरून घसरी कशी सकल देंविल्ली आसा आनी तिचे तोंडाकडेनूच एक गोबरा कोराची घांपिल्लो मोटार उबी आसा म्हणपाचें आमचे नदरेक दिश्टी पडलें. म्हाका भितरल्यान कसलो नेट आयलो तें हांव सांगूंक नकळों. ताकतिकेन हांव मोटारी म्हऱ्यांत गेलों. दाराचा बुतांव दामनाकुडें तें उकतें जालें. 'बेगीन, कळाव लावं नाका. हीच संद बेस बरी आसा. फाटल्या मिटार ताका दवर.' हांवें तिका फुतफूतून फर्मायलें आनी तिणें कळाव लायनासतना सांगलें तशें केलें. बाबूक काडून फाटल्या मिटार दवरलो. हांविय वेळ केलोना, रोखड्यारोखडें दार

मारलें. हें सगलें म्हणटा-म्हणसर एका खिणांत, कोणें पळोवचे आदींच आमी केलें उपरान्त तिच्या हाताक घट धरून आयिल्ले ते वाटेन आमी ताकतिकेन परतीं वचूंक लागलीं. थारांतल्या नाक्यार पावलीं तेन्ना तिनसांज जाल्ली. ऊंव ऊंव माळ्यांच्या घरांनी दिवे झगझगताले आनी रस्त्यांचेर पेटिल्ल्या दिव्यांक लागून काळोख सोडून लेगीत दिस नासलो. थंयच कुशीक आशिल्ल्या रासवळ उदका-नळाचेर ती गेली. आनी अचकीत थबकल मारून ओ ओ करून हुडक्यांनीं रडूंक लागली. म्हजे दिकान तिणें फाट केल्ली आनी आपणालें दुख्ख लिपोवपाखातीर पोंग घेवन ती रडटाली. 'आतां कितें करता हें तू ?' हांवें तिका म्हळें. 'ताका हांवें सोडलो खरो पूण ताजेबगर म्हज्यान आतां रावंक नजो. हांव ताका म्हज्या हड्ड्याकडेन घट धरतालीं. त्या म्हज्या हड्ड्याचे तो नाशिल्ल्यान कपचे काडिल्लेवरी म्हाका कळा भोगतात.' तिणें रडतरडत म्हाका सांगलें. धाडस करून हांवें तिका म्हळें, 'हय, खरें आसा. तशें तुका दिसूंक फावोच. पूण कांय दिसांनी तू तें सगलें विसरतली !!' हीं म्हजीं उतरां आयकून किवाट्यान तिणें म्हजेकडेन पळेलें आनी रडत कांय तिचें थांबलें ना. उपरांत रस्त्यार शिवरिल्ले पावसाचें उदक नेटाचो वाव घेवन अचकीत सुकून वता तशीं तिचीं दुकां खिणा-भितर सुकून गेलीं. आनी चाळवलेमजेन नेटान उडकी मारून

नाक्यावयल्या एका माळयांच्या घराचे वयले दिकेन बोट करून तिणें म्हळें, 'हांव हें पळे आतां थंय वयर चल्लें. गोव्हेरनादोराक मेळटां आनी ताका सगलें सांगतां.'

'राव, राव, कितें करता गे तूं हें?' म्हजेर आकांत येवन हांवें तिचो हात घट धरलो आनी आड्डून म्हळें, 'तूं गिशी जाल्या दिसता. आतां हांगा गोव्हेरनादोर बी कोणूच रावना. तुका खबर ना तें.'

'ताचें म्हाका कांयच लागना. तो ना जाल्यार ताच्या जाग्यार दुसरो आसतलो. ताका हांव सांगतलें' अशें म्हणून ती त्या मोट्या घराच्या दरवट्याकडेन धांवली.

'हें पळे, म्हजें आयकशी? म्हाका एक कितें यवजलां तें सांगतां. आमी अशींच ते मोटारीकडेन या, थंय दवरला त्या आमच्या बाबूक घेवया आनी परतीं घरा या. म्हाका दिसता आमी ताका आमचेच लागीं दवरचो. निमाणें इतलीं आसात थंय आनीक एक. खरें न्हय?' फाटफूड पळोनासतना, न सुटकेक सामकें म्हज्या मना आड वचून हांवें जेन्ना तिची समजिकाय केल्या तेन्ना कितें तो तिच्या बेताक आडमैळ बसलो आनी गोव्हेरनादोरूय बाबडो ह्या अरिस्तांतल्यान वाटावलो. नाजाल्यार ती कितें करतली आशिल्ली आनी कितें ना तें सांगूंक उपकरना.

'पूण बाबू अजूनमेरेन थंय आसत मू?' दुबावान तिणें विचारलें आनी तशातशीच गांबरा-कोराची ती मोटार थांबिल्ली ते दिकेन झरझरीत पावलां घालीत ती चलूंक लागली.

'ना मेळूंक कितें जालां? पांच मिनटां लेगीत जावंक ना.' हांवें तिचो दुबाव पालोवंक जाप दिली.

आनी खऱ्यांनींच ती मोटार थंयच उबी आशिल्ली. मोटार दिसनाफुडें तिची चरया अितली फुल्ली की त्या नेटार मोटारी-म्हऱ्यांत ती धांवुनूच गेली म्हणूं येता. लॉक दामून दार उगडटा करता म्हणसर अेक आडसाटे पिरायेचो मोटवोच मनीस लागशिल्ल्या घराच्या दारांतल्यान भायर सरलो आनी मोटारीलागीं तिका पळोवन हकंदाराच्या नेटान मोट्यान धेंगसलो. 'कोण तें, राव, रावता काय ना? म्हजे मोटारीकडेन तूं कितें करता?' तिणें तें आयकलें. पूण कोण कोणाक सांगता कोण जाणा अशें करून फाटल्यान पळेलें लेगीत ना. मोटारींतले फाटले बसकेर आशिल्ली पोटली पयलीं उबारली आनी मागीर विचारतल्याचे दिकेन नदर बळोवन ताका तिणें जाप दिली:- 'म्हजें आसा तेंच हांव व्हरतलीं.'

'तुगेलें म्हजे मोटारींत कितें आसा? ही मोटार म्हजी. तुका खबर आसा? हांवूच तिचो धनी.' ताणें जापेक जाप दिली. त्या वेळार म्हजे बायलेक कोणेंय पळोवंक जाय आशिल्लें. ती एकदम उठली, ताचे म्हऱ्यांत गेली आनी सणसणावन ताका तिणें सांगलें: 'तुका हुसको करपाचें कांयच कारण ना. तुगेलें मोटारिंतलें कुस्कूटलेगीत कोण कांयच व्हरिना. आनी तुजी मोटार म्हणशी जाल्यार हें पळे, हांव तिचेर थुंक्तां.' आनी अितलें म्हणून ती वोगी रावलीना-पचपचीत मोटारीचेर थुकली-सामकी मोटारीच्या दाराचेर.

नातें

नातें ...?

आयकूंक फट दिसता

हो घोव, ती ताची बायल !

अशें आसूनय

सकाळसावन तिनसानमेरेन

घोसांच्यो गाळी घालून

झगडलेबगर तांचो

अेक्कय दीस हुलगना ..

वाडचार तितलीच जाग !

भुरगीं... ?

कुचकुचीत !

अजाप न्हय ?

चवकशे उपरांत

कळून येता...

झगडटात तीं

तीं न्हयत...

तांणी घेतिल्लो

सोरो !

— महादेव नाडकर्णी

'पूण ती पोटली?' ताणें काचाबूल जावन विचारलें.

'ही? ही पोटली न्हय.' तिणें सांगलें. 'तें म्हजें भुरगें. तुका मानता जाल्यार पळे.' अशें म्हणून तिणें बाबूच्या तोंडावयलें लुगट काडलें आनी ताका ताजें तोंड दाखोवन फुडें म्हळें, 'तूं आनी तुजी बायल, दोगांयनी कितलींय कपलां धोडायलीं तरीय ह्या जल्माकूच न्हय, फुडल्या जल्माक लेगीत तुमगेर असलें भुरगें जावप तुमच्या नशिबांतूच ना. आनी आतां फुडलें तुका सांगतां. म्हजे दिकेन तूं आतां हात फुडें करशी जाल्यार पळे सांगून दवरतां. सोल्दादाक अुलो मारून हाडून तूं म्हजें भुरगें चोरतालो हें सांगूंक हांव निखालस अनमनपाचीं ना.'

काकुळट बाबड्याची ! तिणें ताका अितको तापयलो आनी भंय घालून ताका अितलो थरथरायलो की उबो रावला थंयच ताचें तोंड तांबडें गुंज जालें. अुकतें केल्लें ताचें तोंड तशेंच अुरलें. आनी घुंवळ येवन पडटा काय कितें अशी ताजी काया जाली. ताची ती दशा पळोवपाक ती आनीक रावलीना. स्वस्ततायेन ल्हवूल्हवू पावलां घालीत तिणें कोनशार म्हाका गांठलो आनी आमी घरची वाट धरली.

(अंगलीश काणयेवयल्यात)

आमोरेवूयले नुलोवपी खीण

जाणटेपणांत लागिल्लें
अेक नवें पिशें

— रवीन्द्र केळेकार

राती म्हाका केदो वेळ न्हीद नां. अडेज तीन मेरेन जागोच आशिल्लों.

अुचांबळीत जावन आयिल्लों.

दनपरां म्हगेलो अेक अिश्ट आयिल्लों. ताका हांवें जेवणाक दवरिल्लो. वर्स दोन वर्सांनी तो गोंयां अेक फावट मारता. हरशीं, आमचे संवसार वेगळे. संस्कारूय वेगळे, आदर्शूय वेगळे. तरी आसतना, आमो अिश्ट. मेळ्ळे म्हणटकूच आदेस तरी सांगातांत काडटात आनी पोटभर अुलयतात.

हे खेपे तो धुवेक घेवन आयिल्लो. अेकूच धूब ताका. अूप-टू-डेट. अिग्रजी सुंदर अुलयता. अेम. कोम. वरता. तिची वाड अिग्रज भुरग्यांभाशेन जाल्या. अिग्रजी संस्कारांतूच वाडल्या. कोंकणी तिका कळटा. पुणून कामा पुरती. वाचूंक बरोवंक निखालूस येना. हिन्दीय तशीच. फिल्मी गितां म्हणपा पुश्टी. मराठीय सारकी येना. मुम्बयंत रावनूय मराठी वातावरण तिका मेळूंक ना. पुस्तकां खब वाचता. रवीन्द्रनाथचें नांव आयकून जाणा. पुणून तांणी कितें बरयलां तें नेणां. शरत्चंद्राचें नांव लेगीत आयकूंक ना. प्रेमचंद, कारंथ, तघळी शिवशंकर, ताराशंकर, कोणाक वळखना. पुणून हेरॉल्ड रोबीन्स सगळों वाचला. अॅन रॅण्ड तिका खूब आवडटा. तिणे आनीक कांय नांवां घेतलीं— जी म्हाका खबर नाशिल्लीं. हांवें आयकूंकय नाशिल्लीं.

‘महाभारत वाचलां?’ हांवें विचारलें.

‘राजाजीचें वाचपाक घेतिल्लें’ तिणे जाप दिली. ‘पुणून तांतलीं धृतराष्ट्र, धृष्टद्युम्न, युधिष्ठिर बी नांवांच लक्षांत अुरनात जालीं. कोण कोणाचो कोण हेंच समजना जालें. म्हण, वाचपाचें सोडून दिलें.’

पुणून टी. वी. वयलें महाभारत पळेलें. पीटर ब्रूक्सचेंय पळेलें. हें तिका चड आवडलां.

संगीत आवडटा. पाँप म्युझीक चड. हिन्दी तशें अिग्रजी. अिग्रजी गितांचो तिचो ‘स्टॉक’ व्हडलो. हिन्दुस्तानी संगीत निखालूस आवडना. भीमसेन जोशी अेक फावट आयकुपाक गेल्ली. पुणून तागेलीं तीं वांकडीं तिकडीं विद्रूप तोंडां पळोवन आनी केदो

वेळ फकत आ... आ... आ... चलिल्लें पळोवन वाजेली आनी अुठून घरा आयली. म्हळें, घडये येवरोपेव क्लासिकल म्युझीक आवडटा जातलें. ना. तेंवूय आवडना. बाख, बिथोवन, पोझार्ट बी नांवां आयकल्यांत. पुणून तांचें संगीत आयकूंक ना. अेक फावट बिथोवनची सिफनी आयकुपाक गेल्ली. पुणून मदींच वाजेवन अुठून घरा परतल्ली. ‘संगीतांत मनीस धूंद जावंक जाय’ अशें तिचें मत. ‘धेय मान विसरून तो नाचूंक लागूंक जाय...’ तरूच खंय तें संगीत.

बिटल संगीत तिचें खूब आवडिचें.

‘भरत नाट्यम्’ आवडटा. शिकपाची अितसा आशिल्ली. पुणून संद मेळ्ळीना. वाल्म, टांगो असले नाच बरे येतात. निग्रो लोकांचे नाच खंय खुबूच सुंदर. तिका तांचेय कांय नाच येतात.

चली बरी. दिसपाकूय बरी. सभावानूय बरी. पुणून तिगेल्यो ह्यो साहित्य, संगीत, नृत्याच्यो रुची पळेतकूच तिका आमची लेखची काय परकी, तेंच समजना जालें.

वापूय मुळा सावन वेव्हारवादी. हांव कोंकणी करूंक जाय म्हणटालों आनी म्हाका लागिल्लें कोंकणीचें पिशें दुसऱ्यांक लागत भोंवतालें त्या वेळार ताणे म्हाका म्हळ्ळें, ‘तुगेली ही कोंकणी आयच्या संवसारांत चलपाची ना. कोंकणीच न्हय, मराठीय चलपाची ना, हिन्दीय चलपाची ना. आयचो काळ अिग्रजीचा. जाका अिग्रजी येना ताका फाल्यां कोण सभ्य लेगीत मानपाचो ना. ज्ञाना खातीर आमकां अिग्रजी जाय पडटली. तशी, नोकरे चाकरे खातिरूय अिग्रजीच जाय पडटली तुका जाय आूं ताका आसूं प्रतिश्टीत भास हे मुखार अिग्रजीच आसतली. तेन्ना, नांव वा दुडू जोडटलो जाऱ्यार कोंकणी, मराठी, हिन्दी सोडून दी. अिग्रजींत बरोवपाक लाग. बऱ्याक पावतलो.’

अितलेंच सांगून तो वोगी रावंक नाशिल्लो. हांव म्हजें धुवेक अप-डू-डेट अिग्रज करतलों, हो आपणालो निश्चयूय ताणे सांगून अुडयल्लो. ते प्रमाण ताणे धुवेक अिग्रजी संस्कारांत वाडयल्ली. भुरगेपणासावन तिचे कडेन तो अिग्रजींतल्यानूच अुलयत आयिल्लो. घरांत अिग्रजीच सुरू केल्ली. घरांतलें वातावरणूय अिग्रजी करून अुडयल्लें.

हांवें धुवेक विचारलें, 'सेक्सा संबंदान तुजें मत्त कितें?' अठरा वीस वर्सांचे पिरायेची चली. असल्या प्रस्नाची जाप दितना मात्शी तरी लजतली, अशें दिशिल्लें. ना, तिणे मेकळेपणान जाप दिली, 'सॅक्स वीथ कन्सेन्ट अिझ् नॉट सीन... आय बिलीव अिन् फ्री सॅक्स.' संभोगांत अेकामेकांची सममती आसली जाल्यार तातूंत पातक कांय ना. संभोगाचेर कसलेंच बंधन आसूंक जायना.

हांवें बापायक म्हळें, 'चलो बरीच फॉरवर्ड मरे ही.'

तो मुमुरख्यांनी हांसलो.

जेवन जातकूच वरं दोन वरांनी बापूय धूव दोगांय गेलीं. 'सिदाद द गोआ'त अुतरलेलीं. मुम्बय पावल्यार मुजरत यो म्हूण बापूय धुवेन म्हाका आग्रोय केलो.

सगळो सांजवेळ म्हजो अुचांबळीत अवस्तेत गेलो. रातच्या तीन मेरेन हांव अुचांबळीतच आशिल्लों.

म्हळें, खंयचे दिकेन वचपाक लागला आमचो देश हो! गांधीन म्हळ्ळें, स्वराज्यांत अिग्रज लोक अुरल्यार अुपकारतात. पुणून अिग्रजी भास नाका. अिग्रजी देखी नाकात. अिग्रजीपण नाका. आमी जिस्त अुरफाटें केलें. अिग्रजांक तांगेल्या देशांत धाडून दिले. अिग्रजीपण दवरलें. निमित्याक कारण विज्ञान जालें. आमकां देश 'वयर' काडपाचो आशिल्लो. तो वयर काडपाक विज्ञान जाय आनी विज्ञान अिग्रजींत आसा म्हूण अिग्रजी जाय, अशें आमी म्हणपाक लागले.

परिणाम : स्वराज्यांत आमी अेक नवो समाज जल्माक घालो— जो पळोवंक गेल्यार भारतीय सो दिसता, पुणून भारतीय न्हय; अिग्रजां भाशेन अुलयता चलता, पुणून अिग्रज न्हय. होच लोक आयज देशाचो राजकारभार चलयता. प्रशासन, अुद्योगधंदे सगळें ताच्याच हातांत आसा. अेके तरेच्या 'नव्या ब्राह्मणां'चो समाज हो. हो लोक जे वाटेन वतलो तेच वाटेन बहुजन-समाज (भौस) वतलो. हो लोक जे तरेची संस्कृताय अुबी करतलो तेच तरेची संस्कृताय भौस चलयतलो. हो लोक ज्यो देखी घालून दितलो त्योच देखी देश चलयतलो.

म्हणटकूच कितें, आमचो पुराय भौसूच अेक दीस म्हज्या अिश्टाचे हे धुवे सारको जातलो? हय, दुसरी गतीच ना. 'मासिस् फोलो द क्लासिस्' होच नेम समाजाचे गतिचो. भारतीय समाज असोच बदलत गेला. आर्यांचे मुस्तींत ताणे आर्यां सारको जावपाचो यत्न केला. मुसलमानी काळार ताणे मुसलमानी चालीरिती घेतल्यात. फिरंग्यां वेळार ताणे फिरंगी जावपाचो यत्न केला. आतां स्वराज्यांत तो आय. अे. अेसां सारको जावपाक लागलो जाल्यार ताका दुशणूय दिवंक येवपाचें ना, आडावंकूय येवपाचें ना. सभावीक म्हणचें पडटलें.

मनांत ही जाप मेळनाफुडें काळीज विद्रोहान अुसळ्ळें. 'ना .. अशें जावंक जायना. भारतीय संस्कृताय ना जावंक जायना ... हांव ना जावंक दिवचों ना. चल्लां ताचे आड हांव अुबो रावन झुजतलों' अशें कितें कितें म्हजे म्हाकाव सांगपाक लागलें.

जाग : जानेवारी १९९१

भारतीय संस्कृताय म्हळ्यार कोणाची संस्कृताय? पुडवेंकारांची संस्कृताय? शेंडयेकारांची संस्कृताय? हाचे हातचे खावचें न्हय, ताका चली दिवची न्हय... हे ताची तर सावळी लेगीत पडूंक दिवची न्हय, अशें म्हणटल्या जानवेंकारांची संस्कृताय? न्हय. संस्कृतायेच्या नांवान कितल्योश्यो कुसक्यो, नश्ट्यो, पाड्यो चालिरिती आमच्या समाजांत चलतात. त्यो सगळ्यो आमी ना करूंक जाय. कांय गजाली तर हुलपावन लेगीत अुडोवंक जाय, फकत चलत आयलां म्हूण ते चलूंक दिवंक जाय, हें समा न्हय. सगळें विवेकाच्या वरकुलार घांसून पळोवंक जाय. आनी घांसून खरें अुतरलें ना, जाल्यार अनमन नासतना भायर मारूंक जाय. फाटल्या हजार दोन हजार वर्सां पसून आमच्या समाजांतली 'नडणी' कोण काडूंकूय पावूंक ना. देखून, तातूंत कितल्योश्यो गजाली असल्यो भरल्यात की ज्यो संस्कृतायेचे निरोगी वाडीक आडखळ हाडटात. त्यो हुमटावन अुडोवंक जाय. कितलोसो कोयर भरला. तो सान्न मारून अुडोवंक जाय. कितल्योश्यो मनीसपणा भायल्यो गजाली. कितल्योश्यो मनीस-घाण्यो चालिरिती, कितल्योश्यो पिसायो, कितलीशीं अबुद्धीपणा भरल्यांत. सगळें भिरकावन भायर मारूंक जाय भारतीय संस्कृताय फकत पुडवेंकार, जानवेंकार, शेंडयेकार हांची संस्कृताय न्हय. फकत णव वारी कापडां न्हेसपी, गळ्यांत मणी घालून आपणाक सौभाग्यवती लेखपी 'पतिव्रता' बायलांचीय ही संस्कृताय न्हय. फाटल्या शें दोनशें वर्सांच्या काळांत-राजाराम मोहन रायं पसून महात्मा गांधी मेरेनच्या आमगेल्या धर्मनिश्ट म्हालगड्यानी संस्कृतायेचो जीं जीं आंगां कुसकीं, नश्टीं, पाडीं म्हूण आमकां दाखयल्लीं तीं सगळीं आमी कातरून अुडोवंक जाय.

तें कित्याक, सॅक्साच्या मळार लेगीत आमी अुदार जावंक जाय. 'पर-स्त्री' आनी 'पर-पुरुष' हो समजूच गांवढळ अशें मानपा अितले आमी 'मॉडर्न' जावंक जाय. घोव ही बायलेची माल-मत्ता न्हय, तशी बायलूय घोवाची मालमत्ता न्हय, देगूय स्वतंत्र व्यक्तिमत्त्वां आशिल्लीं मनशां, अशें मानून दोगांयची अेकामेकांचे कुडिचेर-वा म्हणुंया, कुडिच्या कांय आंगांचेर-मक्तेदारी आसूंक फावना, अशें मानपा अितले आमी 'फॉरवर्ड' जावंक जाय.

सॅक्साच्या मळार आमी अुदार जाले जाल्यार कुटुंब-संस्था मोडटली, घोव-बायलां मजगतचो अेकवार भंगतलो, अशें मानपाचें कारण ना. कुटुंब-संस्थेची बुन्याद संभोग न्हय, मोग. घोवाचो परस्त्री कडेन वा बायलेचो पर-पुरुषा कडेन संबंद आयलो म्हूण घोव बायले मजगतचो मोग ना जायना अितलो तरी विवेक आनी आमच्यांत केळोवंकूय जाय.

पुणून...

आर्विल्लेपणाच्या नांवान येवरोपेवांची जी कुडडी केलदावणी चलयता तिचो निशेधूच जावंक जाय. गिमांत लेगीत जो 'टाय' मारून भोंवता तो म्हाका सदां अन्नाडीच दिसला. घरांत बायल-भुरग्यांकडेन जो अिग्रजीतल्यान अुलयता ताका हांवें सदां अ-संस्कारीक लेखला. जाका भीमसेन जोशीचें संगीत आवडना ताका हांवें सदां गांवढळूच मानलां. जो 'परस्त्री' कडेन फकत विकारो

नदरेन पळेता तींची म्हाका सदां घाणूच मारल्या. तो म्हाका ज़ेलूच वा म्हणुंया सांड कसो दिसला. जो अग्रजी साहित्याकूच फकत साहित्य मानीत अथला- देशी साहित्याकडेन जो पळेय ना- तो म्हाका सदां 'बास्टर्ड' च दिसला.

हांव जेन्ना भारतीय संस्कृताये संबंदान येवजितां तेन्ना दोन परंपरा म्हज्या दोळ्यां मुखार अुव्यो रावतात. वेदां पसून विनोबा मेरेनची अेक, तत्वीक. वाल्मीकी पसून रवीन्द्रनाथां मेरेनची दुसरी, साहित्यीक. ह्यो दोनूय परंपरा जाका दायजान मेळ्ळ्यात तो म्हज्या मतान संस्कृतायेन भारतीय. ह्या दोनूय परंपरांकडेन जाचो संबंद अुरला तोच म्हजे नदरेन भारतीय- तो मागीर, धर्मान कोणूय आसूं ह्या दोनूय परंपरां कडलो जाचो संबंद तुटला तो म्हज्या मतान 'डिन्शनलाभिझड्.' वि-राष्ट्री- तो मागीर धर्मान आपणाक हिन्दू मानूं.

वि-राष्ट्री लोकांच्या हातांत देशाचो कारमार वचूंक जायना. तांकां देशांत भीमान मेळूंक फावना.

येवजितां येवजितां अकस्मात म्हजे तिडकीन पेट घेतलो आनी हांब जवाहरलाल नेहरूंचेर घसरलों. दांत-वोंठ चाबून हांव तांकां दुशण दिवपाक लागलों. म्हळें, ह्या अेका मनशान भारतीय संस्कृतायेचो सत्यानाश करून अुडयला. हो फकत कातीन भारतीय आशिल्लो. संस्कारान हो येवरोपेव. येवरोपेवांचेच नदरेन आमचे संस्कृताये कडेन पळेतालो. तांचेच बुद्दीन येवजितालो. ताणे जें कितें ह्या देशाक दिलें म्हणटात तें येवरोपेवांकडल्यान अुशें घेवन दिलां. ताका आपणाली अशी खाशेली original- नदरूच नाशिल्ली. हो येवरोपेवांच्या विचारांचो retail dealer आशिल्लो. अग्रजी भास ताणेच ह्या देशांत प्रतिश्ठीत केली. अग्रजी आदर्श, अग्रजी देखी ताणेच पातळायल्यो. ताचेच देखीन आयज देशांतलो वयलो आनी मदलो वर्ग विराष्ट्री- डिन्शनलाभिझड्- जायत वचूंक लागला. ताणेच ही अग्रज म्हळ्यार अग्रज न्हय, भारतीय म्हळ्यार भारतीय न्हय, असल्या धेड-गुजरी लोकांचो जात देशांत जल्माक घाल्या.

ह्याच लोकांच्या हातांत आयज देश गेला. देशाक हांच्या हातांतल्यान आतां सोडोवंक जाय. देशाकूच न्हय, विज्ञानाक लेगीत आतां हांचे अग्रजीच्या शेकांतलें मेकळें करूंक जाय. ना जाल्यार देश आपणालें सगळें खाशेलेपण- सगळी मौलिकताय- originality- होगडावन बसतलो. अितलेंच न्हय, फकत अग्रजांची केलदावणी करपांत बाद जातलो. सत्वशून्य जावन पडटलो. गांधीन म्हळें, No Country can become a Nation by producing a race of imitators.

अवचीत म्हजें मन जपानांत भोंवपाक लागलें. म्हळें, जपानानूय येवरोपा कडल्यान विज्ञान घेतलां. विज्ञान घेवन जपान 'आर्विल्लें'य- modern य- जालां. पुणून जपानान आपणालें जपानीपण सोडूंक ना. आपणालें सत्व होगडावंक ना. विज्ञान जाय म्हण ताणे अग्रजी भास घेवंक ना. जपानीच दवरल्या. जपानाचो आपणाले पूर्व-

पुरासन संस्कृतायेकडलो संबंद जपानी भाशेक लागून तुटूंक ना. ताणें तुटूंक दिवंक ना. जपान केन्ना कोणाचें 'गुलाम' जावंक ना तें सदां स्वतंत्र बुद्दीन येवजीत आयलां. देवून modern जावनूय जपानूच अुरलां. चीन लेगीत 'मोडर्न' जालां तरी आसतना चीनच अुरलां. आमचोच देश कित्याक अग्रजांची संस्कृतीक वसणूक जावन पडचो? जपानापरस चड मौलीक ह्या देशाकडेन कितलेंशें आसा. संवसाराक उपकारा पड सारकें कितलेंशेंच ताचेकडेन आसा.

घड्याळींत रातचीं तीन वाजलीं आनी हांवें निर्णय घेतलो-

कोंकणीचो दिश्टावो जाल्लो त्यावेळार जसो म्हाका लागिल्लें पिशें दुसऱ्यांक लायत भोंवतालों तसोच आतां देशाक देशी भाशांचें आनी तांकां जोडपी हिन्दुस्तानीचें पिशें लायत भोंवतलों. हय, हिन्दुस्तानीचें. फकत हिन्दीचें न्हय. हिन्दी आनी अुर्दू दोनीकूय आपणांत आसपावन घेवपी हिन्दुस्तानीचें. हिन्दी अुर्दू अेक जाल्यो जाल्यार जी भास जातली ती लोकसंख्येचे नदरेन संवसारांत सगळ्यांत चड लोकांची भास आसतली. अग्रजी परस व्हडली.

कोंकणी कोंकणी केल्ल्यान म्हाका 'मराठीट्रेण्टो' म्हण सर्टिफिकिट मेळ्ळें. हांवें मराठीचो दुस्वास करूंक नाशिल्लो. कोंकणीचेर मोग केल्लो. तिची हकाची सुवात तिका जोडून दिवपाक वावुरलेलों. ही सुवात मराठी आडावन बशिल्ली. देखून ती दुखावली. आनी तिणे म्हाका मराठी-ट्रेण्टो म्हळें. आतां देशी भाशां सयत हिन्दुस्तानीक तांची हकाची सुवात जोडून दिवंक वावरूंक लागलों जाल्यार घडये अग्रजी दुखावतली आनी हांव 'अग्रजी ट्रेण्टो' जातलों. जावं दी. अग्रजी म्हजें घर आपणाल्या ताब्यांत घेवन बसल्या. म्हाका तिणे घरा भायर घाला. हांव म्हज्या घराचो ताबो घेतलों. म्हज्या घरांत हांव तिचो शेक चलूंक दिवपाचों ना...

म्हाका अेक नवें पिशें लागिल्ले बरी दिसलें. पिरायेचेर नदर गेली. म्हळें, पासश्ट जालीं. कितलीं अुरल्यांत जातलीं? अवचीत काळजांतल्यान अेक आवाज वयर सरलो, 'अुरूं कितलींय. आयच्यान हें काम हातांत घे. कोंकणीच्या वावरांत पडिल्लो ते मुस्तींत तुजेवरी कितले जाण पिशे जाल्ले? आयज कितले आमात? ह्या नव्याय मळार तुका तुजे सारके पिशे मेळटले... तूं मुखारूव सर. अेकल्याच्या काळजांतली पणटी पेटूंक जाय. ती हेर पणटचो पेटयतली.

हो आवाज आयकले अपरांतूच म्हजी अुवांबळाय न्हिवल्या आनी म्हाका दोळो लागला.

रातचीं साडे तीन जाल्लीं आसूंक जाय, तेन्ना.

* सद्दाम हुसेनाक आर्विल्लो भस्मासूर म्हणूंक फाव. अमेरिका अनी तिच्या दोस्तांनी निर्माण केल्ला आतां तो तांच्याच माथ्यार हात दवरूंक भायर सरला.

इतिहासाची पांनां

कोंकणी परिशद, सवी बसका.

डॉ. सुमित्र मंगेश कत्रे, हांगेलें अध्यक्षीय उलोवप

थळ : पोदार कॉलेज हॉल, माटुंगा, मुम्बय

दीस : २७ एप्रिल १९५७

(‘ इतिहासाचीं पांनां ’ हे ख्रिस्तींत फुडल्या कांय आंकांनी आमी कोंकणी साहित्य परिशदांनी जाल्लीं म्हत्वाचीं उलोवपां उजवाडा हाडपाचें थारायलां. आयचे आमचे नवे पिळगेक ह्या परिशदांनी मांडिल्ल्या विवारांची खबर दिवची आनी कोंकणीचें कार्य कशे भशेन आयज मेरेन चलत आयलें तें तांकां कळचें हे खातीर हो आमचो आटाप आसा. कांय न्हय म्हळ्यार फुडल्या आठ-धा आंकांनी ह्या म्हत्वाच्या उलोवपांक आमी ह्या सदरांत सुवात दितले. इतिहासाचे नदरेन तांकां सुमाराभायर म्हत्व आशिल्ल्यान आमचे वाचपी हाका येवकार दितले अशी आस्त बाळगितां.)

— वावुरपी संपादपी

श्री. काकासायब कालेलकार, रे. फा. मॅस्कारेनास् आनी सभासद भावांभयणींनो !-

हे कोंकणी परिशदेच्या कार्यकारी मंडळान वसकेचो यजमानी म्हाका कित्याक निवडचो हें म्हाका कळूंक कठीण जालां. कार्यकारी मंडळ समजता तसो हांव अंतरराष्ट्रीय नामनेचो कोंकणी पंडित वा भाशा-शास्त्रज्ञ न्हय तसोच कोंकणी जनांच्या भाशीक फुडाराखातीर चळवळी करपी राजकर्णीय न्हय. विदेशांत होलमल्लीं आविल्लीं भाशीक तंत्रां भारतांतल्या बोली भासांक लावन पळोवपाचे आरंभाचे उमेदींत हांचे कोंकणीच्या म्हज्या आनी हेर बोलींक लावपाची धिटाप केली आनी पुणेच्या भांडारकर प्राच्यविद्या संशोधन मंदिराचे वतीन म्हाका होलमल्ले सिद्धांत सांगले हें खरें; पूण तितल्यान हांवें मायभाशेचें प्रत्यक्ष ज्ञान जोडलें अशें म्हणपाक जायना. म्हाका हुसक्यामेखळें सासणाचें सागून उडयन दिसता की खासा येत केले-बगर म्हज्यान म्हगेलें मायभाशेंत भाशण करूंक जमना आनी म्हाका उसर्पतय ना. पूण कार्यकारी मंडळाचें यजमानी म्हजो न्हय-कार घेवंक कबूलच ना जाले. देखून जंय सुटकाच ना थंय कूस मारच्या जाग्यार आयिल्ल्या प्रसंगाक तितली तयारी वा लायकी नासली तरी तोंड दिल्लें बरें अशें हांवें थारायलें. कोंकणीचे घडणुकेचेर बरोवंचेली जी चूक हांवें केली तिका लागून हो प्रसंग म्हजेर आयलो आनी तोय अश्या वेळार की जेन्ना, देशाच्या स्वातंत्र्याउप-रान्त निर्माण जाल्ल्या भाशीक प्रस्नाचेर शास्त्रीय जापो काडपाच्या

उद्देगांत म्हाका सर्वशक्त वेंचची पडल्या. तुमच्या थारावांनी तुमकां जें सादचेलें आसा तातूंत तुमकां जाय जाल्लो पालव आनी वळण म्हजेकडल्यान मेळूंक पावलें ना जाल्यार हो सगळोच दोश म्हजो न्हय हें तुमकां मान्य जातलें; कार्यकारी मंडळान मायभाशेंतली अदीक लागूक पंडित आनी बरपी वेंचून काडलो ना म्हणून ताकाय हे जापसालदारकेंत थोडोभोव वांटो उखलचो पडटलो.

सरकाराच्या वा राजकी पंगडांच्या भाशीक धोरणांत जातीन घुसपूंक नाशिल्लो म्हजेसारकेलो भायलो मनीस, सहजपणान पयलो प्रस्न विचारता तो हो की देशांत भाशीक समस्या आसचीव कित्याक ? भारताचो इतिहास जर तुमी पळेशात जाल्यार पयली गजाल सट्ट करून तुमच्या लक्षांत येतली ती ही की युरोपांत भशेन हांगा राष्ट्रीयत्व भाशेचेर आदारून केन्नाच नाशिल्लें. अग्रय येवचे आदीं एके भाशेचें एक राज्य अशे तरेच्या भाशीक राष्ट्रांत ह्या देशाची वांटणो केन्नाच जावंक नाशिल्ली. पूर्विल्ल्या वा मदल्या मुस्तींनीं राज्यांय्यो शिमो भासांनीं थारावंक नाशिल्ल्यो आनी पुरातन काळ धरून आजमेरेन भासांचो जो कितें तुळनीक अभ्यास जाला ताजो इतिहास पळेल्यार, आमच्या भासांनी एकामेकांमदीं उतरांचें इतलें देणेंघेणें एकासारकें केल्लें दिसता की ताका लागून ते ते भाशेची सर्वस्वी मुळावी आनी निवळ अशी उतरावळ थारावप अशक्यांतली गजाल जावन बसल्या अशें म्हळ्यार जाता. इंडोआर्यन, द्रविडियन, ऑस्ट्रो-अशियाटिक आनी तिबेटी बर्मन या चारय भाशीक कुळांनी एकामेकांच्या पालवान एकवट घडोवन सर्व सादारण भारतीय मनीस आनी ताजी संस्कृताय उबी केल्या असोच निर्वाळो हजारांनी वर्सांचो इतिहास दीत आसा. सयळपरतवान थाट आनी घाट पालटता पूण ह्या सारक्या चलत आयिल्ल्या देण्याघेण्याक लागून तांचे भितरयां एक एकवट घडत आयला आनी ह्या भारतीयत्वाची सुस्पष्ट अशी मुद्रा भारतांतल्या सगळ्या वाडमयीन भासांचेर उदेल्ली आसा.

वेगळेचार, राष्ट्रीयत्व आनी प्रदेशवाद हांचो बुनयादी विचार म्हणून भाशीक जाग ह्या देशांत आयली ती फाटल्या कांय पिळग्यांनी आनी तीय ब्रिटिशांनी हांगा हातपांय पातळायले उपरांत. शिजण, आत्मविस्कार, मेळिल्ली स्वतंत्रताय भौसाक फळ बोनदरांनी माध्यम म्हणून भाशेचें आनी तांतल्या सर्वसादारण मनशाक समजत अशे भाशेचें म्हत्व आमचें जिणेंत आगळेंव आसा हें खरें पूण तितले खातीर जिणेंतलीं अन्य मोलां कडाळून भास हेंच सर्वस्व अशें ग्रामी लेखूंक फावना. ह्या प्रसंगार भाशेच्या अपायांसंबंदान हांवें चड सांगचेली गरज ना. तांची अतिताय तुमकां भोव बरी खबर आसा.

आमच्या देशांतले भाशीक समस्येचें मुखेल कारण म्हळ्यार अज्ञान-पिसाय. ही पिसाय वेगळ्यावेगळ्या पांवड्यांची आसा. पयलीं म्हळ्यार भौसाचें निरक्षरीपण. पूण तें आतां समूळ ना जावचे वटेर आसा. दुसरें म्हळ्यार भारती भासांच्या आनी त्यो ज्या लिप्यांनी न्हेसल्यात तांच्या खरेल्या सभावासंबंदान अज्ञान. इंडो-आर्यन आनी द्रविडियन ह्या दोनय पंगडांतल्यो भासो जरी घेतल्यो तरी आजवेर जाल्ल्या संशोधनावयल्यान आनी चडांत चड पूर्विल्ल्या

देनाटीवयल्यान अशें सिद्ध जालां की हांचे मदीं आनी ह्या शांत आशिल्ल्या ते पयलींच्या भासांमदीं सदांच दिवप घेवप चलत आशिल्लें. संस्कृतांतल्या सवळ्या मनशान जर तांतलीं इंडोयुरो-पियन न्हय आशिल्लीं मायलीं उतरां काडून उडोवपाचें मनार घेतलें जाल्यार ३० टक्के उतरां ताका होगडावचीं पडटलीं. तशेंच असले आफडीपासून कुशीक रावपी तमीळ भाशेक लेगीत तितलेच टक्के उतरां सोडचीं पडटलीं. अर्थात् ते भाशेंतले सवळे शास्त्रज्ञ उतरांचो सभाव मान्य करतीत जाल्यार. केन्ना केन्ना अज्ञान कशें सुखाचें जाता झाल्लेंच दाखोवपाखातीर ही गजाल हांवें लक्षांत हाडून दिल्या. पूण असलें अज्ञान जेन्ना मनशांतलें अमंगळपण अरिश्टांचे स्थितीक हाडटा तेन्ना तें अज्ञान ना करूंक पुराय शक्त वेंचची पडटा आनी आमचे करणे येवजणेंतले अवगूण दाखोवन ताच्या बंदपासांतल्यान भाशेक मेखळी करची पडटा. तेचप्रमाण लिपयेचे व्हडविकेच्या प्रस्नावयल्यान जे झगडीं-झुजां मातयतात तांकां आमच्यो लिपयो कशो घडल्यात हाजीय शिकवण दिवची पडटा. हिंदुस्थान, ब्रह्मदेश, सिलोन आनी सयाम हांगा ज्यो लिपयो चलंत आसात त्यो सगळ्यो हिंदुस्थानांतल्या पुर्विल्ल्या ब्राह्मी लिपयेवयल्यान जाल्यात हें भोव थोड्यांक खबर आसा. हेच एके लिपयेंतल्यान त्यो जल्माक आयल्यात. इतिहासीक कारणांक लागून जणएकलेन आपापलें वळण घेतलां इतलेंच.

देखून आमच्या देशांतल्या भाशीक समस्यांचो सारको विचार जातलो जाल्यार निर्विकार शास्त्रीय दृष्टीन तांचो अभ्यास जावूंक

जाय. भुरग्यांक मायल्या संवसाराचें ज्ञान आनी संस्कृतायेची गोंडो तांगेले मायभाशेंतल्यान मेळप हें न्यायाचें आनी अदीक सुलभ हें खरें आसलें तरी शिक्षण-क्षेत्रांतलें आमगेलें निर्णय तिणेंच थारावंक जाय अशें म्हणपाइतलें तें कितें ब्रह्मवाक्य न्हय. खिस्तवासी सर जॉर्ज ग्रियर्सन हांणी गांठायल्ल्या हिंदुस्थानच्या पोरण्या भाशीक आढाव्यांत ८०० वयर ल्हान व्हड भासो सांगल्यात. तांतूंत देशाचो बरोचसो भाग ताणें सोडला हें लक्षांत घेयात. हांतूंत मातृभास आनी पितृभास हांची कितली मेसळ जाल्या जायत हें जमेक धरत आनी मागीर ही समस्या कितलो आकांताळी जाता हे तुमकां अुकतें जातलें.

आमगेल्या राष्ट्रीय विधानान आपणायल्ले आठवे खिस्तींत संस्कृत आनी उर्दू धरून मान्य केल्या चवदा प्रदेशी भासांची एक वळेरी दिल्या. हे वळेरेंत म्हत्वाच्यो सगळ्यो साहित्यीक भासो घेतिल्ल्यो नात, उफाट्टें खंयच्याच प्रदेशांत उलयनात अशी संस्कृत भास मात आसा अशी कोणेंय तक्रार केली जाल्यार ती निराधार म्हणपाक जायना. हाजेर लोकशाही उपायांनी तोड काडूं येत. खंयचीच वळेरी पुरती जाली अशें ना. तेन्ना तक्रारीक जागो हो सदांच उरतलो. अशें बाबींत निवड ही जावचीच लागता. हालींच जाल्ले राज्यपुनर्रचणुकेन दुभाशीक आनी भोवभाशीक प्रदेश सर्वस्वी ना करूंक नासत. आजकाल अतिवेगी वाहनांक लागून प्रदेशा-प्रदेशामदलें अंतर तुटलां आनी अर्थीक आनी समाजीक कारणांक लागून एका प्रदेशांतल्यान दुसऱ्या प्रदेशांत वस्ती करप योग्य आनी अवश्य जालां. अर्थात् भाशीक प्रदेशांच्यो मुगोलीक शिमो धील जाल्यात. आतां ह्यो

हुतात्मे आणि स्वातंत्र्यसैनिकांना गोव्याची विनम्र आदरांजली !

निसर्गाचा वरदहस्त आणि त्यास मिळालेल्या जनतेच्या अविरत प्रयत्नांची साथ यांच्या बळा-वर गोव्याने मुक्तीनंतरच्या काळात साक्षरता, वैद्यकीय सेवा सुविधा, कृषी, उद्योग, दळण-वळण आदी क्षेत्रात लक्षणीय यश प्राप्त केले आहे.

ग्रामपंचायती आणि गट सल्लुगार समित्याद्वारे गोव्याने केलेले कठीण परिश्रम यामुळे लोक-शाहीवरील लोकांचा विश्वास अधिक पक्का झालेला आहे.

दुर्बल घटकांच्या दृष्टीने आपले स्वातंत्र्य अधिक अर्थपूर्ण करण्यासाठी राष्ट्रबांधणीच्या कार्यास वाहून घेण्याची प्रजासत्ताकदिनी नव्याने प्रतिज्ञा करू या.

माहिती आणि प्रसिद्धी संचालनालय
गोवा सरकारतर्फे प्रसृत

शिमी लक्ष्मणान घाल्ल्यो रेगो उरुंक नात. हेफुडें त्यो अशोच आलटपालटच उरतल्यो. ताका लागून मुळावें शिकप मायभाशें-तल्यानच जावंक जाय हो सिद्धांत थोडो बदलून घेवचो पडडलो आनी आज ना फाल्यां मुळाव्या शिक्षणाचें माध्यम म्हणून माय-भाशेची सुवात प्रदेशीक भाशेक दिवंची पडटली. शिक्षणाच्या वयल्या पांवड्यार पावले उपरान्त केंद्रसरकाराच्या कारभाराची भास ही आमकां 'दुसरी' वा 'तिसरी' भास म्हणून पतकरची पडटली आनी निमाणे विद्यापीठांत पावतकूब ज्ञानार्जन करतल्या जण एकाक 'इंग्रजी' सारकेली एकादरी आंतरराष्ट्रीय भास घेवंचीच पडटली. देखून आमच्या देशांतल्या शिक्षीत मनशाक तागेली मायभास एक म्हडली प्रदेशी भास म्हणून मान्य जाल्ली नासत जाल्यार भोवभाशी जावचेंच पडटलें. युरोपांतल्या ल्हान राज्यांतले हे संबंदानचे आंकडे तपासून पळेल्यार शाळेंत आसतनाच तीन चार भासो खबर आसप हें कितें मुरग्याक वजें जायना. इतलेंच न्हय तर ताका लागून ज्ञान जोडपाक ताका अदीक फुरण येता.

आठवे खिस्तींत मान्य जावंक नाशिल्ल्यो हेर साहित्यीक भासो आसत तांचेय परस कोंकणीचो प्रस्न अदीक घुस्पणेचो आसा. सिंधी, राजस्थानी आनी भोजपुरी सारकेल्यो इंडोआर्यन भाशांच्यो जायत्यो म्हत्वाच्यो पती एका हिंदी ह्याच माथाळ्याखाल घाल्यात, आनी तांकां वेगळी मान्यताय दिवंक ना. हाजें थोडेभोव कारण अशें की तांच्यांत व्हडलेसं साहित्य ना आनी तांगेलो साहित्यीक इतिहासूय सामको आर्विल्लो. इंग्रजी भास जायत्या हिंदी लोकांची पयली भास जाल्या, तिका आंतरराष्ट्रीय वेव्हाराचे नदरेन शिमेभायरे म्हत्व आसा, भास-शास्त्रांनी 'इंडियन इंग्रजी' ही ब्रिटिश, अमेरिकन, कनेडियन वा ऑस्ट्रेलियन सारकेलीच इंग्रजींची एक तरा आसा हें मान्य केलां आनी तरीपासून भारतीय भास म्हणून तिका मान्यताय मेळिल्ली ना.

मुंबय राज्यांतलो कोंकणपटो हो जरी कोंकणीचो सभावीक प्रदेश आसलो तरी कोंकणी लोक देशभर पातळ्ळा. इतलेंच न्हय तर भायल्या देशांनीय शिपडला. निखटीं भाशीक कारणांक लागून राज्यां घडनात. ते खातीर आनिकय गजाली लागतात हें उक्तें आसा. पूण म्हणून असल्या भासांची वाड जावपाखातीर तसली भास उलावपी लोकांचो आंकडो मोटो आसलो जाल्यार, आनी ती विशिश्ट भास तांगेले आंवडे अक्तावंक आनी भागोवंक सार्थ आसली जाल्यार तिका फाव जाल्ल्यो संदी आनी सवलती ना दिवंक कारण ना.

हे परिशदेच्या जाळवणदारांनी मुळाव्या शिक्षणाचें माध्यम म्हणून कोंकणीक मान्यताय जोडून दिल्या असो म्हजो समज आसा; कोंकणी रेडियो तर कोंकणीच्या वेगळ्या वेगळ्या बोलींच्या उलोवप्यांचो एकवट करपी एक संस्थाच जाला आनी समस्त कोंकणी जनाक मान्य जायत अशी सर्वमान्य प्रमाण कोंकणी थारावंक अंती तो कारण जावं येत. हालींचें कांय वाडमय म्हाका वाचूंक मेळ्ळां. जंवर सगळ्यांनी वापरीत आयिल्ल्यान घटिल्ली एक धाटणी तयार जायना तंवर असलें साहित्य निर्माण जाता आसतना लागिल्ले दुसरे भाशेचो ताजेर परिणाम जालेबगर रावना. एकाद्र्या प्रतिभावंत बरप्याच्या साहित्यान सर्वसादारण लोकांची

भास थोडीभोव प्रभावीत जावप सामकेंच अशक्य आसलें तरी सर्वसादारपणान अशें घडप कठीणच. स्फूर्त घेवंक जर कोंकणी, मराठी, गुजराती वा हिंदीकडेन वचत जाल्यार कोंकणी आपणाल्या मुळाक अंतरपाची आनी आपणालें सत्व व्होगडावपाची म्हाका भिरांत दिसता. हेर साहित्यीक भासांचे धपके घेवन पसून जी भास आपणाल्या अगणीत बोलींनीं आपल्या जाग्यार पांय रोवून तिगून आसा ती नवे बरपी शेजारच्या भासांची धाटणी चिह्नक लागतीत जाल्यार ना जावंचेलो धोको आसा. बरीचशी सुविद्य उतरां वळ सारकीच बिसता. अशीं उतरां घेता आसतना म्हारामी विवेक सांबाळलो ना जाल्यार अंती भाशेची बांदावळ पसून इबाडूंक फाटीं ना.

कोंकणीच्या वेगळ्या वेगळ्या बोलिंचो अभ्यास असो जावूंक ना. साहित्यीक प्रयत्न जायत आसात आनी नवीं नवीं नेमाळीं भायर सरत आसात पूण बोलिंचो शास्त्रशुद्ध अभ्यास ही जी मुबेल गजाल ती दुर्दैवान दुर्लक्षितच उरल्या. कोंकणीच्यो बोली कितल्यो आनी ती ती बोली उलोवपी-लोक कितलो? जणेकलेंतलें भाशीक मंडवल कितें? तांकां वेगळावपी लक्षणां खंयचीं आनी अशें आसुनय तांकां एके भाशेंत बांदपी मुळावें नातें खंयचें? तुमकां खबर आसा की कोंकणी ही स्वतंत्र भास काय ती मराठीची पोटभास हे संबंदान खूब वादावादी चल्ल्या. केवळ पंडितांचें ह्वाले दिवन असल्या प्रस्नाचो निकाल जायना. तेखातीर खरेली सगळी माहिती पुजावंक जाय आनी भाशेची बांदावळ थारावपी भाशीक नेम अभ्यासूंक जाय. तुमकां दिसता जायत की हें काम कोंकणीच्या विकासाकडेन संबंदीत ना आनी देखून तें आपणाल्या वावराभायलें. पूण म्हाका तुमकां शिटकावचेंसो दिसता की ह्या बोलींचीं मुळावीं लक्षणां तुमी अभ्यासलीं ना जाल्यार मराठी आनी गुजरातीच्यो बोली जशो तांच्यांतल्या व्हडल्या पूण अशीर बोलींत ना जावन गेल्यो तशीच हांचीय गत जातली आनी त्यो ना जाल्ल्यान कोंकणीची जी मुळावी बांदावळ तीय नश्ट जातली.

देखून म्हगेलें वैयक्तीक सांगणें अशें की हे तुमगेले परिशदेन लोकांच्या प्रत्यक्ष उलोवण्यांत, जानपदांत, ओपारींत बी जें कितें बोलीचें धन आसा तें पुंजावचेलो यत्न करचो आनी जे बरपी आसतीत तांगेलें साहित्य उजवाडाक हाडून तांकां उत्तेजना दिवची. कोंकणी भाशेचो फुडलो विकास जावपा खातीर हे बोलीचे कोशय जावंक जाय आनी तांतूत उतरांचे वापर विस्तारान दाखयल्ले आसूंक जाय. डेक्कन कॉलेजांत जी भाशीक अभ्यासाची यवजण आसा थंय भाशीक संशोधनाक अवश्य आशिल्ली सोय केल्ली आसा. हेर भारतीय भासांसंबंदान थंय जायते काम जायत आसा पूण म्हाका सांगूंक वायट दिसता की कोंकणी बोलीचो अभ्यास मात थंय कांयच जाय ना.

अत्यंत म्हत्वचो प्रस्न म्हळ्यार कोंकणीच्या सगळ्या बोलींतल्या लोकाक अभिव्यक्तीचें माध्यम म्हणून मान्य जायत अशी सर्वमान्य कोंकणी धाटणी निर्माण करप. अर्थात् ही गजाल इतिहासाचे प्रक्रियेनच घडवेली. पूण परिस्थितीचो सुबुद्धपणान अभ्यास केलो जाल्यार ही प्रक्रिया वेगीन घडोवन हाडूं येना. भोजपुरी वा मागधी सारकेल्या असल्याच बोलींच्या विकासाचो

अणभव पळेल्पार हें ध्येय सादचेले दोन उपाय दिसतात. एक म्हळ्यार जण एके बोलीक आपापल्या स्वभावाप्रमाण साहित्य निर्माण करूंक दिवप. आनी तांतलो आपरोस हेर बोली उलयतल्या लोकांत पाथेवंक आनी मुळूंक दिवप. दुसरी तरा अशी की सगल्या बोलींनी आशिल्लीं लोकांच्या तोंडचीं वेंचीक आनी गाळीव उतरां आनी वाकप्रचार घेवन तांतल्यान सगल्यांक समजत आनी मानत अशी समथ आनी सुंदर धाटणी घडोवप हें काम चातुर्यान केलें जाल्यार रांगडी बोलीक साहित्यीक उंचाय दिवं येतली आनी मराठी वा कानडी सारकेल्या साहित्यीक भासांच्यो जायांच्यो वस्ती कोंकणीच्या आंगार चडोवंच्यो पडच्यो नात.

भास जगता ती लोकांचे जिबेर. पूण ती निगता आनी अमर जावन रायता ती साहित्यांत. लोकांचे संस्कृतायेचो उद्गार म्हणून जानपद साहित्य, जानपद कथा आनी ओपारी हांकां तांचें अशें खाशेलें मोल आसा. पूण लोकांलीं भास अमरपद जोडटा ती नाणीं निर्माण केल्ल्या साहित्यान. हे नदरेन कोंकणीचो विचार केलो जाल्यार इंडो-आर्यन वा द्रविडी साहित्यीक भासांच्या मानान तिजें स्थान मोटेशें सन्मानाचें ना हें कबूल करचें पडटा. सन्मान्य जाल्ल्या भासांनी कोंकणी उलोवपी लोकांनी आपले मायभाशेचें लुकसान करूनय मोटी मर घाल्या. फाटल्या काळांतलेभशेन आजय कोंकणी राज्य थापून कोंकणीक प्रतिष्ठा हाडप शक्य ना. राष्ट्राचे राजकी जिणेंत एकाद्र्या भाशीक वर्गणाक राजकी स्वतंत्रताय मेळ्ळी म्हणून तितल्यान भाशीक विकासाक वेग येता अशें ना. भाशिकांच्या अंतस्कर्णांत जें प्राणतत्त्व खेळटा ताजो उमाळो भाशेंत आनी गितांत प्रगट जावंचो लागता. अशिक्षीत आयिकीभशेन जगांतले दैन्यदुख पळेलें तशी काव्यशक्त उमाळून येवंक जाय. अशें दुख दैन्य आज जायतें नासा आनी अशें आसुनय आमगेलें प्राणतत्त्व हालिल्लें दिसना आनी अर्थांतच ताका उमाळो येवपाचें लक्षण दिसना. जांकां हें प्राणतत्त्व हालयता तांचो योग्य आदर जगता आनी तांका उत्तेजना मेळटा अशी खबरदारी घेवप हें तुमचें काम. अशें सन्मानाचें आनी प्रतिश्ठेचें वातावरण निर्माण करपाची आनी ताजें पडबिंब भाशेंत पडत म्हणपाची जापसालदारकी तुमी आंगार घेवंक जाय.

एक वेव्हारीक सुचोवणी म्हणून हांव तुमचे मुखार कोंकणी Text Society ची कल्पना दवरूंक सोदतां. परिशदेच्या सभासदांनी हे संस्थेचे वांगडी जावंचे आनी ताणीं दिल्ले वर्गणेच्या गांठीतल्यान म्हत्वाच्या पुस्तकांची छापणी वांटणी जावंची. घटमूट पायाचेर हांणी मांडावळ केलेबगर कोंकणीक राज्यमान्यता मेळपाक आनी तिगेली न्यायाची सुवात तिका मुंबय आनी भैमूर राज्यांत मेळपाक आदीं अवश्य जाल्ली परिस्थिती निर्माण जावंची ना. हो प्रस्न निखटो भावनेन सुटचेलो न्हय, ताका वास्तवाचो प्रत्यक्ष आधार जाय. कोंकणी संबंदानची आस्था आज परती जागी जाल्या आसली तरी आज कोंकणीत आसा तें साहित्य विशेश तोलामोलाचें म्हणपाक येना. आमच्यांतल्या कांय मोलादीक साहित्यिकांची सहज नांवां घेतलीं तरी कोंकणी सोडून हेर भासांतली तांगेली निर्मणी अदीक आसा, अदीक मोलादीक आसा हें दिसून येतलें. आपल्या नाड्यार आपल्यो उडयो खऱ्यो त्यो अशाच जाग्यार. कोंकणी भाशिकांची भाशीक मिरास धुंडाळून काडलेबगर आनी जिवाक

तिनसांजचे कातरेर

तिनसांजचे कातरेर
घरचि याद येता;
मन म्हजें जाता
आकुळ पिकूळ

अैलाडी आसून हांव
मन म्हजें पैलाडी;
याद घडी घडी
येता थंयचि

म्होंवाळ यादींचो रोस
ओंठालागीं पावता;
आनी खिणांत जाता
मातयेभरवण

म्हजीं दोंगर भाटां
आनी रानां वनां;
थंय घुस्पल्यां मनां
झिलीनीं

चान्याचे रातीं
देवळांत पेट्टा वाती;
गांवाकडची माती
खुणायता

पावलांत म्हज्या
माती पसवता;
माग चंवरता
पुन्ना पुन्ना

दोळ्यांतलीं दुकां
पाझरतात मोन्यानी;
घुस्पता यादींनी
मन म्हजें

— परेश नरेंद्र कामत

हॉटेल कीर्ती

बार आनी रिसटारंट

रावपाची आनी जेवणाखाणाची बेस बरी वेवस्ता

अंतर-कंडिशनड कुडिची सोय

निरंकाल मार्ग, फोंडें गोंय ४०३४०१

धनी : विश्वनाथ तु. प्रभु

कीर्ती जनरल स्टोअर्स,

निरंकाल मार्ग, फोंडें गोंय ४०३४०१

धनी : रुद्रेश स. प्रभु

Shree Bholanath Saw Mills

✳ Forest Contractors &
Timber Merchants,

✳ Truck Owners & Handling

✳ Transport Contractors,

Nirankal Road, Ponda-Goa 403401

Phones : Resi. : 291

Offi. : 159

वसंत तुकाराम प्रभु

ट्रकां-धनी आनी प्रगतीशील शेतकामती

निरंकाल मार्ग, फोंडें-गोंय ४०३४०१

आमचे कडेन टीपर भाड्याक मेळटात.

The people
to see for

Labels & Cartons

D. M. Nadkarni & Sons

Near Head Post Office

Margao-Goa 403601

Phone : 22682

धादोस करपी भरपूर साहित्य प्रसिद्ध केलेबगर कोंकणी भाशेक व्हड फुडार ना. उलोवंची भास म्हणून ती चलतली. ते बाबतींत हुसको काडचेलें कारण ना. ह्या ना त्या रुपान ती ह्या भासांच्या झुजांतल्यानय तिगून उरतली. पूण तितल्यान आमी संतुष्ट रावतले न्हय ? अशो परिशदो भरून ही परिस्थिति समाधानाची न्हय हें तुमी दाखोवन दिल्लेंच आसा. आनी प्रदेशी भास म्हणून तिका मान्यताय मेळूंक जाय अशी चळवळ करून तुमी शक्त बांदून काडीत आसात. आतां तुमी एकचारान फुडें सरूंक जाय आनी अशें समाधानकारी साहित्य निर्मूंक जाय ना जें कोंकणी लोकच न्हय तर शेजारचो लोकय तोखणायें वावतलो. प्रतिष्ठा वाडून काडूंक जाय ती भितरल्यान.

ह्या सगळ्या कामांक वेळ लागता. तीं एका दिसांत जावंचेलीं न्हयत. पूण आजवर जी प्रगति जाल्या तिजे वयल्यान फुडाराची आशा करूंक हरकत ना हें उकतें आसा. म्हजी खात्री आसा की जर तुमी एके राशीर आयले आनी जर कोंकणी स्टँडर्ड भास जावंक पावली जाल्यार मुंबय आनी म्हैसूर राज्यांत न्हय तर केरळांत पसून साहित्यीक भास म्हणून तिका मान मान्यताय मेळूंक कळाव लागचो ना. पूण तुमी एक गजाल विसरूंक फावना ती ही की खंयचीय भास कृत्रीम उपायांनी वा लोकांचे इत्से आड घडोवंक येना. म्हणून ह्यो गजाली ध्यानांत दवरात आनी योग्य दिशेन फुडें पावल घालात. खंयचेंच आडमेळें ह्या ध्येयांत तुमकां आ तांक

पावचें ना. मात तुमचें ध्येय सगल्या राष्ट्रांचे भूमिकेकडेन सूर साद आसूंक जाय. आमची चळवळ जर वेगळेवाराची जायत जायार आमीय दुर्बल जातले आनी आमच्या वांगडा देशय दुर्बल जातले. पूण आत्मविस्काराच्या मार्गान देशाचो एकचार साध्य करून आमगेली रासवळ मिगस अदीक समृद्ध करचेलो असो हो येत आसत जाल्यार मात्र तो सहस्त्र फावट धन्य.

आमगेले वेदीक कवितेंत भाशेसंबंदान एक अर्थपूर्ण श्लोक आसा :

उत त्वः पश्यन्न ददर्श वाचम्

उत त्वः शृण्वन्न शृणोत्यनाम्

उत त्वस्मै तन्वं १ विसस्ते

जायेव पत्य उशतो सुवासाः ॥

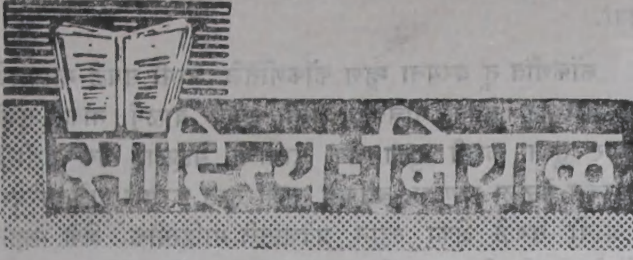
‘भाशेकडेन पळेलें म्हणून ती दिसली अशी ना. ती कानार पडली म्हणून ती आयकली अशी ना. पूण जो तिका वळखलो ताजेकडेन जशी बायल घोवाकडेन तशी ती कसलोच आडपड्डो धरिना.’

दोळे उकतें आशिल्ले पूण पळे नाशिल्ले, कान उकतें आशिल्ले पूण आयक नाशिल्ले अशा त्या मनशामशेन आज आमची दशा जाल्या. ही परिस्थिती वळवुंचेलो आमी येत करूया आनी मागीर आनगेल्या मोगाळ कोंकणीची सगळी बारकाय आनी नात्रकाय ती प्रकट करूंक लागतली आनी आपल्या संतानावाट्यां आपणाल्या जन्मथळांत आपणाली घटमूट मठी उबी करूंक पावतली. - ✳ -

With best compliments from :

**A
WELL
WISHER**

अेक बरें मागपी

‘पैस’ ह्या कवितासंग्रहा निमतान सुदेश लोटलीकाराक परबीं

कवितेक हांव भाशेचो प्राण मानतां. पुणून म्हाका कबूल करूंक जाय : म्हाका कविता व्हडलि-शी समजता, अशें म्हणूं येना. कवितेची म्हाका अलंजी असो म्हजेशी अक समज पातळ्ळा. हांवेंच तो पातळायला म्हळ्यार जाता. कोंकणीच्या वांट्याक हिसपा भायर कवी आयले, सुमारा भायर व्हडलेय आयले. येदे व्हडले कवी अितले बेगीन कोंकणीक नाका आशिल्ले. गद्याकडेन अपेक्षा जावपाक लागली. कविता हो भाशेचो प्राण आसलो जाल्यार गद्य ही भाशेची कूड. प्राण कुडींत आसूंक जाय. ना जाल्यार तो भूत जावन गोम-टेर बसता. म्हण, गद्याची अपेक्षा जाता हें सांगपा खातीर हांव मदीं मदीं कवींक दुखोवपा सारकें कितें कितें बरोवपाक, अलोवपाक लागलों. ताका लागून ‘हाका कवितेंतलें कांय समजना’ हें कवींकडल्यान सर्टिफिकेट जोडूंक पावलें. तें कशेंय आसूं, कविता म्हाका समजता जावं, समजना जावं कोंकणींत येता ती कविता हांव बार-कायेन वाचतां. वाचून केन्ना खुशालभरितय जातां, केन्ना खंतीय जातां. हांच्यांतलो कोण थांबपाचो आसा, कोण वाडपाचो आसा हाचो सोडूय घेवंक वसतां. आनी मागीर, कांय जाणांक सोडून दितां, कांय जाणचेर नदर लावन बसतां.

‘पैस’ हो कविता संग्रह हातांत आयलो ताचे पयलीं सुदेशाच्यो कविता हांवें ‘जागां’त छापिल्ल्यो. कविची प्रत्यक्ष वळख जावचे पयलीं ताचे कवितेची जाल्ली. देखून ताचो कविता संग्रह हातांत पडनाफुडें पयलीं—म्हजे संवयेक धरून—हांवें संग्रहांतल्यो सगळ्यो कविता अके बसकेंत वाचून काडल्यो. उपरांत—संवयेक धरून—अक अक कविता ‘अणभवूंक’ लागलों. कविता फक्त वाचपाची नासता. अणभवचीय पडटा. तेन्ना तिच्या अर्थ आशयाची खोलाय समजता. रामाण्यान हे कवितेक ‘दिगंत खोल’ म्हळ्या. रामाण्याची कवितेची जाण सुधीम. तो कोणाकूय कसलीय प्रशस्तिपत्रां दिना. खंयचीय कविता ताका आवडूं, तो रोखडीच काडें तरी बरोवन आपणालो अभिप्राय कवीक कळयतलो. कवीकडेन वळख नासत जाल्यार वळख करून घेतलो. परेश नरेन्द्र कामतीच्यो कविता ताणे ‘सुनापरान्तां’त वाचल्यो. रोखडेच रामाणी हो कवी

कोण. खंयचो, ह्या सोदाक लागलो. परेशाचो आनी ताचो संबंद आयले उपरांत रामाण्याचीं परेशाक आयिल्लीं कांय पत्रां हांवें वाचल्यांत. तोखणाय करूंक जाय थंय तोखणाय केल्या. तापोवंक जाय थंय ताका तापोवनूय काडला. ‘अणभव ना ताचेर बरोवप ना’ अशें ताका खडसावनूय सांगलां. परेशाक अक बरो गुरू मेळ्ळा. कबीरान गुरूची तुळा कुमाराकडेन केल्ली. कुमार मडकें घडोवंक बसता तेन्ना ताचो अक हात मडक्या भितर घट्ट आधार दिवन आसता आनी दुसरो वयल्यान मोट्या मोट्यान माती थापटीत रावता. —‘अंतर हात सहार दे, बाहर मारे चोट’ अशें गुरूचें वर्णन केलां. रामाण्यांत हो गूण आसा. देखून रामाण्यान जांकां ‘दिगंत खोल’ म्हळ्यात त्यो कविता खंयानीच दिगंत-खोल आसूंक जाय अशें आमी मानून चलूंक जाय.

हांव सुदेशाक येदे बेगीन येदें व्हडलें प्रशस्ति-पत्र केन्ना दिवचों नाशिल्लों. वाडपाचो थांबत ह्या भंयान दिवचों नाशिल्लों. आनीक दोन तीन संग्रहांची वाट पळेतलों आशिल्लों. कवी थांबूक ना, वाडत गेला, वाडत वता, म्हणपाची खातरी पट्टकूय पोटभर तुस्त करीत रावतलों आशिल्लों. म्हजी मोग करपाची तरा ही अशी बापायचे सारकी. बापायक पुताची तोखणाय दिसता, पुणून तो केन्ना ती तोंडान अक्तावन दाखयना. दाखयलीय जाल्यार असवडीं दाखयता, पुता तोंडार दाखयना. सुदेशाकडेन पळोवपाची म्हजीय नदर हे तरेची. पुंडलिका कडेन हांव हेच तरेन वागलों. ताची ‘अच्छेव’ ही नवलकाणी ताणेच म्हाका वाचून दाखयली. हांव भितरल्यान खुशालभरीत जाललों. तोंडार हांवें म्हजी ही खुशालकाय अकती जावंक दिवंक नाशिल्ली. लक्ष्मणरावांकडेन मात हांवें ताची पोटभर—वा म्हणुंया तोंडभर तोखणाय केल्ली. पुंडलीक थांबूक जायना, वाडत वचूंक जाय म्हण हांवें संयम पाळिल्लो. आयज हांव ताची तोंडभर तुस्त करतां. आमचो पयलो ‘सगळ्यांत व्हडलो साहित्यकार’ म्हण सगळ्यांक सांगतां. तो वाडत आसा. पयरचो ताचो ‘दिगंत’ अेकांकी संग्रह वाचून म्हज्या ह्या भावार्ताक पोसवण मेळ्ळ्या.

सुदेशाविशीं हांवें असल्योच अपेक्षा बाळगिल्यात. ‘पैसा’तल्यो ‘काळोख’ ‘म्हामाय’ सारकेल्यो कविता कवी खंयचे जतिचो—केन्ना तोला—मोलाचो हें दाखोवन दितात.

ह्या संग्रहाच्या विमोचनाच्या निमित्त्यान कांय गजाली म्हाका कवीक मुजरत सांगूंक जाय—

जिवीत आनी साहित्य हांचो संबंद धूप आनी परमळ हांचे सारको आसूंक जाय. धूप जळ्ळे बगर ताचो परमळ पातळना. जळप हें म्हत्वाचें. परमळ हो ताचो byproduct—ताचें अप-फळ. साहित्य जिवितांतल्यान येवंक जाय. जिविताचें अप-फळ म्हण येवंक जाय. ते खातीर जिवीत पयलीं जियेवंक जाय. सुदेशाच्यो दोन कविता ह्या संग्रहांत आसात. बापायक आनी भोंवतणच्या लोकांक आपूण कोण जावचो—शें दिशिल्लें आनी आपूण कोण जालों—हाचें वर्णन अके कवितेंत आयलां. जाल्यार दुसरेंत, हो भुरगो कितें करता हें कुवाडें ताचे घरचे वावराडेक पडलां, ताचें वर्णन आयलां. दोनूय कविता अर्थ आशयाचे नदरेन

सुंदर. अर्थपूर्ण. चारचौगांपरस वेगळे तरेचें जिवीत कवीन आपणा खातीर वेंचून काडलां. ताका पोट भरपा खातीर कसलेंच काम करपाची गरज ना. अके नदरेन हें भाग्य. आनीक-अके नदरेन हें दुर्भाग्य. हे तरेचें भाग्य जांच्या वांट्याक आयलां तांच्यांत अक रवीन्द्रनाथूय निर्माण जाला. अक जवाहरलालूय जाला. पुणून रवीन्द्रनाथ आनी जवाहरलाल हे आडवाद. असलें भाग्य लाभिल्ल्या चडशा जाणांच्या जिविताचें 'मातेरें' जालां. पोरणे पिळगेंतले अक फुडारी दो. आत्माबाब बोरकार केन्ना केन्नाय श्रीमंतांच्या भुरग्यांक फकांडांनी 'श्रीमंतांची बाळां' म्हणटाले. अळणी जिवीत जियेवपी दुबळे, पांगळे भुरगे हे हें सांगपा खातीर 'बाळां' हें अुतर वापरताले. जिवितांत धक्याचपाट्याचें, अपेसांचें, अपमानांचें, मनस्तापांचें, दुखांचें, संकश्टांचें, अरिश्ठांचें थोडें-शें मीठ पडूंक जाय. तेन्नाच जिवीत सुरबूस जावंक पावता. सामान्यतायेन मनीस जें चुकोवंक वावुरता तातुंतूच जिविताचें 'टॉनिक' भरिल्लें आसता. जिवीत भितरल्यान समृद्ध जावंक जाय. तेन्नाच मनशाची वाड जाता. ही वाड जावपाक संकश्टांक, अरिश्ठांक, अपेसांक, दुखांक मनशान आमंत्रणां दिवंक जाय. तांकां ओडून हाडूंक जाय. ते खातीर, खंयचेंय तरी अक व्हडलें 'काँझ' - व्हडलें ध्येय घेवन वसूंक जाय आनी तातूंत झोकून दिवंक जाय. खंयचें 'काँझ' वेंचून काडचें, हें जण अकल्यान आपणाल्या 'स्व-धर्मीक' स्मरून थारावंक जाय. हांव अकूच सांगीन : चार चौगां परस वेगळे तरेचें जिवीत तूं जियेवंक सोदता जाल्यार 'काँझ' लेगीत सोदता आसतना चारचौगां परस वेगळेंच सोडून काडूंक जाय. प्रवाहा आड चलपी वेंचून काडूंक जाय. जाय. अका सुदेशाच्या हातान न्हय, पन्नास सुदेश निर्माण जाले बगर जें जावंक पावचें ना- आपणाल्या आयुश्यांत पूर्ण जावंक पावचें ना, असलेंच कितेंय तरी सोडून काडूंक जाय. तातूंत पडले अपरांत तुका जे बरे वायट अणभव येतले ते अणभवूच तुजें भितरलें जिवीत समृद्ध करतले. हें समृद्ध जिवितूच तुजे प्रतिभेक पोसवण दिवलें आनी तातूंतल्यान जी कविता भायर सरतली ती चिरंतन मोलाची जातली.

आयची पिळगी 'बरें' म्हणटा असलेंच न्हय, फुडल्यो पिळग्यो 'वा, सुंदर' म्हणटल्यो असले तरेचें साहित्य तुजे लिखणेंतल्यान येवचें अशी म्हजी मनापसून अित्सा आसा. यास्नाया पोलियानाच्या वाटारांत जियेल्ल्या तालगंतयचें साहित्य आयज जशे आमी हांगा रामनाथी वाचून खुशालभरीत जातांत तशें फाल्यां यास्नाया पोलियानाच्या वाटारांतल्या रसिकांक सुदेश लोटलीकाराचें साहित्य वाचून 'बरें कितेंय तरी वाचलें' हे तरेचो संनोश जावंक जाय, हे तरेचें बरप तुजे लिखणेंतल्यान येवंक जाय. तुज्यांत ती तांक आसा. तेन्नाच रामाण्याचें 'दिगंत खोल' भाकीत खरें जातलें.

कांय दिसां पयलीं सुदेशाक हांवें प्रस्न केल्लो : तूं मराठींत बरयतालो तो कोंकणीकडेन कसो आयलो ? आपणाक कोंकणी हें आपणालें स्वभावीक माध्यम कशें दिसलें म्हण आयलों, अशी ताणे म्हाका जाप दिल्ली. हांवें त्या वेळार ताका थोडोसो अपदेस केल्लो.

तोच हांव पर्थून अक फावट हांगा, तुमच्या सगळ्यां हुजीर करूंक सोदतां.

कोंकणींत तूं बरयता म्हण कोंकणींतले आमी सगळे म्हालगडे तुका माथ्यार घेवन नाचतले अशी अुमेद बाळगूं नाका. तुजी तोंडभर तुस्त करपी तुका अक रामाणी मेळ्ळा. अक रवीन्द्र केळेकारूय मेळ्ळा म्हणुंया. बाकिचे तुजी तुस्त करतले हाचें खरेपण ना. आमी सगळे अका ल्हान प्रदेशांतले साहित्यीक. अके ल्हान भाशेंतलेय साहित्यीक. आमी आकारानूय ल्हान. काँग्रेसींत वा म. गोंत दिश्टी पडटात तांच्याकूय वेगळे न्हय. आमचे मजगतीं कंपू-शाही-बिपू-शाही असलें कितेंच ना. आमच्यांत कंपूव नात. आमी फकत आमी. 'हांव सोडून दुसरो कोण व्हड न्हय' अशें मनापासून मानपी. केन्ना केन्ना आडवाटेन व्हडपण जोडपी. आडवाटेन जो व्हडपण जोडटा ताचें पुराय आयुश्य दुसऱ्यांची निंदा आनी आपणाली तुस्त करपांतूच खर्चता. तुका अिल्लो अिल्लो करून हे गजालिचो अणभव येतलो दमडी मोल नाशिल्ल्याक अदं दमडेक तुका विकपी आमच्यांत कांय जाण तुका मेळटले. तांचेर अुबगन 'पाड पडूं हांचें, बेश्टो हांव कोंकणींत बरोवपाक लागलों, हांकां कोणाक म्हजी कदरूच ना' असो समज करून सट्ट करून 'मराठीच बरी आपली' अशें म्हणून मराठी कडेन परतो वशीत ! कोंकणी हें तुजें स्वभावीक माध्यम. तशी, कोंकणी सरस्पतिची वाड ही तुजी स्वभावीक लागणूक जावंक जाय. अुबगून अुसळटलोच जाल्यार आमचेर अुसळ. कोंकणीचेर अुसळूं नाका. कोंकणी तुजी. आमी तुका ती दिवंक ना. देवान दिल्या. 'पाड पडलें तुमचें सगळ्यांचें, हांव कोंकणी साहित्याचो पांवडो वाडोवन दाखयतलों.' ह्या नेटान तूं अुसळशीत आनी 'कोंकणी साहित्याक संवसारांतल्या प्रगल्भ साहित्याचो पांवडो हांव जोडून दितलों, म्हजीव ही दायकी तुमी कोण म्हाका आदार दितले दियात, दिवचे नात, दिवं नाकात' हो अुद्देश मुखार दवरून वावुरशीत जाल्यार, अक लक्षात दवर : सगळे आमी तुजी झक मारीत कदर करपाक लागतले. ह्या नित्शयान वावुरपाची तुका देव प्रेरणा दिवं आनी अका फुडली अक दिगंत खोल कविता तुजे लिखणेंतल्यान भायर सरूं अशें मागतां*

‘पैस’

बरोवपी : कवी सुदेश शरद लोटलीकार

उजवाडावपी : राजहंस वितरण,

पणजी-गोंय ४०३ ००१

आकार : डेमी ऑक्टव्ह

पानां : १०५ मोल : ५० रुपये

* रामनाथी, शेनवार ता. २२-१२-९० ह्या दिसा सुदेश लोटलीकाराच्या 'पैस' ह्या कविता संग्रहाच्या विमोचन सुवाळ्याक भौ. रवीन्द्र केळेकार हांणी केल्लें अुलोवप.

-*-

GROW MORE SUGARCANE

Earn Net Profit of Rs. 15,000 per HA. In a Year.

**Avail Govt. incentive for maximising
Surgarcane Production.**

- i) 50% Subsidy on Battery Power Electric fencing maximum upto Rs. 7,500/-
- ii) Demonstration on package of practices with free planting material worth Rs. 1,000/-
- iii) Subsidy on transportation of planting material from outside State upto Rs. 1,000/- for one truck load.
- iv) Many more facilities like Weedicide intercropping, Soil Conditioners are given for demonstration.

For further detail please contact the respective

**Zonal Agriculture Officer or
Directorate of Agriculture.**

ISSUED BY :

**DIRECTORATE OF AGRICULTURE
GOVERNMENT OF GOA
PANAJI-GOA.**